

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Diplomová práce

Sabina Márová

Nástrahy blízké příbuznosti (Slovensko-česká lexikální mezijazyková homonymie)

Pitfalls of the close relationship (Slovak-Czech lexical interlingual homonymy)

Praha 2015

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Mira Nábělková, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Míře Nábělkové, CSc., za odborné vedení, ochotu a za cenné rady při vedení diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 5. srpna 2015

.....
Sabina Márová

Klíčová slova (česky)

česko-slovenská lexikální konfrontace, čeština, slovenština, mezijazyková homonymie

Klíčová slova (anglicky):

Czech-Slovak lexical confrontation, Czech, Slovak, interlingual homonymy

Abstrakt (česky)

Tématem práce je slovensko-česká lexikální mezijazyková homonymie. Úvodní část shrnuje problematiku pojmenování tohoto jevu, jeho definici a klasifikaci, a také dosavadní výzkum mezijazykové homonymie mezi češtinou/slovenštinou a jinými slovanskými jazyky a mezi češtinou a slovenštinou. Hlavní částí práce je analýza slovensko-českých mezijazykových homonym vycházejících z materiálu Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym, na jejímž základě je představena klasifikace slovensko-české mezijazykové homonymie a opis jednotlivých typů mezijazykových homonym. Další kapitola se zabývá typy mezijazykových homonym, které nejsou v Zrcadlovém slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym zachyceny, ale mezi češtinou a slovenštinou existují a je třeba jim věnovat pozornost. Přílohou práce je pak seznam úplných mezijazykových homonym vytvořený na základě Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym, který obsahuje všechna úplná mezijazyková homonyma (306 homonymních párů či skupin), která jsou v daném slovníku zachycena.

Abstract (in English):

The thesis deals with interlingual lexical Slovak-Czech homonymy. The introductory part summarizes not only the denomination issue of this phenomenon, its definition and classification, but also the existing research of interlingual homonyms among Slovak/Czech and other Slavic languages and between Slovak and Czech. The analysis of Slovak-Czech interlingual homonymy, based on a Mirror dictionary of Slovak-Czech interlingual homonyms, is the core part of this research, and thus serves also as a cornerstone for the classification of Slovak-Czech interlingual homonymy and the description of various types of interlingual homonyms. The next chapter concerns with those types of interlingual homonyms, which have not been captured in the Mirror dictionary of Slovak-Czech interlingual homonyms, even though they do exist and it is essential to pay particular attention to them. The annex of this work is a complete list of interlingual homonyms, based on the Mirror dictionary of Slovak-Czech interlingual homonyms, comprising all complete interlingual homonyms (306 homonymous pairs or groups) captured in the dictionary.

OBSAH

1.	ÚVOD.....	8
2.	LEXIKÁLNÍ MEZIJAZYKOVÁ HOMONYMIE.....	11
2.1.	Vymezení pojmu	11
2.2.	Problematika lexikální mezijazykové homonymie	12
2.3.	Klasifikace lexikální mezijazykové homonymie.....	14
2.4.	Slovanská lexikální mezijazyková homonymie – zpracování češtiny a slovenštiny ve vztahu k jiným slovanským jazykům	16
2.5.	Slovensko-česká lexikální mezijazyková homonymie	19
3.	TYPY MEZIJAZYKOVÝCH HOMONYM NA ZÁKLADĚ ZRCADLOVÉHO SLOVNÍKU SLOVENSKO-ČESKÝCH MEZIJAZYKOVÝCH HOMONYM	24
3.1.	Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym jako východisko klasifikace slovensko-české mezijazykové homonymie.....	24
3.2.	Úplná mezijazyková homonyma	27
3.2.1.	Mezijazyková homonyma v rámci jednoho slovního druhu	29
3.2.2.	Mezijazyková homonyma slovnědruhová.....	32
3.2.3.	Mezijazyková paronyma v rámci jednoho slovního druhu	33
3.2.4.	Mezijazyková paronyma slovnědruhová.....	38
3.2.5.	Slovenské lexémy v zrcadlovém slovníku bez zachycení formálně shodných/podobných českých ekvivalentů	40
3.2.6.	Porovnání lexémů ze zrcadlového slovníku s výkladovými slovníky.....	43
3.2.7.	Úplná mezijazyková homonymie v celém rozsahu	45
3.2.8.	Vztah mezijazykových homonym ze zrcadlového slovníku a lexikálních ekvivalentů	47
3.3.	Částečná mezijazyková homonymie	48
3.3.1.	Monosémantická a polysémantická slova v částečné mezijazykové homonymii.....	48
3.3.2.	Částečná mezijazyková homonyma způsobená vnitrojazykovou homonymií.....	50
3.3.3.	Částečná mezijazyková homonyma blížící se úplným mezijazykovým homonymům.....	52
3.3.4.	Částečná mezijazyková homonyma blížící se mezijazykovým ekvivalentům.....	54
3.4.	Vícenásobná mezijazyková homonymie	56
3.4.1.	Úplná vícenásobná mezijazyková homonymie	57
3.4.2.	Částečná vícenásobná mezijazyková homonymie	64
4.	DRUHY MEZIJAZYKOVÉ HOMONYMIE NEZACHYCENÉ V ZRCADLOVÉM SLOVNÍKU	79

4.1.	Stylistická mezijazyková homonyma	79
4.1.1.	Slova se stejným věcným významem, ale jiným stylistickým zabarvením	80
4.1.2.	Slova s rozdílným významem a stylistickým zabarvením	83
4.2.	Gramatická mezijazyková homonyma	87
4.2.1.	Formálně shodná gramatická mezijazyková homonyma	87
4.2.2.	Formálně odlišná gramatická mezijazyková homonyma	89
4.2.3.	Dublety a slova s více mluvnickými rody vstupující do gramatické mezijazykové homonymie	90
5.	ZÁVĚR	95
6.	SEZNAM LITERATURY	98
I.	PŘÍLOHA	I

1. ÚVOD

Lexikální mezijazyková homonymie, které je věnována tato práce, představuje v oblasti lexikologie významnou aktuální problematiku, na niž se zaměřují jazykovědci srovnávající lexikální zásobu nepříbuzných i příbuzných jazyků. Mezijazyková homonyma, lexikální prostředky shodné (nebo podobné) formy lišící se významem, představují pro uživatele jazyka při kontaktu s jinými jazyky specifické obtížnosti a zdroje potenciálních komunikačních problémů, na které často naráží jak studenti cizích jazyků, tak i překladatelé a tlumočníci. U slovanských jazyků, které vycházejí ze společného praslovanského základu, představují mezijazyková homonyma oblast potenciálních lexikálních problémů – uživatelé jazyka často automaticky předpokládají, že stejně znějící slovo v druhém slovanském jazyce bude mít i stejný význam jako v jejich mateřské řeči, avšak velmi často platí, že se jeho význam úplně či částečně liší. Zvláště zrádná jsou mezijazyková homonyma v blízké příbuzných jazycích s vysokou mírou lexikálních shod jako jsou čeština a slovenština – v neznámých a nečekaných významových diferencích se ukrývají specifické nástrahy blízké příbuznosti. Poznání a opis mezijazykových homonym, důležitá součást komparace systému obou jazyků, tak zahrnuje i možnost upozornění na lexikální difference tohoto typu a přispění k eliminaci potencionálních i reálných problémů.

Slovenština a čeština, blízké příbuzné jazyky československé větve západoslovanské skupiny slovanských jazyků, jsou jazyky se společným genetickým východiskem a dlouhou historií vzájemného kontaktu. Genetická a geografická blízkost obou jazyků a jejich historické provázání se v lexikální rovině promítly do vysoké míry lexikální shody, posílené i vzájemným ovlivňováním jazyků v obou směrech. Zejména po vzniku společného státu docházelo ke vzájemnému ovlivňování slovní zásoby slovenštiny a češtiny, k pronikání lexikálních prostředků z druhého jazyka, více než dříve. Vedle formálně shodných či podobných slov, která si významově odpovídají, jsou však v lexikální zásobě češtiny a slovenštiny i taková, která se při své shodné formě významově liší a nejednou způsobují značné komunikační problémy nejen příslušníkům mladší generace, kteří již nejsou s druhým jazykem natolik ve styku jako jejich rodiče či prarodiče, ale těžkosti mohou způsobit i generaci starší. Mnoho z těchto slov je sice všeobecně známo – za příklady můžeme uvést slova *kapusta* a *horký* – rozsah slovensko-české mezijazykové homonymie je však daleko širší, než si většina lidí uvědomuje. Nejedná se pouze o lexémy lišící se celým svým významem (jedním významem u jednovýznamových lexémů a všemi u vícevýznamových

lexémů), ale také o vícevýznamová slova lišící se pouze některým z významů. Obzvláště tato částečná mezijazyková homonymie, odrážející rozdílný lexikální vývoj v každém z jazyků, může představovat nečekané komunikační nástrahy. Problém může nastat též u slov, která se liší různými svými suprasémantickými charakteristikami, např. slova v jednom jazyce neexpresivní, nociónální, a v druhém s vulgárním zabarvením, nebo slova, která jsou v jednom jazyce méně frekventovaná, zastarávající, zatímco v druhém patří do běžně užívané slovní zásoby.

Slovensko-české mezijazykové homonymii jako takové dosud nebylo věnováno mnoho pozornosti, v obou jazykových prostředích existují práce zaměřené spíše na vztah s jiným slovanským jazykem. Na téma slovensko-české, respektive česko-slovenské mezijazykové homonymie zatím bylo napsáno pouze několik dílčích studií, popřípadě vysokoškolských prací. V minulosti vznikaly také dvojjazyčné česko-slovenské a slovensko-české slovníky, které lexikografickému zpracování mezijazykových homonym poskytly určitý prostor, doposud však česko-slovenská mezijazyková homonymie komplexněji zpracována nebyla.

Předkládaná práce pozůstává z dvou částí, z analytického zpracování česko-slovenské mezijazykové homonymie a z materiálové přílohy. První kapitola se věnuje mezijazykové homonymii jako takové, stavu současného poznání, vymezení termínu ve vztahu ke konkurenčním pojmenováním, definicím a klasifikacím mezijazykové homonymie. Přináší také obraz českých a slovenských prací zaměřených na mezijazykovou homonymii mezi češtinou, respektive slovenštinou a jiným slovanským jazykem. Zvláštní pozornost je v této kapitole věnována vlastnímu předmětu práce, česko-slovenské lexikální mezijazykové homonymii, v jejím dosavadním zachycení a zpracování. Druhá kapitola, představující jádro práce, přináší výsledky vlastní analýzy česko-slovenské mezijazykové homonymie vycházející z materiálu Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym (extraktu mezijazykových homonym z dvojjazyčných slovníků – Česko-slovenského slovníku z roku 1981 a Slovensko-českého slovníku z roku 1983). Na základě analýzy této materiálové báze je představena klasifikace česko-slovenské lexikální mezijazykové homonymie a opis jednotlivých typů mezijazykových homonym. Ke komplexnějšímu uchopení celé problematiky přispívá konfrontace lexikografických údajů dvojjazyčných slovníků s českými a slovenskými výkladovými slovníky a také s národními korpusy obou jazyků. Třetí a poslední kapitola se zabývá takovými typy mezijazykových homonym, které nejsou

v Zrcadlovém slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym zachyceny, ale které též mezi těmito dvěma jazyky existují a je potřeba jim věnovat pozornost.

Přílohu pak tvoří seznam úplných slovensko-českých mezijazykových homonym, který byl vytvořen na základě Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym a který obsahuje všechna úplná slovensko-česká mezijazyková homonyma, která jsou ve výše zmíněném slovníku zachycena. Podává tak zatím největší ucelený seznam tzv. *úplných zrádných slov*, která se při kontaktu českého a slovenského jazyka mohou objevit a způsobit komunikační problémy.

Cílem práce je přispět k hlubšímu poznání tohoto jevu zajímavého jak ze systémového lexikálně srovnávacího hlediska, tak z hlediska mezijazykové komunikace, zmapovat typy mezijazykových homonym a celkově získat ucelenější obraz česko-slovenské lexikální mezijazykové homonymie.

2. LEXIKÁLNÍ MEZIJAZYKOVÁ HOMONYMIE

2.1. Vymezení pojmu

Problematika, na kterou je tato práce zaměřená, přestože je jí nejen ve slovanské lingvistice věnováno poměrně dost pozornosti, nemá jednotné pojmenování a lingvisté pro ni užívají různé termíny. Často se užívá metaforické spojení *falešní přátelé překladatele*, jež je kalkem francouzského *faux amis du traducteur*. Tento výraz do lingvistiky zavedli ve své studii *Les faux amis: ou Les trahisons du vocabulaire anglais (conseils aux traducteurs)* z roku 1928 jazykovědci Maxime Koessler a Jules Derocquigny. Pojmenování převzala celá řada lingvistů z různých zemí, v angličtině se ujal pod názvem *false friends of a translator*, v němčině jako *falsche Freunde des Übersetzers*, v ruštině pak pod pojmem *ложные друзья переводчика*, v polštině pod pojmem *falszywi przyjaciele tłumacza*, v běloruštině jako *фальшывыя сябры перакладчыка* či v chorvatštině pod pojmem *lažni prijatelji*. Uplatňuje se i v našem prostředí (například Ladislav Janovec, Alena Rudenka a Natalia Ivašina, 2006).

Další užívaná pojmenování jsou mladšího datování, jedním z nich je termín *zrádná slova*. Právě tento pojem se v českém a slovenském prostředí poměrně často využívá a ukazuje se jako nejvíce vžitý. Najdeme ho například u Edvarda Lotka, dále ho užívají také Marta Pančíková, Otomar Radina, Josef Hladký a Ladislav Trup. Michal Przybylski k širšímu repertoáru existující terminologie dodává: „Vedle termínu *zrádná slova* tedy čeští a slovenští lingvisté ve svých pracích prokazatelně operují ještě s pojmy *paronyma* (Vlček 1966), *mezijazyková homonymie* (Nečas 1999, Pančíková 1999, Horáková 1999, Horáková 2001, Vanko 2003) a *interlingvální homonymie* (Vanko 1999). Avšak příslušná terminologie se v mezinárodním měřítku současně s rostoucím zájmem badatelů obohatila i o některá další, novější označení, např. *tautonyma* (Lipczuk 1990: 4), *aproximaty* (Tokarz 1998, 1999), *aproximatismy* (Karpaczewa 1994), ale také *jazyková falsiekvivalence* či *zdánlivá ekvivalence* (Leszczynski 1996)“ (Przybylski, 2013: 320). Termín *interlingvální homonyma* užívá též Radmila Horáková (1999, 2003). Setkat se můžeme i s pojmenováními jako *pseudoanalogonyma* (Bunčić 2000, 2002), *mezijazykové analogizmy* nebo *neúplné lexikální paralely*. V česko-slovenském kontextu se objevila také pojmenování *dvojstranné výrazy* (Budovičová, 1987) a *diametrální/diametrálně odlišná lexika* (Horecký, 1989).

V práci se držíme méně obrazného pojmu *mezijazyková homonymie*, který užíváme v širším i užším významu – v širším významu pod něj řadíme jak mezijazyková homonyma, tak i mezijazyková paronyma (do vztahu mezijazykové homonymie vstupují jak formálně shodné lexémy, tak lexémy formálně podobné, částečně odlišné), při podrobnější analýze se pak mezijazyková homonyma a paronyma rozlišují.

2.2. Problematika lexikální mezijazykové homonymie

Zatímco v terminologii k problematice mezijazykové homonymie nepanuje shoda, v jejím definování se už lingvisté naopak víceméně shodují. Dezider Kollár mezijazyková homonyma definuje následujícím způsobem: „Termínom medzijazyková homonymia sa rozumie akustická alebo grafická, resp. akustická a grafická zhoda slov s rozdielnym významom v rámci dvoch alebo viacerých jazykových systémov“ (Kollár, 1982: 223). Tato definice se dá uplatnit na prakticky všechnu mezijazykovou homonymii v rámci různých jazyků a většina lingvistů definuje tuto problematiku velmi podobným či stejným způsobem. Například Edvard Lotko v rámci česko-polské diferenciální lexiky mezijazyková homonyma vymezuje následovně: „Za zrádná slova v polštině a češtině lze považovat takové lexikální jednotky, které jsou v obou jazycích formálně shodné nebo podobné, ale významově anebo/i stylově odlišné“ (Lotko, 1992: 8 – 9). U dalších lingvistů se pak setkáme s obdobnými definicemi mezijazykové homonymie týkající se jazyků, kterými se zabývají. Z definic vyplývá, že se jedná o mezijazykový jev, který se projevuje při kontaktu dvou a více jazyků a může přinášet těžkosti nejen při učení se cizímu jazyku, ale také v praxi, například v překladatelství či tlumočnictví. Při komunikaci na bázi receptivního bilingvismu, běžného např. v česko-slovenském kontextu, představují mezijazyková homonyma potenciální zdroj komunikačních nedorozumění.

I když se v definování mezijazykové homonymie jazykovědci vesměs shodují, odlišnosti nastávají ve způsobu, jakým k tomuto jevu přistupují. Postoj k němu se liší především v tom, zda se lingvista zaobírá mezijazykovou homonymií v rámci příbuzných jazyků, nebo naopak ohledně jazyků velmi vzdálených, jinak se chápe v jazycích geneticky blízkých a jinak v jazycích geneticky vzdálených. V tomto ohledu se Otomar Radina o zrádných slovech vyjádřil: „neudívá nás příliš, že se vyskytují ve vzájemném vztahu jazyků příbuzných. Zde se původní etymologický základ vyvinul různými směry, a tím právě působí významové rozdíly těchto slov překvapivě“ (Radina, 1996: 5). Dále pokračuje: „Více nás

udiví, že se vyskytuje tolik záludností i mezi dvěma jazyky vzájemně nepříbuznými, jako jsou čeština a francouzština“ (Radina, 1996: 6). O rozdílnosti situace mezijazykové homonymie slov geneticky blízkých a geneticky vzdálených se vyjádřil též Ladislav Trup zabývající se slovensko-španělskou problematikou u tohoto jevu: „Je isté, že inak „sa správajú“ zradné slová v medziach príbuzných jazykov (napr. slovenčina – čeština, slovenčina – ruština) a iná je situácia v jazykoch, ktorých príbuznosť je vzdialenejšia (napr. slovenčina – španielčina)“ (Trup, 1981: 213). Podle Edvarda Lotka (1992) je pak množství zrádných slov přímo úměrné genetické příbuznosti jazyků. U jazyků geneticky vzdálených se tak mezijazyková homonymie týká slov internacionálních, zato u geneticky blízkých jazyků se týká jak internacionalismů, tak i slov domácích.

U vzdálených jazyků považuje Radina (1996) za hlavní důvod zrádností především přejetí slova z klasického jazyka, jehož výsledkem může být až zcela si odporující význam. Dalšími důvody pak je přejetí slova z druhého jazyka s pozmeněným významem a přejetí slova přes třetí jazyk, v případě češtiny například z francouzštiny přes němčinu, čímž někdy dochází ke změně původního významu. Při přebírání se význam slova může změnit, může se ale také zúžit nebo rozšířit, přejít z vyšší stylistické kategorie do nižší a naopak. A protože se jazyky neustále mění, zrádnost slov se může měnit, ztrácet či přibývat také. Internacionalismům mezi mezijazykovými homonymy se věnuje také Josef Hladký ve své studii: „„Zrádnými“ nazýváme slova, která mají nejméně ve dvou jazycích stejný nebo téměř stejný tvar, přitom se však liší svým významem. Jde tedy o slova mezinárodní, většinou původem z klasických jazyků, u nichž časem došlo k významovému rozlišení“ (Hladký, 1990: 4). Dále pak píše, že: „Z úvodní definice vyplývá, že se jedná o slova stejného původu, obvykle z třetího zdroje“ (Hladký, 1990: 5). K mezijazykové homonymii se vyjadřuje též Věra Höppnerová zaměřující se na česko-německou problematiku: „Skupinu nesprávně užívaných slov tvoří slova zvláště zrádná, tzv. falešní přátelé. Patří sem cizí slova, o kterých se studující logicky domnívá, že se musí ve stejné podobě a ve stejném významu vyskytovat i v němčině“ (Höppnerová, 2006: 7).

U geneticky blízkých slov se naopak velmi často jedná o domácí slova, která mají stejný původ a i výchozí význam. Josef Vlček to při rusko-české jazykové homonymii shrnuje slovy: „U příbuzných jazyků však jde velmi často o slova stejného významu i původu (společný lexikální fond slovanských jazyků), jež se při dalším samostatném vývoji ruského a českého jazyka významově diferencovala (dokonce tak, že vyjadřují úplný opak), jež však si zároveň někdy uchovala i původní společný význam“ (Vlček, 1966: 190). Ve slovanské

lingvistice je tedy mezijazyková homonymie specifickým jevem, který je převážně zapříčiněn stejným původem jazyků, jež se vyvinuly z praslovanštiny. Marta Pančíková k tomu píše: „Existencia spoločných slovotvorných základov, odvodzovacích prostriedkov a slovotvorných typov, ale rozdielny slovotvorný, sémantický a štylistický vývin vytvárajú priaznivé podmienky pre vznik zradných slov“ (Pančíková, 2005: 23). Jako důvody vzniku mezijazykové homonymie u příbuzných jazyků Josef Vlček (1966) uvádí a) náhodnou zvukovou, kterou však můžeme rozšířit i o grafickou, shodu kdysi různých slov bez jakýchkoli sémantických vztahů, b) přerušení významové oblasti slov z původně stejného základu, c) časové rozejití významů slov původně stejného základu. Ve slovanských jazycích je tak mnoho slov se stejným praslovanským základem, která se postupem času významově diferencovala, čímž vznikla mezijazyková homonymie. U polysémických slov často dochází k tomu, že některý z významů, především ten hlavní, si v obou jazycích zachová svůj původní význam, zatímco sekundární význam se sémanticky odlišuje (může se jednat i o více rozdílných významů). Na lexikální mezijazykové homonymii v příbuzných slovanských jazycích se však kromě lexémů stejného původu podílejí také lexikální převzetí.

2.3. Klasifikace lexikální mezijazykové homonymie

Při zkoumání mezijazykové homonymie se kromě diferencí v oblasti pojmenování setkáváme také s rozdíly v oblasti její klasifikace. Různí lingvisté dělí mezijazykovou homonymii na základě různých přístupů a kritérií. S rozdílnými přístupy se spojuje také různorodá terminologie – při předestření existujících typů klasifikace mezijazykové homonymie si představíme také terminologii, kterou ve svém díle daný lingvista užívá.

Prvním z českých lingvistů, který se podrobněji zaměřil na mezijazykovou homonymii a její klasifikaci byl Josef Vlček (1966), který v rámci své studie o česko-ruských homonymech rozlišuje *lexikální homonymii*, založenou na rozdílných sémantických významech slov, kterou demonstruje například na lexémech *zápach – zanax* a *pozor – nozop*, *slovnědruhovou homonymii*, tedy mezijazykovou homonymii napříč různými slovními druhy (*ráno – рано*) a *tvarovou homonymii*, způsobenou shodnými tvary slov v důsledku časování či skloňování, kde jako příklady uvádí slova *osel – осел* a *postoj – постою*. Dále homonymii člení na *homofonii* (u zvukové shody lexémů) a *homografii* (slova graficky podobná). Všimá si rozdílu mezi *homonymií* a *paronymií* a vyčleňuje též *stylistickou homonymii*.

Edvard Lotko (1992) při zaměření na česko-polská mezijazyková homonyma rozděluje zrádná slova na *systémová* a *textová*. Zatímco systémová zrádná slova jsou jednotkami systému a jejich význam je zachycen ve výkladových slovnících, textová zrádná slova jsou lexikální jednotky, které se významově shodují, ale jejich výskyt v textech je odlišný, liší se tedy při konkrétním užití slov v textu. Demonstruje to například na lexémech *otec* a *ojciec*, které si významově odpovídají, ovšem zatímco v polském prostředí se jedná o často užívané slovo, v českém prostředí jde o více formální lexém a tam, kde v polském textu bude stát *ojciec*, v českém bude ve velkém počtu případů výraz *táta*. Lotko dále dělí zrádná slova na *celkově zrádná* a *částečně zrádná*. V prvním případě se jedná o slova zcela významově odlišná, například *schodek* a *sklep*, v druhém se pak zrádnost týká pouze některé části polysémického slova – demonstruje to na lexémech *spis* a *styk*, které jsou v obou jazycích polysémantickými slovy a odpovídají si pouze některými významy. Z jiného hlediska dělí mezijazyková homonyma na *významově zrádná slova*, jak vyplývá již z výše uvedených rozdělení, *stylově zrádná slova*, *mluvnický zrádná slova* a *výslovnostně zrádná slova*. Upozorňuje také na *zrádná slova cizího původu*, kam podle něj spadají slova přejatá z jiných jazyků, *slovotvorně zrádná slova*, *zrádnost v kombinatorice slov*, *zrádná slova v básnických a odborných textech* a *zrádná slova z hlediska spisovnosti – nespisovnosti*.

Marta Pančíková (2005) ke klasifikaci přistupuje z několika hledisek. Vytyčuje tři základní podtypy zrádnosti slov, a to *zrádnost významovou*, *zrádnost významovou a stylovou* a *zrádnost stylovou*. Další dělení mezijazykových homonym je podle jejich grafické či zvukové podoby, zde vymezuje dva druhy – *formálně totožná zrádná slova* a *zrádná slova zvukově nebo graficky omezená*. Stejně jako Edvard Lotko pak dělí zrádná slova na *celkově zrádná* a na *částečně zrádná*. Kromě toho také rozlišuje *zrádnost v gramatickém rodě*, pozornost věnuje též *zrádnostem v zeměpisných názvech*, *zrádnostem ve slovtvorbě*, *zrádnostem v převzaté lexice*, *zrádným slovům v překladech* a *zrádnostem lexiky v lexikografii*.

Marie Hádková (2001) mezijazyková homonyma dělí na *procesuální* a *konstantní*. Za konstantní považuje ta, která existují mezi dvěma a více jazyky v souladu s normami užívání těchto jazyků a náleží jim jasný překladový ekvivalent, u češtiny a slovenštiny uvádí například lexémy *chudý*, *pivnice*, *osa*, za procesuální pak ta, která vznikají například chybou ve výslovnosti, poruchou sluchu atd., a často jsou zaregistrována pouze jedním z účastníků komunikace.

Otomar Radina (1996) zrádná slova rozčleňuje na *dvousměrná* a *jednosměrná*, v prvním případě se jedná o zrádná slova mající dva póly – daný výraz existuje v obou

jazycích s různým významem, u jednosměrných zrádných slov očekávaný lexém v druhém jazyce neexistuje. Dále vyděluje *příležitostná zrádná slova*, klamavá pouze v některých situacích nebo v určitých spojeních. Jmenuje též *větvená zrádná slova*, u nichž jedna větev slovní rodiny existuje dle očekávání, zatímco druhá vychází z jiného základu, *dvojitě zrádná slova*, slova klamající jak grafickou podobou, tak významem, *zrádná slova slovnědruhá*, *zrádná slova v oblasti reálií*, *zeměpisná zrádná slova*, *slova částečně zrádná*, *výslovnostně zrádná slova* a uvádí též *frazeologickou zrádnost*, kam se řadí různé idiomatické obraty, přísloví a rčení, které vytvářejí nový svébytný celek.

Vyskytují se ovšem i jiné způsoby rozdělení mezijazykových homonym založené na jemnější klasifikaci sémantických vztahů formálně odpovídajících lexémů. Například Alena Rudenko (2006) rozděluje rusko-česká mezijazyková homonyma v závislosti na sémantickém vztahu na několik typů, kdy: a) význam lexému v jednom jazyce je širší než v druhém, b) v jednom jazyce se jedná o obecné označení a v druhém o rodové, c) v jednom jazyce jev označuje celek a v druhém část, d) slova jsou shodná po sémantické struktuře pouze částečně a e) jedná se o pojmenování různých reálií tematicky souvisejících.

Je zřejmé, že klasifikace mezijazykových homonym představuje téma, ke kterému jednotliví lingvisté přistupují různými způsoby. V mnoha pracích věnovaných lexikální mezijazykové homonymii se setkáváme s dělením na mezijazyková homonyma částečná a úplná, což je klasifikace, kterou považujeme za základní jak z hlediska systémového srovnání, tak z hlediska komunikační praxe. Klasifikace mezijazykových homonym na částečná a úplná je tak uplatněna také v této práci věnované česko-slovenské mezijazykové homonymii. Pozornost se zaměřuje též na mezijazykovou homonymii stylistickou, gramatickou a vícenásobnou.

2.4. Slovanská lexikální mezijazyková homonymie – zpracování češtiny a slovenštiny ve vztahu k jiným slovanským jazykům

Výzkum mezijazykových homonym není v česko-slovenské lingvistické tradici žádnou novinkou, zmínky o formálně stejných a významově odlišných lexémech v mezijazykovém srovnání se objevily už v lingvistice devatenáctého století. Ve dvacátém století pak vzniklo několik děl zabývajících se touto problematikou. Nebudeme-li počítat práce zaměřené na slovensko-českou, respektive česko-slovenskou mezijazykovou homonymii, o které bude řeč později, z meziválečné doby můžeme zmínit například

Diferenční slovník polsko-český od Josefa Furrycha z roku 1925, dále pak *Kapesní slovník česko-ruský* od Josefa Říhy a A. Kulčického z roku 1926, jehož součástí je i seznam slov znějících v ruštině a češtině stejně, ale lišících se významem.

Po druhé světové válce zájem o mezijazykovou homonymii stoupl a v české a slovenské lingvistice vzniklo několik děl zabývajících se mezijazykovou homonymií mezi češtinou/slovenštinou a jiným slovanským jazykem. Za průkopníka v tomto oboru, a současně nejvýznamnějšího odborníka na mezijazykovou homonymii, se dá považovat Josef Vlček. V díle *Úskalí ruské slovní zásoby* (1966) s připojeným slovníkem rusko-české homonymie a paronymie Josef Vlček upozorňuje na důležitost výzkumu mezijazykové homonymie mezi českým a ruským jazykem a shrnuje výzkum mezijazykové homonymie u ruských jazykovědců. V česko-slovenské lingvistice pak mezijazykovou homonymii jako první definuje: „Z hlediska dvou nebo více jazyků musíme tedy charakterizovat mezijazyková homonyma jako slova, která podobně znějí, obdobně se píší a mají různý význam“ (Vlček, 1966: 203) a zabývá se jejími typy. O slovensko-ruské mezijazykové homonymii pak psal například Dezider Kollár ve studii *Medzijazyková homonymia* (1982). Mezijazyková homonymie se zmiňuje také v díle L. Matulové, M. Filkusové a O. Malíkové v *Konverzačné príručce ruštiny* (1958), která obsahuje seznam *Ruské a slovenské slova rovnakého znenia a s rozdielným významom*.

V devadesátých letech pak vycházejí práce zaměřené na polský jazyk. V českém lingvistickém prostředí se vztahem česko-polské mezijazykové homonymie zabýval Edvard Lotko, jehož dílo *Zrádná slova v polštině a češtině* vyšlo v roce 1992 a kromě části pojednávající o mezijazykové homonymii, v níž rozebírá tento pojem a mezijazykovou homonymii podrobně klasifikuje, obsahuje též slovník zrádných slov v polštině a češtině. Nutno však zmínit, že už předtím vydal dílo rozněž nazvané *Zrádná slova v polštině a češtině* (1987), podstatně kratší a je určené především studentům polonistiky a bohemistiky, které však obsahuje též výklad o mezijazykových homonymech a slovníček vybraných zrádných slov v češtině a polštině. O slovensko-polské mezijazykové homonymii pak psala Marta Pančíková, jejíž studie nazvaná *Zradné slova v polštine a slovenčině* vyšla pouhý rok po díle Edvarda Lotka (1993). Tato skripta zaměřená na slovensko-polskou mezijazykovou homonymii obsahují mimo jiné výběr 350 zrádných slov mezi těmito jazyky. Její další dílo *Zradnosti polskej a slovenskej lexiky* (2005) je zaměřené především na teoretickou stránku věci, Pančíková v něm rozebírá jak mezijazykovou homonymii jako takovou, tak i její různé

typy. Z roku 1993 pochází také slovník *Czesko-polska homonimia* Jiřího Nečase a Marka Szalka obsahující přibližně 1600 hesel zaměřených především na spisovnou slovní zásobu.

Další díla zaměřená na mezijazykovou homonymii mezi českým/slovenským jazykem a některým z dalších slovanských jazyků vyšla až na začátku nového tisíciletí. Slovensko-slovinské mezijazykové homonymii se věnuje Juraj Vaňko v práci *Slovaško-slovenska homonimija* (2003), jejíž součástí je slovník slovensko-slovinských mezijazykových homonym obsahující přibližně 1100 hesel. Juraj Vaňko v ní předestírá důvody a okolnosti vzniku slovníku, princip jeho tvorby a věnuje se podrobněji otázkám slovensko-slovinské mezijazykové homonymie. Že jde o první dílo mezi těmito jazyky, zdůrazňuje vyjádřením: „Slovník slovensko-slovinských mezijazykových homonym je prvou publikáciou tohto druhu a je určený v prvom rade poslucháčom odboru slovenský jazyk a literatúra na Filozofickej fakulte v Luďane, poslucháčom slovenského lektorátu na tej istej fakulte i na Pedagogickej fakulte v Maribore“ (Vaňko, 2003: 24). O rok mladší je pak jeho studie *Slovensko-slovenská interlingválna homonymia* publikovaná v časopisu *Slavia*. Slovensko-slovinskou mezijazykovou homonymií se zabývala též Radmila Horáková ve svém článku *Slovensko-slovenská homonymia z konfrontačného hľadiska* (2001). Z roku 2013 pak pochází článek od Michala Przybylského nazvaný *Teoretická a terminologická východiska pro přípravu česko-slovinského slovníku mezijazykových homonym a paronym*, který ohlašuje vznik česko-slovinského slovníku mezijazykových homonym.

Na česko-běloruskou mezijazykovou homonymii je zaměřena publikace Natalie Ivašiny, Aleny Rudenko a Ladislava Janovce *Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině* (2006), jejíž součástí je slovník Česko-běloruský slovník falešných přátel překladatele. V úvodu se autoři věnují dosavadnímu výzkumu *falešných přátel překladatele* jednak v česko-slovenské lingvistické tradici, jednak v tradici slovanské. Mezi díla posledních let spadá také kniha Márie Čižmárové a Anny Jaškové *Ukrajinsko-slovenská homonymia* z roku 2013, jejíž součástí je též Slovník ukrajinsko-slovenských mezijazykových homonym. V úvodu autorky informují jednak o ukrajinsko-slovinské mezijazykové homonymii, jednak také o slovanské mezijazykové homonymii jako takové a výzkumech, které v oblasti mezijazykové homonymie doposud proběhly.

Kromě výše zmíněných děl v posledních letech vznikají v rámci univerzit vysokoškolské (bakalářské a magisterské) práce zaměřené na téma mezijazykové homonymie, a to jak mezi slovanskými jazyky, tak i mezi jazyky geneticky více vzdálenými.

2.5. Slovensko-česká lexikální mezijazyková homonymie

Slovensko-česká, respektive česko-slovenská mezijazyková homonymie je jev vyskytující se mezi dvěma geneticky velmi příbuznými jazyky, které mají společnou velkou část svého lexikálního základu. V průběhu vývoje však lexikon obou jazyků zasáhly často rozdílné vývojové hláskoslovné, morfologické a sémantické procesy, které se podílely na vzniku mezijazykových lexikálních diferencí. V sémantické rovině představují často změnu či ztrátu původních významů slov a zároveň i vznik nových lexikálních významů, které se také podílejí na vzniku mezijazykové homonymie. Ve vztahu k míře lexikální podobnosti češtiny a slovenštiny se na základě rozdílně prováděných výzkumů v literatuře uvádí několik kvantifikací. Podle Františka Uhra (1990) existuje v textech mezi českým a slovenským jazykem formální a významová lexikální shoda okolo 38 %, částečná shoda 46 % a komunikačně problémové lexémy tvoří celkem 16 %. Miroslava Sokolová (1991) zjistila, že z 500 nejfrekventovanějších lexémů je 230 (46 %) úplně shodných, 154 (30,8 %) částečně shodných a 116 (23,2 %) úplně odlišných. Do těchto 16 % (F. Uher) a 23,2 % (M. Sokolová) můžeme zařadit i slovensko-českou, respektive česko-slovenskou mezijazykovou homonymii.

Zatímco mezi různými slovanskými jazyky v minulosti vznikaly slovníky tzv. zrádných slov a práce na toto téma, ve slovensko-českém kontextu podobná ucelená práce dosud nebyla publikována, přestože zmínky a poznámky na toto téma zde existují již velmi dlouho. Některých slovensko-českých mezijazykových homonym si všiml již Ludovít Štúr ve své práci *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí* (1846), kde se poměrně rozsáhle věnoval českému a slovenskému jazyku a jejich rozdílům, když poznamenal: „Česi majú v inom význame tie samé slová, ktoré my v inom užívame, napríklad Česi hovoria *chlap* v zmysle surovom, asi v tom ako Nemci svoje *Töplp, Bengl*, my naproti tomu v zmysle mužnom... U Čechov chlapík je asi to, čo u nás *chlap*, u Slovákov *chlapík* je alebo malý chlap, ktorý sa dobre vrtiť zná, alebo šepleta. U Čechov znamená *zboží* rozličné veci k telesným potrebám aj duchovné, ale u nás práve len zrno rozličného spôsobu. U Čechov je *svet* len vo význame die Welt, u nás znamená, pravda, aj to samé: die Welt, ale aj užíva sa v zmysle *ľudí svetla* a v tomto zadržuje svoj starodávny význam“ (Štúr, 1943). V podobném duchu pak jmenuje další slova, která se v českém jazyce po grafické stránce shodují či podobají, ale významově liší. Zmiňuje se dále o lexémech *zbytek/zvyšok, šelma, pláň, letnice, chudý, zvýšit', povážit', spytovat', zavíat', porazit', pošinout, vychytit', líbit se a vykázat'*. Na závěr tohoto výčtu pak píše: „A mnoho iných je takýchto slov“ (Štúr, 1943). Podrobněji se

mezijazykových homonym dotkli Miroslav a Karol Kálal ve dvacátých letech dvacátého století ve svém díle *Slovenský slovník z literatury aj nárečí*, v jehož závěru uvádějí osmistranný seznam homonym, ke kterému sami poznávají, že je to „malá sbierka slov. a čes. slov, ktoré znejú rovnako (alebo skoro rovnako), ale majú iný význam“ (Kálal – Kálal, 1923, s. 1007). Mezi nimi uvádějí například lexémy *badat'*, *kapsa*, *krajina*, *sprostý* či *rúra* stejně jako Štúr i slova *chudý* a *pošinút'*.

Zřetel k mezijazykovým homonymům se explicitně vynořil i v dalším slovensko-českém slovníku – jedná se o dílo Jaroslava Nečase a Miloslava Kopeckého *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*, u jehož druhého vydání z roku 1989 (první je z roku 1964) autoři doplnili před některá slova symboly trojúhelníku, jimž věnovala pozornost Katarína Gajdošová ve svém článku o *Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť II.* (2005), zaměřila se na ně ale i Eva Fořtová ve své bakalářské práci (2014). V úvodu druhého Nečasova a Kopeckého slovníku je toto označení vysvětleno: „Před některými hesly je v obou částech slovníku vytištěn trojúhelníček (▲), který upozorňuje na významovou odlišnost slovenských a českých slov, jež jsou po stránce zvukové i grafické stejná (slovensky ▲ horký česky *hořký*) nebo velmi podobná (slovensky ▲ *kúrit'* česky *kouřit'*)“ (Nečas – Kopecký, 1989, s. 5). Nedostatkem tohoto zpracování je ovšem fakt, že k označeným mezijazykovým homonymům na slovenské straně ne vždy odpovídají slova na české straně, často chybí jejich označení jako mezijazykového homonyma či chybí lexém úplně. Všimá si toho i Ivor Ripka v recenzi díla: „Táto inovácia slovníka (v 1. vydaní tieto symboly neboli) je pre čitateľa užitočná, no v niektorých prípadoch ostala akosi na polceste. Treba totiž predpokladať, že príslušné (totožné, príp. málo diferencované) lexémy budú zaevidované v oboch častiach slovníka; prax však túto tézu nepotvrzuje. V slovensko-českej časti slovníka sa napríklad príslušný symbol uvádza pri heslách *angín* – sypkovina, *citácia* – *hovor*. obsílka, předvolání k úřadu (nespracúvajú sa významy 1. citovanie, 2. citát); *chyba* – 1. chyba, 2. vada (tělesná, duševní); *mast'* – 1. sádlo, omastek, 2. mast; nohavice – pomn. 1. kalhoty, 2. nohavice a pod., které se v česko-slovenskej časti (ani v predpokladaných náležitých hláskových podobách) vôbec neuvádzajú“ (Ripka, 1990, s. 367). V této oblasti tak představený slovník není úplně spolehlivým zdrojem, přesto však autoři určitým způsobem čitateli přiblížili zrádnost vybraných slov a znovu poukázali na problém slovensko-české mezijazykové homonymie.

V publikovaných pracích se slovensko-české mezijazykové homonymii věnovalo několik dalších autorů. Zde se již jedná o studie a kratší články, přičemž ve většině případů

není mezijazyková homonymie hlavním, ale pouze dílčím tématem práce. Z české strany se slovensko-české mezijazykové homonymii věnovala Vlasta Straková v práci *Poznámky ke konfrontační analýze lexikálního systému slovenštiny a češtiny* (1985), jejíž součástí je též tabulkově uspořádaný seznam hlavních česko-slovenských homonym: „Tato skupina slov je závažná tím, že svou podobou jako by navozovala i podobu významovou, čemuž je ovšem třeba předejít: nedorozumění zde mohou být nepříjemná“ (Straková, 1985). Užívá pro ně výraz mezijazyková homonyma, avšak zároveň poznamenává, že tento termín nepovažuje za úplně vhodný a přesný a užívá ho především proto, že lepší označení pro ně nemá. Za příklady zde uvádí lexémy *krajina, kázeň, podnebí, porážka, mast, lichva, majetek, perný, pokojový, zaspát, střetnout se* a *poznat*. Mezijazykové homonymie se ve své studii *Blízké jazyky a konfrontační lexikografie* (1991) dotýká také Zdeňka Sochová. V části, kde se zabývá významovou asymetrií, píše: „K sémantické asymetrii lze přiřadit i tzv. mezijazyková homonyma, kdy výrazy znějící v obou jazycích paralelně mají různé významy“ (Sochová, 1991). To demonstruje na několika vybraných lexémech jako *stávka, kapusta, kúriť, porážka, statočný* a *stretnúť sa*. Částečně se slovensko-české, respektive česko-slovenské mezijazykové homonymie dotýká také Marie Hádková ve své studii *Mezijazyková homonyma a čeština jakožto cizí jazyk* (2001), kde na vybraných slovensko-českých mezijazykových homonymech prezentuje jeden z typů mezijazykových homonym, přičemž uvádí mezijazyková homonyma *chudý, pečeň, tlačit', osa, pivnica* a *sprostý*.

Ze slovenské strany se problematikou mezijazykové homonymie zabývala Jarmila Bartáková ve studii *K zradnostiam v blízkopríbuzných jazykoch* (1997), v níž se soustředila na zrádnosti mezi českým a slovenským jazykem. Zařadila mezi ně též mezijazykovou homonymii jak úplnou, tak i částečnou, gramatickou a též se dotkla problému mezijazykové paronymie, což vše demonstrovala na vybraných příkladech. Stejně jako ostatní lingvisté si všimá slov *stávka, pokoj, kapusta* a *statočný*, ale přidává k nim i další příklady jako je *zástava, mech, kapsa, hole* aj. Viera Budovičová pak otázku mezijazykové homonymie, přestože ji tak nenazývá (hovoří o dvojstranných výrazech), nastoluje ve své práci *Semikomunikácia ako lingvistický problém* (1987). Naráží na ni u dvojjazykové komunikace, při které podle ní dochází k semikomunikaci, jíž si však účastník není vědom. To dále vysvětluje: „Je to najmä pri výrazoch formálne paralelných a významovo rozdielných. Pri nich sa asociuje ten význam, ktorý je systémovo zaфіxovaný v rodnom jazyku. Zist'ujeme to často pri školskej výučbe (napríklad na seminároch slovenčiny pre bohemistov na českých vysokých školách), ale stretávame sa s týmto javom aj pri prekladoch zo slovenčiny do

češtiny a naopak. Například slov. *špatný* sa prekladá ako *zlý*, hoci ide o význam ‚škaredý‘, *statok* ako *statek*, hoci ide o ‚dobytok‘, podobne *lichva* ako *úžera* (slov. význam ‚dobytok‘), *hody* ako *hostina*, hoci ide o ‚posvícení‘, *tuhý* sa chápe v spoločnom význame *tvrdý*, *meravý*, hoci v slov. ide o význam sily (*tuhé víno*, *tuhý chlap*)“ (Budovičová, 1987). Dále pokračuje názornými ukázkami špatně provedených překladů právě kvůli existenci mezijazykových homonym, u kterých si překladatel neuvědomuje, že v druhém jazyce má lexém jiný význam. Pozornost též věnuje stylistické mezijazykové homonymii a jejím rizikům a důsledkům, především u slov vulgárních či urážlivých. Mezijazyková homonyma můžeme také najít v učebnici *Slovenština* (Bělič – Jedlička, 1964), kde jsou uvedena slova ze základního fondu s jiným významem než v češtině, a to lexémy *badat'*, *zbadat'*, *borit' sa*, *bývať*, *horký*, *chudý*, *kapsa*, *kapusta*, *kúrit'*, *nebohý*, *os*, *osa*, *pečeň*, *pivnica*, *planý*, *pohár*, *porážka*, *pysk*, *sprostý*, *statočný*, *statok*, *stávka*, *špatný*, *tlačit'*, *tlač*, *zástava* a *zbožie*. Zmínky o stejně znějících slovech s různým významem v češtině a slovenštině najdeme také u Šimona Ondruše (1984), který upozorňuje mimo jiné na lexém *kmín*. Slovensko-české mezijazykové homonymie se dotkl i Ján Horecký v monografii věnované základům slovenské terminologie, kde zmiňuje sémantické rozdíly u slov jako *zbožie/zboží*, *lichva*, *kúrit'/kouřit* a zejména pak *hat'*, kde sémantickými rozdíly v češtině a slovenštině zdůvodňuje existenci rozdílu v terminologii vodních staveb (Horecký, 1956: 76–77).

Na slovensko-česká mezijazyková homonyma bylo zaměřeno také několik vysokoškolských prací. Z roku 1991 pochází diplomová práce Jany Novosadové s názvem *Mezijazyková homonyma v češtině a ve slovenštině*, která vznikla na FF UK pod vedením Viery Budovičové. V posledních letech pak na toto téma na FF UK vznikly čtyři bakalářské práce pod vedením Miry Nábělkové, které jsou postaveny na lexikální analýze Slovensko-českého slovníku (1983) se srovnávacím využitím akademického Česko-slovenského slovníku (1981). Práce se shodným názvem *Slovensko-česká mezijazyková homonymie – lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku*, lišící se v názvu pouze doplněným rozsahem zpracovávaného slovníku (*A-L*, *M-Po*, *Po-T*, *U-Ž*), byly napsány studentkami Janou Čambalovou (2014), Sabinou Márovou (2013), Věrou Paseckou (2013) a Evou Fořtovou (2014). Autorky se v jednotlivých kapitolách svých prací poměrně široce věnují dílčím otázkám slovensko-české mezijazykové homonymie, jejich nejdůležitější složkou je však Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym, který je doposud nejrozsáhlejším dílem věnujícím se této problematice a který zobrazuje slovensko-českou mezijazykovou homonymii tak, jak dosud žádné dílo před ním. Na stejném principu byl už

dříve, taktéž pod vedením Míry Nábělkové, vytvořen slovník slovensko-českých mezijazykových homonym v postupové práci Lucie Bilové *Slovensko-česká mezijazyková homonymie* (2010), který však zachycoval pouze lexémy začínající na písmeno K. Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym, vzniklý souhrnem dílčích slovníků z uvedených bakalářských prací, reflektuje rozsah úplné a částečné mezijazykové homonymie tak, jako se ukazuje ve zpracování hesel dvojjazyčných slovníků, a představuje tak bohatou materiálovou bázi pro prohloubenou analýzu. Z analýzy Zrcadlového slovníku (se souběžným využitím výkladových slovníků a národních korpusů obou jazyků) vychází obraz slovensko-české/česko-slovenské mezijazykové homonymie představený v dalších kapitolách této práce.

3. TYPY MEZIJAZYKOVÝCH HOMONYM NA ZÁKLADĚ ZRCADLOVÉHO SLOVNÍKU SLOVENSKO-ČESKÝCH MEZIJAZYKOVÝCH HOMONYM

3.1. Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym jako východisko klasifikace slovensko-české mezijazykové homonymie

Zrcadlový slovník slovensko-českých homonym (dále jen zrcadlový slovník) je dvojjazyčný slovensko-český slovník, zpracovaný v rámci čtyř bakalářských prací – studentek Jany Čambalové, Evy Fořtové, Sabiny Márové a Věry Pasecké – na Katedře středoevropských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy, jehož hlavním cílem bylo podat ucelený přehled homonymních výrazů ve vzájemné konfrontaci obou jazyků (slovník, se kterým pracujeme, vznikl sloučením dílčích prací představujících součást těchto bakalářských prací). Výchozím zdrojem pro vytvoření zrcadlového slovníku byly dva překladové slovníky vydané v 80. letech minulého století, a to 2. vydání Slovensko-českého slovníku Želmíry Gašparíkové a Adolfa Kamiše z roku 1983, jenž obsahuje přibližně 50 tisíc hesel, a akademický Česko-slovenský slovník z roku 1981, který je o něco málo obsáhlejší. Obsahuje okolo 60 tisíc hesel, na rozdíl od prvního zmíněného je zpracován podrobněji a zachycuje i více dokladových spojení a frazeologických výrazů. Oba slovníky jsou založeny na běžné slovní zásobě, i když zachycují také část lexika z okrajovějších vrstev slovenské a české slovní zásoby. Vzhledem k jejich rozsahu, a to přesto, že jde o dosud nejrozsáhlejší slovensko-české, respektive česko-slovenské slovníky, se nejedná o slovníky, které by obsáhly celou slovní zásoby českého a slovenského jazyka. V lexikografickém zpracování, představujícím rozsáhlou konfrontaci jádra lexikální slovní zásoby obou jazyků, slovníky charakterizuje také množství menších nedostatků – setkáme se v nich např. s absencí některých významů polysémantických slov či s chybějícím zpracováním slov buď na jedné, nebo na druhé straně (na některé nedostatky Česko-slovenského slovníků upozornili například Ivor Ripka a Jana Skladaná, 1980, na nedostatky Slovensko-českého zas Viera Slivková, 1970). Protože vznikly před více než třiceti lety a slovní zásoba se od té doby stále vyvíjí, chybí v nich též zpracování nejnovějších slov či významů, které v té době přirozeně nemohly být zaznamenány. Ani zrcadlový slovník zpracovaný na jejich základě tak nemůže být komplexním shrnutím slovensko-českých mezijazykových homonym. Kromě nesrovnalostí

daných výchozími slovníky obsahuje zrcadlový slovník navíc nedostatky vzniklé jako projev nedůslednosti či nepozornosti při jeho sestavování, projevuje se také v konkrétnostech rozdílný přístup ve vybírání lexémů do zrcadlového slovníka v závislosti na vícenásobném autorství, některé části tak jsou obsáhlejší než jiné. V zrcadlovém slovníku tak chybí lexémy jako *nebohý* či *vydaj, výdaj – výdaj, výdej*, které bezsporně patří mezi mezijazyková homonyma. Přesto však zrcadlový slovník přináší poměrně rozsáhlý a ucelený obraz slovensko-české mezijazykové homonymie.

Mezijazyková homonyma v zrcadlovém slovníku jsou zpracovávána ze slovensko-českého pohledu – výchozím slovníkem je tak Slovensko-český slovník, na jehož základě byla vybírána hesla do zrcadlového slovníku a doplňována o relevantní hesla z Česko-slovenského slovníku. Protože cílem zrcadlového slovníku bylo ukázat rozsah a charakter mezijazykové homonymie vyplývající ze zpracování lexika ve výše uvedených překladových slovnících, všechna hesla jsou převzata v té podobě, jak v nich byla zpracována. Jednotlivé významy jsou řazeny za arabskými číslicemi, a to včetně monosémantických slov (na rozdíl od původního zpracování v publikovaných slovnících), kde je pro lepší přehlednost jejich jediný význam zachycen za arabskou číslicí 1. Při sestavování zrcadlového slovníku byl využit tzv. zrcadlový princip, jehož předností je především velká přehlednost. Slova jsou zachycena ve dvou sloupcích, kdy v levém jsou uvedena slovenská heslová slova ze Slovensko-českého slovníku, k nimž jsou v pravém sloupci zrcadlově přiřazeny dané české lexémy z Česko-slovenského slovníku. Každé heslo je pro větší přehlednost uvedeno v samostatném poli tabulky – jedná-li se o vícenásobnou homonymii, nacházejí se pak všechna tato hesla společně v jednom poli. Kromě toho hesla v zrcadlovém slovníku obsahují také příhružovaná slova tak, jak byla zpracována ve výchozích slovnících.

„Kritériem pro výběr slov byla jejich úplná či částečná slovensko-česká mezijazyková homonymie, ve slovníku se tedy vyskytují jak významově úplně odlišná slova, tak i polysémnní jednotky, jejichž některé významy se shodují“ (Márová, 2013: 26). Do slovníku jsou zařazena jednak slova formálně zcela totožná (mezijazyková homonyma), jednak i slova formálně částečně rozdílná (mezijazyková paronyma), přičemž u obou skupin se jedná jak o homogenní mezijazyková homonyma (slova společného původu, která se významově odlišila rozdílným sémantickým vývojem), tak o heterogenní mezijazyková homonyma, u kterých se jedná o formální shodu nebo podobnost slov rozdílného domácího původu, a také o shodu/podobnost domácích slov a převzetí. Narážíme zde na podobnost s dělením vnitrojazykových homonym podle původu. Například Šimon Ondruš a Ján Sabol (1987) v klasifikaci vnitrojazykových

homonym na základě původu vyčleňují interní homonymii homogenní, interní homonymii heterogenní a externí homonymii heterogenní, kam řadí jak formální splynutí dvou cizích slov, tak slova domácího a cizího původu. Podobně Juraj Šikra (1992) dělí homonymii na a) nekontaktovou (interní) homonymii, která se dále člení na homogenní a heterogenní a b) kontaktovou homonymii, kde jsou jednak externí homonyma heterogenní (dvě převzatá slova) a jednak externo-interní homonyma (převzatá a domácí lexika).

Z celého spektra mezijazykových homonym vyčlenitelných na bázi různých kritérií zrcadlový slovník nezachycuje slova, která se liší pouze stylově či gramatickým rodem, nikoli však významem. Stylová a gramatická mezijazyková homonyma jako samostatné typy mezijazykových homonym tak nejsou v zrcadlovém slovníku zahrnuta. I když se ve zpracované lexice objevují stylové a suprasémantické diference, jde pouze o charakteristiky lexémů, které do mezijazykové homonymie vstupují primárně na významovém základu. Stejně jako jsou v zrcadlovém slovníku zachyceny lexémy s gramatickou diferencí v rodu (v literatuře uváděná jako gramatická mezijazyková homonyma) nebo číslu (jedná se zejména o pomnožná podstatná jména) jen pokud se gramatická diference spojuje také s významovým rozdílem. Do mezijazykové homonymie zachycené ve slovníku v některých případech vstupují nespisovná slova (nářečová slova, slova obecně česká), jejichž výskyt je podmíněn zpracováním ve výchozích překladových slovnících, z nichž je srovnávaná slovní zásoba čerpána.

Zrcadlový slovník tak obsahuje všechna slovensko-česká mezijazyková homonyma identifikovaná na základě významových rozdílů, která se ukázala při analýze (a porovnání) obou překladových slovníků. Abecedně jsou zpracována do přehledné tabulky, kde (také s využitím grafických symbolů označujících u polysémických slov korespondující významy a nechávajících diferenční semémy bez zvláštního označení) jsou přehledně představeny české a slovenské lexémy, jejichž vztahy jsou homonymické či paronymické. Vzniklé skupiny – ne vždy se jedná pouze o dvě mezijazyková homonyma, slova poměrně často vstupují do vícenásobné mezijazykové homonymie – umožňují při další analýze dělat závěry, o jaký druh mezijazykových homonym, respektive paronym, se jedná. Celkově se v zrcadlovém slovníku nachází více než 3 400 slov, která vstupují do vztahu mezijazykové homonymie, přičemž do tohoto počtu jsou zahrnuta jak heslová slova, tak přihnízdované výrazy. Rozsahem zachycení lexémů spjatých vztahem mezijazykové homonymie podává zrcadlový slovník největší a nejucelenější obraz slovensko-české mezijazykové homonymie, jaký na českém a slovenském

jazykovědném poli doposud vznikl a poskytuje tak možnost podrobnější klasifikace a opisu formálně shodných nebo podobných a významově rozdílných slovenských a českých lexémů.

V opisu podávaném v této kapitole se vychází ze základní dichotomie úplné a částečné významové shody. Mezijazykovou homonymií tak klasifikujeme na *úplnou* a *částečnou*, kdy v prvním případě se lexémy liší v celé šíři jejich sémantiky (v jednom významu u monosémantických lexémů, ve všech významech u polysémantických lexémů) a v druhém pouze některými z významů sémantického spektra polysémantických lexémů (tento typ zahrnuje i případy, kdy oproti monosémantickému lexému v jednom jazyce stojí ve druhém jazyce částečně významově odlišný polysémantický lexém). Druhým členícím kritériem je počet lexémů, které se na vztahu mezijazykové homonymie podílejí – na tomto základě se pak člení na *mezijazykovou homonymii jednoduchou*, kdy do mezijazykového vztahu vstupuje z každé strany pouze jeden lexém (zabývají se jí podkapitoly 3.2. – mezijazyková homonymie úplná a 3.3. – mezijazyková homonymie částečná), a na *mezijazykovou homonymii vícenásobnou*, do které minimálně z jedné strany vstupuje lexémů více (člení se rovněž na *úplnou* a *částečnou*, je jí věnována podkapitola 3.4.) a do níž se promítá existence vnitrojazykových paradigmatických vztahů (paronymie a homonymie). V rámci jednotlivých podkapitol se dále uplatňuje podrobnější členění mezijazykových homonym, a to na *mezijazyková homonyma* a *mezijazyková paronyma*, na *mezijazykovou homonymii v rámci jednoho slovního druhu* a *mezijazykovou homonymii slovnědruhovou*.

3.2. Úplná mezijazyková homonyma

Mluví-li se o lexikální mezijazykové homonymii, nejčastěji jsou jí myšlena právě úplná mezijazyková homonyma, o kterých se zmiňují prakticky všichni lexikologové zabývající se touto problematikou. Úplná mezijazyková homonyma představují lexémy, které mají shodnou nebo téměř shodnou formu, ale jejich význam je naprosto odlišný. Může se jednat o monosémantická slova, která se liší svým významem, například lexém *páčivý*:

páčivý příd. 1. líbivý	páčivý příd. 1. vyvažovací, podvažovací (násilím otvárající): <i>p. pohyb</i> vyvažovací pohyb
----------------------------------	--

či polysémická slova lišící se v celém významovém spektru, které můžeme demonstrovat na slově *kázeň*:

<p>kázeň, <i>-zne</i>, 2. mn. <i>-zní ž.</i></p> <p>1. kázání (řeč)</p> <p>2. (bez mn.) kázání, napomínání: <i>držat' niekomu k.</i> dělat někomu k.</p>	<p>kázeň <i>-zně ž.</i></p> <p>1. disciplína: <i>porušit pracovní k.</i> porušit pracovní disciplínu</p>
---	---

V mnoha případech jde též o vícenásobnou mezijazykovou homonymii, kdy do homonymických vztahů vstupuje na straně jednoho nebo druhého jazyka (nebo obou jazyků) více lexémů (vnitrojazykových homonym a paronym). Jako příklad úplné vícenásobné mezijazykové homonymie můžeme uvést lexém *okál*:

<p>okál', <i>-a m.</i></p> <p>1. expr. okáč</p> <p>okál', <i>-a</i>, obyč. v mn. okále, <i>-ov m.</i></p> <p>1. expr. okadlo, kukadlo</p>	<p>okál <i>-u m.</i></p> <p>1. nápoj z otrúb</p> <p>2. ryb. skalenie, zamútenie (vody)</p>
---	---

Úplných mezijazykových homonym se v zrcadlovém slovníku nachází 306 (srov. přílohu poskytující kromě soupisu úplných mezijazykových homonym také obraz jejich vzájemných vztahů), přičemž, jak již bylo zmíněno, některá z nich navíc vstupují do vícenásobné mezijazykové homonymie, což v případě, kdy se zároveň objevuje mezijazyková homonymie i paronymie, jejich počet ještě navyšuje (o dalších 9 párů jednoduchých mezijazykových homonym/paronym).

Mezi úplnými mezijazykovými homonymy můžeme na základě více kritérií vyčlenit několik typů mezijazykových homonym. V první řadě je můžeme rozdělit na mezijazyková homonyma a paronyma, obě dvě skupiny pak lze dále dělit na mezijazykovou homonymii v rámci jednoho slovního druhu a mezijazykovou homonymii slovnědruhovou. Dostáváme tak čtyři skupiny úplných mezijazykových homonym: a) mezijazyková homonyma v rámci jednoho slovního druhu, b) mezijazyková homonyma slovnědruhová, c) mezijazyková paronyma v rámci jednoho slovního druhu, d) mezijazyková paronyma slovnědruhová.

V uvedených kategoriích se nacházejí slova z různých vrstev lexikální zásoby, nutno však říci, že ne všechna jsou stejně potencionálně komunikačně problémová, některá mohou zapříčinit pouhé nedorozumění, jiná však vážné komunikační problémy, což se týká především slov citově zabarvených či vulgárních v jednom jazyce, a neutrálních v jazyce druhém.

3.2.1. Mezijazyková homonyma v rámci jednoho slovního druhu

Mezijazyková homonyma v rámci stejného slovního druhu jsou poměrně početnou skupinou úplných mezijazykových homonym, nalezneme zde 59 různých mezijazykových homonym, z nichž 9 z nich navíc vstupuje do vícenásobné mezijazykové homonymie.

Slovním druhem, který nejčastěji vytváří tento typ mezijazykové homonymie, jsou podstatná jména. Podstatně menší část z nich pak náleží k jiným slovním druhům. Typickými příklady substantiv z této skupiny jsou lexémy *čakan*, *kapusta* či *osa*:

čakan , -a m. 1. krumpáč	čakan -u m. 1. valaška 2. čugaňa, čagan
kapusta , -y ž. 1. zelí $\diamond$ <i>pustiť capa do k-y</i> udělat kozla zahradníkem	kapusta -y ž. 1. kel: <i>dušená k.</i> dušený kel; bot.: <i>k. kadeřavá</i> kel kučeravý; <i>ružičková k.</i> ružičkový kel
osa , -y, 2. mn. <i>ôs</i> ž. 1. vosa: <i>do roboty je ako o.</i> do práce je jako drak, jako oheň; <i>išli doň ako osy</i> pustili se do něho jako vosy; <i>hned je ako osa</i>	osa -y ž. 1. OS (v rozlič. význ. a odb.): fyz. <i>o. otáčení</i> os otáčení; astron. <i>o zemská</i> zemská os; tech. <i>o. středění</i> centračná os; <i>o. šroubování</i> os skrutkového pohybu; <i>podélná o.</i> pozdĺžna os; <i>těžištní o.</i> ťažisková os $\diamond$ <i>přijet po vlastní ose</i> přist' na vlastných kolesách

Celkově se zde nachází 42 substantivních zástupců této skupiny, mezi další patří lexémy: *barbora*, *cár*, *cvikačky*, *červenec*, *hať*, *horák*, *horník*, *chudina*, *káča*, *kapsička*, *kapustička*, *kázeň*, *klepec*, *kosák*, *kupa*, *lichva*, *mach*, *majka*, *medovník*, *mech*, *mora*,

náplecník, nosál, okál, páračka, pochop, pracka, prahora, prám, rez, šálka, útek, vahan, veleba, virgas, vrchovec, zápona, zbožíčko a žnivo.

Z dalších slovních druhů se v těchto úplných mezijazykových homonymech objevují už jen přídavná jména a příslovce. Z adjektiv uveďme jako příklad lexémy *horečnatý, perný* a *rezavý*:

<p>horečnatý příd. 1. chem. hořečnatý</p>	<p>horečnatý příd. 1. horúčkovitý: <i>h-é onemocnění</i> horúčkovité ochorenie</p>
<p>perný příd. 1. retný: <i>p-á spoluhláska</i></p>	<p>perný příd. 1. těžký, namáhavý: <i>p-á práce</i> namáhavá robota; <i>p. rok</i> těžký rok; <i>p. výdělek</i> těžko získaný zárobok 2. zastar. štipľavý, pichľavý, ostrý: <i>p-á pravda</i> tvrdá pravda; <i>p. vtip</i> ostrý žart</p>
<p>rezavý příd. 1. řezavý, ostrý</p>	<p>rezavý, rezivý, rezovatý, rezatý příd. 1. hrdzavý (v rozlič. význ.): <i>r-é hřebíky</i> hrdzavé klince; <i>r-avé vlasy</i> hrdzavé, ryšavé vlasy</p>

Dále sem patří adjektiva *horký, kapustový, lakotný, machnatý, páčivý, potkaní, sprostý, špatný, ťapkavý, vinovatý* a *vybitý*. Z adverbii jsou zde pak pouze tři zástupci, a to lexémy *horko, načas* a *vedro*.

Většina těchto mezijazykových homonym není označena žádnými kvalifikátory – naznačuje to, že vstupují do mezijazykové homonymie v plné šíři a spadají do běžné slovní zásoby. Najdeme zde však i případy, kdy se slova od sebe významově liší, přičemž některé z nich je označeno kvalifikátorem, který jej zařazuje např. do terminologie určitého oboru (například u slovenského lexému *horečnatý* se jedná o kvalifikátor *chem.*) nebo na okraj slovní zásoby (například slova zastaralá). Takový případ představuje např. slovenský lexém *červenec*:

<p>červenec, <i>-nca</i>, obyč. v mn. července m. 1. zastar. měďák, měděný peníz</p>	<p>červenec <i>-nce</i> m. 1. júl</p>
--	--

Zatímco české slovo *červenec* patří běžné slovní zásoby a je naprosto neutrální, na slovenské straně se jedná o slovo zastaralé a málo užívané. Na jedné straně tak stojí zcela běžné slovo, na druhé pak takové, které pomalu ze slovní zásoby mizí. I když se tedy jedná o úplnou mezijazykovou homonymii, kvalifikátor *zastar.* ji o něco oslabuje a posouvá na jinou úroveň. Nutno však podotknout, že k takové situaci může docházet i u slov, která žádný kvalifikátor nemají.

Jiným takovým příkladem je i slovo *kosák*:

<p>kosák, -a m. 1. srp: <i>kosák a kladivo</i></p>	<p>kosák -a m. 1. expr. drozdík 2. zastar. ob. expr. chlapík</p>
---	---

V tomto případě je zřejmé, že zatímco ve slovenském jazyce je slovo *kosák* běžně užívané, stejně jako jeho český ekvivalent *srp*, v jazyce českém už tomu tak není, první z významů lexému *kosák* je expresivní, zatímco druhé je jednak expresivní, navíc ale i zastaralé. Jedná se tedy o slova z různých vrstev slovní zásoby, kdy jedno je široce užívané napříč celým jazykem, zatímco druhé se vyskytuje pouze sporadicky nebo ve specifických situacích. Podrobnější aktuální obraz životnosti lexémů tohoto typu by přinesla analýza jejich současných textových výskytů.

Zcela odlišným případem je situace, kdy slovo na jedné straně vystupuje pouze jako pomnožné, zatímco na druhé jak v jednotném, tak i množném čísle. Máme zde tak dvě slova různě fungující v jednotlivých slovních systémech. Najdeme to například u slova *cvikačky*, ale také u lexému *prahora*.

<p>cvikačky -čiek ž. pomn. 1. hovor. píchačky, píchací hodiny</p>	<p>cvikačka -y ž. 1. obuv. napínačka, napínací stroj, slang. cvikačka</p>
--	--

Zajímavým úkazem je také jev, kdy do úplné mezijazykové homonymie v rámci podstatných jmen vstupují slova z odlišných mluvnických rodů. Tak je tomu například u lexému *káča*:

káča i kačiča , <i>-aťa</i> , 1. mn. <i>-atá/-ence</i> , 2. <i>-at/-eniec</i> s. 1. káče	káča ² <i>-i</i> ž. 1. vlk (det. hračka) 2. tech. navíjač 3. arg. ~ = verthajmka, kasa (nedobytná pokladnica)
---	--

Na jedné straně tak máme substantivum ve středním rodě, na druhé pak v rodě ženském. Formální shoda lexémů je dána rozdílnými koncovkami u rodů podstatných jmen v obou jazycích. Zatímco ve slovenštině se setkáme s koncovkou *-a* jak u rodu středního, tak u rodu ženského, v češtině se s takovýmto úkazem setkat nemůžeme. S čím bychom se ale setkat mohli, je situace, kdy by jak v ženském, tak ve středním rodě byla koncovka *-e*, což je naopak situace, ke které nemůže dojít v jazyce slovenském. Jiným případem jsou pak slova zakončená na konsonant, která mohou patřit buď k ženskému rodu, nebo k mužskému rodu. To se u úplné mezijazykové homonymie vyskytuje u lexému *rez*, který je ve slovenštině mužského rodu, zatímco v češtině je rodu ženského.

3.2.2. Mezijazyková homonyma slovnědruhová

Do slovnědruhových úplných mezijazykových homonym patří pouhých devět slovenských lexémů, přičemž u jednoho z nich dochází k vícenásobné homonymii, čímž se počet vztahů navyšuje. Naprostá většina z nich je pak tvořena párem, kdy je slovo v jednom jazyce podstatným jménem, zatímco v druhém patří k jinému slovnímu druhu. Nejčastější je pak situace, kdy oproti substantivu stojí adverbium nebo citoslovce. Příklady takových slov jsou lexémy *drap* (ve slovenštině zachyceno jako nářečový lexém) a *horko*:

drap , <i>-u</i> m. 1. nář. sráz	drap cit. 1. draps, chňap: <i>ja drap po chlapovi</i> ja draps po chlapovi
horko přísl. 1. hořce	horko ² <i>-a</i> s. 1. horúčava: <i>pracovat v h-u</i> pracovať v horúčave ◊ <i>polilo mě h.</i> obliala ma horúčava, oblialo ma, obliat ma var

Slova *horký, jaro, len, lež, tata (tato), tíha* a *vedro* pak vstupují do buď již výše zmíněných vztahů substantivum – adverbium/citoslovce, či do vztahu substantivum – částice/spojka/zájmeno. Pouze u jediné dvojice lexémů se jedná o mezijazyková homonyma neobsahující podstatné jméno, a to u lexému *horký*, kde oproti částici na slovenské straně stojí na české straně přídavné jméno.

3.2.3. Mezijazyková paronyma v rámci jednoho slovního druhu

Mezijazyková paronyma v rámci jednoho slovního druhu jsou nejpočetnějším typem úplné mezijazykové homonymie, řadí se sem více než dvě třetiny úplných mezijazykových homonym. Jedním z důvodů, proč většina úplných mezijazykových homonym patří do této kategorie, je rozdílnost českého a slovenského hláskoslovného, morfologického a pravopisného systému. Paronyma v rámci jednoho slovního druhu tak můžeme rozdělit na úplná paronyma, kde se slova formálně liší z jiných než výše uvedených důvodů, a paronyma, do kterých se promítají rozdíly v systému jazyka.

U systémových rozdílů se vyskytuje několik velmi typických případů, které jsou zřetelné při porovnávání českého a slovenského jazyka. Jednak jsou to rozdílné infinitivy sloves a koncovky podstatných jmen a příslovcí, jednak hláskoslovné rozdíly mezi oběma jazyky promítající se do dalších diferencí ve formální stavbě lexémů. Takovýchto rozdílů bychom při porovnávání mezijazykových paronym našli poměrně mnoho, některé z nich jsou však typické spíše pro částečná mezijazyková homonyma, a tak jim bude věnována pozornost v další části práce.

Zatímco ve slovenštině jsou infinitivní tvary sloves tvořeny pomocí morfémy *-ť*, čeština užívá infinitivní tvary *-t* a *-ct* (a navíc i knižní tvary *-ti* a *-ci*). V takto vzniklé mezijazykové paronymii můžeme nalézt poměrně velké množství příkladů, kdy se od sebe lexémy liší pouze jedinou hláskou, a to právě hláskou *-ť*, respektive *-t* na konci infinitivu slovesa. Jedná se například o dvojice slov *kadit'*, *lakotit'* a *rafat'*:

<p>kadit', <i>-í, -ia</i> nedok. 1. čadit, čoudit</p>	<p>kadit <i>-ím -í</i> nedok. 1. zastar. vykiadzat' 2. hrub. špinit', fákat': <i>dítě kadí do kalhot dieťa</i> špiní, púšť'a do nohavíc</p>
--	--

<p>lakotit', <i>-ím, -ia</i> nedok.</p> <p>1. expr. mlsat</p>	<p>lakotit <i>-ím -í</i> nedok.</p> <p>1. (s čím; čím; ~) žgrlošit', skývražit': <i>celý život jen lakotil</i> celý život iba žgrlošil</p> <p>2. zried. (po čem) lakomit' sa (na čo), pachtit' sa (za čím): <i>l. po majetku</i> lakomit' sa na majetok, pachtit' sa za majetkom</p>
<p>rafat', <i>-em/-ám, -ú/-ajú, rafaj!</i> nedok. expr.</p> <p>1. čím o co i ~ tlouci: <i>moriak rafe krídlami o zem</i> krocan... 2. bouchat (vydávat tupý zvuk) 3. pelášit, uhánět 4. čo rvát: <i>r. čučoriedky</i> trhat borůvky</p>	<p>rafat <i>-ám -ají</i> nedok. expr.</p> <p>1. chniapať: <i>štěně rafá po noze</i> šteňa chniape po nohe 2. havkať, d'avkať (brechať): <i>psi zlostně rafali</i> psi zlostne havkali</p>

Jiným případem jsou rozdílné koncovky v systému podstatných jmen. Zatímco v češtině u vzorů ženského rodu existují tři druhy koncovek, a to *-a*, *-e* a konsonantní zakončení, v systému slovenštiny jsou pouze dvě: *-a* a konsonantní zakončení, přičemž *-a* následující po měkkém konsonantu odpovídá českému zakončení ženských substantiv na *-e*. Tento typ mezijazykové paronymie tak můžeme nalézt například u slov *besednica*, *kamenica* či *krtica*:

<p>besednica, <i>-e</i>, 2. mn. <i>-níc</i> ž.</p> <p>1. fejeton, fejton 2. zastar. besídka (zábavná část novin)</p>	<p>besednice <i>-e</i> ž.</p> <p>1. besedníčka</p>
<p>kamenica, <i>-e</i>, 2. mn. <i>-níc</i> ž.</p> <p>1. kamenná nádoba, kameňák 2. kamenný dům</p>	<p>kamenice <i>-e</i> ž.</p> <p>1. zried. kamenárka</p>
<p>krtica, <i>-e</i>, 2. mn. <i>-tíc</i> ž.</p> <p>1. hovor. krtek</p>	<p>krstice <i>-íc</i> ž. pomn.</p> <p>1. zastar. lek. Skrofulóza</p>

Třetím poměrně častým případem jsou příslovce, kdy slovenské zakončení na *-e*, *-o* se může v češtině projevit formálně odlišnými ekvivalenty. Důvodem je především existence českého grafému *-ě*, který často stojí na místě slovenského *-e*, a odlišuje tak lexémy od sebe

graficky, nikoli však výslovnostně. Druhou příčinou je fakt, že zatímco slovenština frekventovaně užívá u příslovčí formant *-o*, v češtině se častěji využívá typičtější formant *-e*. Příklady takto rozdílných slov jsou lexémy *lakotne*, *rezavo* a *špatne*:

lakotne přísl. 1. mlsně	lakotně přísl. 1. skývražne
rezavo přísl. 1. řezavě	rezavě, rezatě přísl. 1. hrdzavo
špatne přísl. 1. škaredě, ošklivě	špatně přísl. 1. zle: <i>dělá se mu špatně</i> prichádza, prichodí mu zle, ide mu byť zle

V důsledku fonologických rozdílností slovenského a českého jazyka – především existencí konkrétních hlásek v jednom jazyce a jejich neexistencí v jazyce druhém – existují další slova, která vstupují do mezijazykové paronymie a odlišují se pouze jednou hláskou, která je daná fonologickým systémem daného jazyka.

Jak píše autorky publikace *Slovenština a čeština* (Sokolová – Musilová – Slančová, 2005: 17), nejnápadnější rozdíl v souhláskových systémech češtiny a slovenštiny je ten, že slovenština nemá souhlásku *ř* a čeština zase souhlásku *l*. Hlásky *ř* vznikla z původního měkkého *r'* a ve slovenštině jí odpovídá hláska *r* v okolí předních hlásek *e*, *a* a *i*-ových dvojhlásek *ia*, *ie*, *iu*, zatímco v ostatních případech koresponduje s českým *r*. Existuje též korespondence *r – ř* na konci slov v příponách *-ár*, *-iar* oproti českým *-íř*, *-ář*. Právě tato rozdílnost slovenských a českých přípon způsobuje paronymii mezi substantivy mužského rodu, která se ukazuje například u lexémů *listár/listář*, a také u jiných mezijazykových homonym, jako například u přejímek *kancelár/kancelář* s rodovou diferencí.

kancelár , <i>-a</i> m. 1. kancléř	kancelář <i>-e</i> ž. 1. kancelária: <i>prijímací k. prijímacia</i> kancelária; <i>K. prezidenta republiky</i> Kancelária prezidenta republiky; <i>Čs. tisková k. Čs. tlačová kancelária</i>
listár , <i>-a</i> m.	listář <i>-e</i> m.

1. listonoš, pošťák	1. zbierka listov 2. listinár, zbierka listín
---------------------	--

Jiný prípad nastáva u slovenského ľ, ktoré v češtině vždy koresponduje s českou souhláskou l, protože v češtině l' v minulosti splynulo s hláskou l. Příkladem mezijazykové paronymie s protikladem l'/l jsou lexémy čmel' /čmel:

čmel' , -a, 1. mn. -le m. 1. zool. čmelák	čmel -a m. 1. zool. švola (drobný cudzopasný hmyz, Mallophaga); všička
---	---

Dalším hláskovým rozdílem mezi slovenštinou a češtinou jsou slabikotvorné souhlásky. Zatímco v češtině existuje pouze r a l, ve slovenštině se na tvorbě slabik podílejí jak krátké hlásky r a l, tak i jejich dlouhé protějšky ř a ľ. Dlouhému slovenskému ř, ľ v češtině odpovídá: „a) české krátké r, l: *hrstka – hrstka, mrtvy – mrtvý, vlča – vlče, vrba – vrba, do vln – do vln, brzd – brzd*; b) spojenie r, l a sprievodnej hlásky ou: *prehľbit' – prohloubit, tlct' – tlouct, hľbka – hloubka, klzat' sa – klouzat se, dlhý – dlouhý*. Niekedy aj slovenskému r, l zodpovedá česká spoluhláska r, l a sprievodné hlásky e, u: *krv – krev, slnce – slunce*“ (Sokolová – Musilová – Slančová, 2005: 16). U mezijazykových homonym se s tímto jevem setkáme například u slov *srstka/srstka* a *krkat'/krkat*:

srstka , -y, 2. mn. -tok ž. 1. chloupek, chlup	srstka -y ž. 1. pol'ka, egreš: bot. s. <i>angrešt</i> egreš
krkat' , -a, -ajú nedok. 1. (obyč. o žábě) skřehotat, kvákat	krkat nedok. 1. ob. grgat', rihat'

Co se týká vokálů a dvojhlásek, má čeština oproti slovenštině navíc grafémy ů a ě, zatímco slovenština naopak ä a ô. V úplné mezijazykové paronymii najdeme například vztah diftongu ô, který koresponduje s českým dlouhým ů u lexému *tôňa*:

tôňa , -ne, 2. mn. -ní ž. 1. stín: t. <i>stromu</i> ◊ <i>chodit' za niekým ako t.</i> ,	tůň, tůně -ně ž. 1. hlbočina, jamina (vymleté hlboké miesto v rieke
---	---

<i>nasledovať niekoho ako t.</i> ; <i>chodiť ako t.</i> ; <i>vliecť sa ako t.</i> ; expr. (přízrak, představa) <i>t.</i> <i>mladosti</i> ; (stopa, náznak něčeho) <i>t. smútku</i>	ap.); ban. <i>jámová t. jamová žumpa</i>
--	--

V některých případech pak může dojít i ke kombinaci několika hláskoslovných rozdílů. Takovým případem jsou často slovesa, u kterých se kombinuje rozdílnost infinitivu s některým z dalších hláskových rozdílů. Tak tomu je například u lexému *rozkúrit'*:

rozkúrit' , <i>-im, -ia</i> dok. 1. roztopit, zatopit (udělat oheň) 2. zřít. <i>čo</i> vytopit, rozehřát: <i>r. izbu</i> 3. expr. rozprášit, rozehnat	rozkouřit <i>-ím -í</i> dok. 1. rozfajčit': <i>r. doutník rozfajčit' cigaru</i>
---	---

Jak můžeme vidět, kromě rozdílu *t'* a *t* na konci slova zde navíc dochází k dalším dvěma diferenciacím. Stejně jako v případě výše uvedených slov je zde protiklad grafémů *ř* a *r*, kromě toho se zde vyskytuje i další poměrně častá rozdílnost slovenského a českého jazyka – korespondence slovenského *ú* s českým *ou*. Český diftong *ou* historicky z dlouhého *ú* pochází a slovenský dlouhý vokál *ú* právě s ním často koresponduje v domácích slovech, a to především uprostřed slov, kde čeština samohlásku *ú* mít nemůže, nebo v adjektivech ženského rodu. Kromě toho může slovenský vokál *ú* odpovídat též českým grafémům *u*, *ú* a *ů*.

K úplným mezijazykovým paronymům s rozdílným vokálem nebo konsonantem patří také některá zoologická pojmenování, která vzhledem k uplatnění v jedné sféře mohou představovat specifický zdroj potenciálních nedorozumění. Patří k nim např. lexémy *čajka/čejka* a *ostriež/ostříž*:

čajka , <i>-y</i> , 2. mn. <i>-jok ž.</i> 1. zool. racek	čejka <i>-y ž.</i> 1. zool. cíbik: <i>č. chocholată cíbik chochlatý</i> (Vanellus)
ostriež , <i>-a</i> , 1. mn. <i>-e m.</i> 1. zool. okoun	ostříž <i>-e m.</i> 1. zool. lastovičiar (Falco subbuteo) $\diamond$ <i>krouží</i> <i>kolem jako o. krúži okolo ako jastrab; je jako</i>

	<i>o. je ako jastrab</i> (nič mu neujde); <i>mít oči jako o.</i> mať oči ako jastrab
--	---

Druhou skupinou úplných paronym v rámci jednoho slovního druhu jsou slova, která se od sebe formálně mírně liší, jejich rozdílnost však není dána výše uvedenými důvody, ale prostou rozdílností obou slov zapříčiněnou jinými důvody, především však rozdílným původem lexémů. Sem se řadí například slova s rozdílnou délkou vokálů jako lexém *mačka*:

mačka , -y, 2. mn. -čiek ž. 1. kočka ◇ <i>kúpiť m-u vo vreci</i> koupit zajíce v pytli; <i>chodit' ako m. okolo</i> <i>horúcej kaše...</i> okolo horké kaše; hovor. <i>to mu</i> <i>ani m. nevylíže</i> to mu nikdo neodpáře	máčka¹ -y ž. 1. bot. kotůč (Eryngium) máčka² -y ž. 1. zool. žralok čiernobieloškvrnitý (Scyllium)
---	---

Jednou z dalších rozdílností pak může být i jiný gramatický rod velmi podobných slov, který však může zapříčinit rozdíly ve slovech, přestože ta jsou si stále velmi podobná a mohou tak být matoucí. Tak tomu je i u lexému rozdílný *pudľa/pudl*:

pudľa , -le 2. mn. -li ž. náj. 1. pult	pudl -a m. 1. pudel (pes)
--	-------------------------------------

U mezijazykových paronym samozřejmě může docházet k celé řadě dalších rozdílností, které jsou dány rozdílným původem srovnávaných slov.

3.2.4. Mezijazyková paronyma slovnědruhová

Případů úplných mezijazykových slovnědruhových paronym není, stejně jako úplných slovnědruhových homonym, mnoho, patří sem celkem 21 mezijazykových homonym (paronym), z nichž některé navíc vstupují i do vícenásobné mezijazykové homonymie. Stejně jako v případě úplných slovnědruhových homonym, většina slovnědruhových paronym je tvořena substantivem a jiným slovním druhem, jak je tomu u lexémů *kach* a *tuná*:

kach , -u m. hovor. 1. koňský kašel	kách příd. neskl. 1. ob. expr. hř (prenáhlený) ◇ <i>být kách</i> byť hř
tuná přísl. hovor. 1. zde, tu	tuna -y ž. 1. tona: lod. <i>registrovaná t.</i> registrovaná tona

Tak jako u slovnědruhových homonym nacházíme zde mezijazykové dvojice podstatného jména a příslovce, dále pak podstatného jména a předložky, citoslovce, slovesa a přídavného jména. Najdeme zde však i příslovce s částicí a příslovce s předložkou. Nejzajímavějším párem je slovenské *hore* oproti českému *hoře*:

hore I. přísl. 1. nahoře: <i>hore na kopci</i> ◇ hovor. <i>držat nos h.</i> 2. vzhůru: <i>kráčať h.</i> ◇ <i>ruky h.!</i> <i>h. hlavu!</i> ; <i>pliest' hore-dolu</i> žvanit páté přes deváté; <i>chodiť, behať hore-dolu...</i> sem tam; <i>obrátit' niečo čím hore, tým dolu...</i> vzhůru nohama II. předl. se 7. p. 1. vzhůru: <i>stúpať h. schodmi</i> stoupat nahoru po schodech; hovor. <i>h. nohami</i> ; hovor. <i>už je h. nohami</i> už je vzhůru bradou III. cit. 1. vzhůru (vyjadřuje výzvu, pobídnutí do něčeho): <i>hore!</i> , <i>hore sa!</i> vstávej! vstávejte!	hoře -e s. 1. kniž. žiaľ, horkosť: <i>mít veľké h.</i> mať veľký žiaľ; <i>h-m mu puká srdce</i> od horkosti, od žiaľu mu puká srdce
---	---

Jak je vidět, slovenské polysémantické slovo *hore* zde vstupuje do vztahu s českým monosémantickým lexémem *hoře*. Vystává zde tak hned trojice vzájemných vztahů, kdy do mezijazykové homonymie vstupuje ze slovenské strany příslovce, předložka a spojka, zatímco českou zastupuje pouze substantivum. Každý z významů slova *hore* tak utváří s českým substantivem svůj vlastní vztah. Můžeme zde však podotknout, že ve srovnání se Slovensko-českým slovníkem nejnovější lexikografické zpracování ve Slovníku současného slovanského jazyka zachycuje tři homonymní lexémy *hore* – na základě takového zpracování by se jednalo o vícenásobnou slovnědruhovou mezijazykovou homonymii.

Mezi další slova, která se na základě zrcadlového slovníku ukazují jako úplná slovnědruhovú mezijazyková homonyma, patří lexémy: *celkom, flak, hájny, krk, lad, masť, nachvat, nerád, niže, posvätený, priečky, rohové, sčítaný, sprava, široká, tiahle a tuhé*.

3.2.5. Slovenské lexémy v zrcadlovém slovníku bez zachycení formálně shodných/podobných českých ekvivalentů

V seznamu úplných homonym (viz příloha) najdeme poměrně velké množství slovenských lexémů, kdy zpracování formálně shodných/podobných českých ekvivalentů chybí, ale člověk znalý českého jazyka ví, že tato slova v češtině existují. Dokládají to i české výkladové slovníky. Přestože podle českých výkladových slovníků mají tato slova téměř shodné, či úplně shodné významy, podle výchozího Slovensko-českého slovníku si tato slova neodpovídají, a jsou tak zařazena do seznamu úplných mezijazykových homonym. Můžeme si to ukázat na příkladu slovenského slova *zápona*:

<p>zápona, -y, 2. mn. -<i>pôn ž.</i></p> <p>1. nař. zástěra</p> <p>2. zastar. brož, spona</p>	<p>zápona</p>
--	----------------------

Existenci těchto dvou slov můžeme potvrdit v českých a slovenských výkladových slovnících. Slovenský lexém *zápona* však nalezneme pouze ve Slovníku slovenského jazyka (SSJ), Krátký slovník slovenského jazyka (KSSJ) ho nezachycuje, což značí, že nespadá do nejběžnější slovní zásoby, a Súčasný slovník slovenského jazyka (SSSJ) zatím pro písmeno Z není zpracovaný. České slovo *zápona* pak najdeme jednak ve Spisovném slovníku jazyka českého (SSJČ), jednak i ve starším Příručním slovníku jazyka českého (PSJČ). Stejně jako KSSJ na slovenské straně, novější jednosvazkový Slovník spisovné češtiny (SSČ) už slovo *zápona* neobsahuje.

<p><u>SSJ</u></p> <p>zápona, -y, zápon ž.</p> <p>1. zastar. brošňa, spona: <i>ťažké, zlaté zápony</i> (Slád.); <i>Lota odopäla kovové zápony</i>. (Vaj.)</p> <p>2. nár. zástera: <i>otec s remennou záponou na bruchu</i> (Záb.); <i>Desať vagónov kukurice rozniesli baby v záponách</i>. (Tat.)</p>	<p><u>SSJČ</u></p> <p>+zápona -y ž.</p> <p>1. spona 1: šňůra granátů se zlatou z-ou (Jir.); bronzová z. pásu (Vlastiv.)</p> <p>2. závěs, záclona 1: z. ouzské okénko kryjící (Vocel)</p>
---	--

<p><u>PSJČ</u></p> <p>zápona, -y f., zápon, -u m. <i>poněk. zast. zapinadlo, spona</i>. Koupil mamince šňůru granátů třikrát kolem, se zlatou záponou. Jir. Držela již v rukou bílý šátek a Velký nebes klíč se stříbrnou záponou. Tyl. Mám zlatou záponu s diamanty. Jes. Na poloostrově [Pyrenejském] se objevují meče, kopí, koňská udidla, pásové zápony a spony. Neustup. U jednotlivých strojů, v jichž záponách upiata již břevna — —, stáli pohotově dělníci. Čap. Ch. Dám jí do ruky tlustou knihu s mosaznými zápony. Rub. Aksamitový zelený oděv, nahoře zlatým záponem spiatý. Tomsa. D <i>Zast. závěs, opona</i>. Vkročili jsme pak modrou hedvábnou záponou do salonu. Obr. živ. Chlapík podlezl pod záponou, odšouplnuv ji hlavou. Havl.</p>

V uvedených slovníkových heslech tak můžeme vidět, že lexém *zápona* doopravdy existuje v obou jazycích, přestože z překladových slovníků ho uvádí pouze Slovensko-český slovník. Ze SSJ a SSJČ však můžeme vyčíst, že se už v době vzniku slovníků jednalo o slovo zastaralé, v případě češtiny se dozvídáme dokonce už z PSJČ, což je pravděpodobně důvod, proč se tvůrci Česko-slovenského slovníku rozhodli tento lexém do své práce nezahrnout. Že se však nejedná o slova zcela nepoužívaná, se můžeme přesvědčit v národních korpusech češtiny a slovenštiny. V Českém národním korpusu (ČNK) má slovo *zápona* celkem 21 výskytů, z čehož 20 z nich významem odpovídá slovníkovému heslu v SSJČ. Slovenský národní korpus (SNK) pak zobrazí pouhých 8 výskytů lexému *zápona*. Je tak zřejmé, že přestože slova ještě nejsou neuzívaná, jejich frekvence je doopravdy malá. Zde jsou některé příklady vybrané na základě hledání v ČNK (korpus syn) a SNK (korpus prim-6.1.-public-all):

Mladá fronta DNES, 21. 5. 2008

„Zmíněná **zápona** své majitelce sloužila podobně jako nám dnes slouží přezky u opasků," vysvětluje Jílek.

Deníky Bohemia, 13. 3. 2006

Zde byl předmět podroben důkladnému zkoumání, které lze stručně shrnout takto: jedná se o část opaskové **zápony**, vyrobené někdy mezi léty 80 - 40 př. Kr. nejpravděpodobněji v Durynsku.

AHab20

Vyberali sa tam aj náhrdelníky, kupovali sa spinky a **zápony**, nesmeli sa zabudnúť na biele i čierne nite, hodvábné vlákna a šnúrky.

AHrn1

Najzaujímavejším nálezom je bronzová platničková **zápona** opaska alebo remeňa, z ktorej hľadá umelecky kovaná drobná hlavička, strážená dvoma gravírovanými grifmi.

Zajímavý je fakt, že ačkoli v českém jazyce je slovo *zápona* vedeno jako zastaralé či mrtvé a nenachází se v Česko-slovenském slovníku, z nalezených výskytů v ČNK vyplývá, že se nadále užívá – příklady nejsou především z doby poměrně dávné, ale ze současnosti. Hned 18 výskytů lexému *zápona* obsahují některé z českých deníků, přičemž řada z nich spadá do období po roce 2000. V SNK bychom pouze dva z uvedených 8 výskytů našli ve slovenském tisku současnosti, zbylé se objevují buď v knihách, nebo starším tisku (1966, 1980).

Z uvedených korpusových příkladů je zřejmé, že slovo *zápona* zde figuruje jako jazykový ekvivalent, nikoli jako mezijazykové homonymum, což je koneckonců fakt, který vyčteme též z výkladových slovníků. Avšak protože Slovensko-český slovník ve výkladové části slova neuvádí, že by některému z jeho významů přímo odpovídal český lexém *zápona*, a zároveň existuje povědomí o existenci stejně znějícího slova, bylo zařazeno do zrcadlového slovníku, z něhož pak vychází jako úplné mezijazykové homonymum, přestože ve skutečnosti se jeden z jeho významů zcela shoduje s významem slova v druhém jazyce, přičemž druhý význam je odlišný jak v češtině, tak slovenštině, a je tak zřejmé, že se jedná o částečné mezijazykové homonymum.

K podobným závěrům bychom došli i v případě dalších slov, která jsou stejně jako lexém *zápona* uvedena v zrcadlovém slovníku bez českého ekvivalentu – jedná se například o výrazy *žnivo*, *vahan*, *veleba*, *veternice*, *vycifrovať*, *vykukat'*, *ubehlík*, *ubehlica*, *sedliactvo*, *rozpást'*, *premotat'* a *rozpučat'* – a která svými významy tvoří úplné či částečné ekvivalenty ke

slovům slovenským. Výjimkou pak jsou české lexémy *rodičovská* a *vybitý*, které ani neobjevíme v českých slovnících a v případě *rodičovské* ani v ČNK, přestože se v současné době rovnoprávnosti pohlaví začíná užívat jako ekvivalent ke slovu *mateřská* tak, aby pokrývala jak matku, tak i otce. *Rodičovské/rodičovská* tak fungují jako úplná mezijazyková homonyma, *rodičovské* jako slovo označující dědictví po rodičích, zatímco *rodičovská* jako čas, který během prvních let dítěte rodič tráví doma a pobírá peněžní částky. Slovo *vybitý* pak figuruje v obou jazycích jako poměrně časté slovo, které se hojně vyskytuje v národních korpusech, a je spojováno především s elektronikou a bateriemi. Je tak očividné, že se jedná pouze o částečné mezijazykové homonymum, nikoli o úplné, jak vyplývá ze zrcadlového slovníku.

3.2.6. Porovnání lexémů ze zrcadlového slovníku s výkladovými slovníky

Jak tedy bylo zmíněno, zrcadlový slovník mezijazykových homonym odráží homonymní vztahy slov pouze na základě výchozích slovníků. Že však neukazuje úplné vztahy mezi slovy, můžeme vidět nejenom na příkladech typu *zápona*, ale také u slov, která jsou sice obsažena v obou překladových slovnících, ale ty je neukazují v celé šíři jejich významů. To můžeme vidět například u lexému *chudina*, který v zrcadlovém slovníku vychází jako úplné mezijazykové homonymum.

<p>chudina, -y, 2. mn. -dín ž. 1. chuděra</p>	<p>chudina¹ -y ž. 1. hromad. bedač, chudoba: <i>venkovská ch. dedinská bedač</i></p> <p>chudina² -y ž. 1. bot. chudôbka (Draba)</p>
--	---

Když však jeho významy porovnáme s českými výkladovými slovníky, vztah tohoto slova v českém a slovenském jazyce se poněkud změní.

<p><u>KSSJ</u> chudina -y -dín ž. chudera: <i>ch., od obeda nejedla</i></p>	<p><u>SSČ</u> chudina -y ž. hromad. <i>chudý lid</i> městská chudina</p>
---	--

<p><u>SSJ</u> chudina, -y, -dín ž. poľutovaniahodná, nešťastná žena, chudera: <i>Chudina, kmotrička, ver` ešte boli čerstvá, mohli ešte žiť!</i> (Tim.)</p>	<p><u>SSJČ</u> chudina I -y ž. 1. <i>chudý, nemajetný lid; chudáci:</i> městská, venkovská ch.; vyrostl mezi ch-ou 2. zř. též m. řidč. expr. <i>chudinka, chuděra, chudák, ubožák:</i> to měl, ch., za svou dobrotu, děvčata musí, ch-y, brzy ráno vstávat chudina II -y ž. <i>horská bylina s přízemní růžicí listů a s hroznem bílých n. žlutých kvítků, často pěstovaná jako skalnička; bot. rod Draba: ch. vždyzelená; ch. hajní</i></p>
<p><u>SSSJ</u> chudina -ny -dín ž. ► poľutovaniahodná, nešťastná žena, chudera: <i>ch., kol'ko sa v živote natrápila; Narobí sa, chudina, narobí, ale keby nechcela, nemusela by.</i> [L. Ťažký] ▽ chudinka -ky -niek ž. zdrob. expr.: <i>Teta mala jednu malú modlitebnú knižočku a tú si tak ochraňovala, že si ju, chudinka nebohá, aj priniesla domov.</i> [P. Salner]</p>	<p><u>PSJČ</u> chudina, -y f. <i>chudý lid, chudáci.</i> Krade jen bohatým, chudiny nechá na pokoji. Šmil. Jakou chudinou byla by tato pokolení, kdyby umělci nerozevěřeli před nimi své poklady! <i>duševně chudými.</i> Hál. D m. i f. <i>chudý člověk, chudáček.</i> Již není Kalina jak před dvacíti lety — chudina. Krás. Dceruško má, pohleď, to máš za to, chudino, že tak jsi za ním byla. Jak. D Bot. rod rostlin z čeledi <i>křížatých (Stenophragma).</i> Dial. <i>pavinec obecný.</i></p>

Doteď lexém *chudina* fungoval jako vícenásobné úplné mezijazykové homonymum, avšak po porovnání výkladových slovníků svoje postavení pozmění. Zatímco ze srovnání „kratších“ slovníků, KSSJ a SSČ, slovo *chudina* stále vychází jako úplné mezijazykové homonymum, u podrobnějších výkladových slovníků, SSJ a SSJČ, kde navíc vstupuje do vícenásobné mezijazykové homonymie, již je jen částečným mezijazykovým homonymem, protože k jinde monosémantickému českému lexému se přidává druhý význam do jisté míry korespondující s významem slovenského lexému. Je tak zřejmé, že v překladových slovnících se ne vždy zobrazí všechny významy slov a že nepodávají úplné informace o slovní zásobě

slovenského, respektive českého jazyka, i když je také zřejmé, že u doplnění na základě významových slovníků může jít o významy perifernější nebo zcela periferní.

3.2.7. Úplná mezijazyková homonymie v celém rozsahu

Samozřejmě je zde však mnoho situací, kdy úplná mezijazyková homonyma, zobrazená v zrcadlovém slovníku, jsou mezijazykovými homonymy v celé své šíři, tj. i po srovnání výkladových slovníků českého a slovenského jazyka. Jedním takovým představitelem je lexém *hat'*:

<p>hat', -te ž.</p> <p>1. hráz: <i>mlynská, rybničná h.</i></p> <p>2. stav. jez: <i>kamenná h.</i></p> <p>3. mez (ohrada z křoví, obyč. na okraji pole n. na mezi)</p>	<p>hat' -ti/-tě ž.</p> <p>1. fašina (zväzok prútov na spevňovanie mokrého terénu, brehov, ciest v močiaroch ap.)</p>
---	---

Již ze zrcadlového slovníku je očividné, že se jedná o úplná homonyma, a to i přesto, že slovenské *hat'* je polysémantické slovo, přičemž právě u těchto slov velmi často nastává částečná mezijazyková homonymie, která se ukazuje buď již na základě překladových slovníků, nebo také na základě slovníků výkladových. Jak však můžeme vidět právě ve výkladových slovnících, lexém *hat'* v češtině a slovenštině si svoji rozdílnost zachovává v celé šíři významového spektra.

<p><u>KSSJ</u></p> <p>hat' -e ž.</p> <p>1. hrádza, obyč. z prútia, ktorou sa upravuje vodný tok: <i>mlynská h., h. na potoku</i></p> <p>2. stav. vodná stavba cez tok (na zvýšenie hladiny): <i>betónová h.</i></p>	<p><u>SSČ</u></p> <p>hat' -ti, -tě ž (mn. 3. -ím, 6. -ích, 7. -ěmi)</p> <p>1. svazek proutí k zpevňování břehů, cest ap.</p> <p>2. stezka v močálu ap. upravená z klestí ap.</p>
<p><u>SSJ</u></p> <p>hat', -te ž.</p> <p>1. hrádza, obyč. z prútia al. krovia, násyp, val, ktorým sa zastavuje al. upravuje vodný tok: <i>h. na potoku, mlynská,</i></p>	<p><u>SSJČ</u></p> <p>hat'</p> <p>-ti, -tě ž. (mn. 1., 4. -i, -ě, 3. -ím, 6. -ích, 7. -ěmi)</p> <p>1. (zprav. mn. hatě) tech. svazky proutí užívané k zpevňování půdy, např. svahů, břehů ap. (při</p>

<p><i>rybničná h.;</i> <i>h. sa pretrhla, prelomila;</i> <i>pren. prekážka, zábrana: Tajná sila všetky hate a prekážky borí. (J. Kráľ)</i></p> <p>2. stav. konštrukcia vzdúvajúca vodnú hladinu rieky pre rôzne vodohospodárske účely (<i>nespráv. jaz</i>): <i>kamenná, betónová h.;</i></p> <p>3. ohrada z krovia, obyč. na okraji poľa al. na medzi: (<i>Richtár dal</i>) <i>vyrúbať obecné hate, ktoré sa pozdĺž celého chotára tiahli. (Urbk.)</i></p>	<p><i>vodných a zemných stavbách)</i></p> <p>2. stezka zriadená v močalovitom terénu z <i>otepí, klestí a kulatých drev:</i> úzká h.</p>
<p><u>SSSJ</u></p> <p>hat' <i>hate hatí ž.</i></p> <p>1. ► prehradenie menšieho vodného toku (pomocou prútia, kameňov); voda zadržaná týmto prehradením: <i>h. cez potok; povodňami poškodené hate; kúpať sa v mlynskej hati; z dial'ky šumí vodná h.; voda v hati mala výšku meter osemdesiat; stavali v jarku h.;</i> <i>pren. Helenkina žalosť narástla do takých rozmerov, že pretrhla hate jej trpezlivosti a hanblivosti. [K. Lazarová]</i></p> <p>2. stav. ► nevysoká vodná stavba s pohyblivým al. pevným uzáverom, vzdúvajúca hladinu vodného toku na vodohospodárske ciele: <i>betónová, ocel'ová h.;</i> <i>kamenná, murovaná h.;</i> <i>pevná h. s pevným uzáverom; pohyblivá h. so zariadením na regulovanie prietoku vody; mostová h. pohyblivá hat' spojená s mostom; stavba hate; h. sa pretrhla</i></p> <p>3. často expr. ► to, čo stojí niečomu v ceste; okolnosť, ktorá je na ťarchu, prekážka,</p>	<p><u>PSJČ</u></p> <p>hat', -ti i -tě f. <i>svazek proutí rozličné tloušťky i úpravy, užívaný k utužování svahů n. vodních staveb; stezka zřízená z otepí, klestí a kulatých dřev. Čím níže, tím byl les nižší a hustší a dole končil hatí suchých, zlišejovatělých sosniček. Čap. Ch. Sjel jsem s cesty na stezku mezi blata po hatích. Jir. Hradiště vybírali [staří Čechové] mezi vodami a močály, že cest k nim nebylo, leda přes úzké hatě. Jir. Voj. svazek větví na úpravu zemních prací vojenských.</i></p> <p>hat' sp. <i>dial. at'.</i></p>

bariéra: <i>Záclony vytvorili hať medzi svetlom a poslednými slabnúcimi lúčmi dohasínajúceho dňa.</i> [Ľ. Zúbek]	
--	--

Po vzájemném porovnání, kdy v Příručním slovníku jazyka českého navíc slovo *hať* ještě vstoupilo do vnitrojazykové homonymie, vychází najevo, že se doopravdy jedná o úplné mezijazykové homonymum, které se žádným svým významem v jednom jazyce nepřibližuje významům v jazyce druhém. Podobně na tom jsou další slova jako například *kapusta*, *klepec*, *horák* aj. Slovo *hať* zmiňuje například i Ján Horecký (1956), který ho též rozebírá s pomocí výkladových slovníků českého a slovenského jazyka a dospívá k stejnému závěru.

3.2.8. Vztah mezijazykových homonym ze zrcadlového slovníku a lexikálních ekvivalentů

Úplná mezijazyková homonyma poměrně často také vstupují do vztahu s jinými – po formální stránce shodnými nebo podobnými – slovy, která představují jejich ekvivalent v druhém jazyce. Obvyklé je to jak u mezijazykových homonym, tak i u paronym – nastává tak situace, kdy do vzájemných mezijazykových vztahů vstupují skupiny slov spjatých vícenásobnými formálními a významovými shodami a rozdíly, přičemž ekvivalenty se formálně liší a formální shodou/podobností jsou spjata významově odlišná slova. Taková situace nastává například u slovenského a českého lexému *horák*, který představuje úplné mezijazykové homonymum, ale do vnitrojazykových i mezijazykových vztahů vstupuje také české slovo *hořák*, jak je zřejmé již ze zpracování lexému *horák* v Slovensko-českém slovníku.

horák , -a m. 1. hořák	horák -a m. 1. vrchár
----------------------------------	---------------------------------

Zatímco tak dvojice *horák* – *hořák* tvoří ekvivalenty, vztah *horák* – *horák* je mezijazykově homonymní. Významově k nim ještě přibývá lexikálně diferenční slovenské slovo *vrchár*, které tvoří ekvivalent k českému slovu *horák*. Existence lexikálních skupin typu *horák* – *hořák*, *horák*, která zdaleka není v pohledu na lexikální zásobu slovenštiny a češtiny výjimečná, představuje jednu z významných komunikačních nástrah. Vzhledem k tomu, že

některá ze slov představují ekvivalenty, nezařazujeme tento typ vztahů k vícenásobné mezijazykové homonymii, i když se z komunikačního hlediska jedná o podobně zrádné lexikální vztahy. U vícenásobné mezijazykové homonymie se však na rozdíl od výše uvedeného případu (a mnoha dalších) nevyskytuje vztah ekvivalence. S vícenásobnou mezijazykovou homonymií se setkáme u všech čtyř vyčleněných typů úplných mezijazykových homonym. Protože se jedná o zajímavý jev, který je široce zastoupený a vyskytuje se také u částečných mezijazykových homonym, je mu věnována pozornost samostatné kapitole (3.4.).

3.3. Částečná mezijazyková homonymie

Do částečné mezijazykové homonymie vstupují slovenské a české lexémy, které mají shodnou nebo velmi podobnou formu, a platí zde pravidlo, že minimálně jeden z významů se shoduje a minimálně jeden se liší. Na základě zrcadlového slovníku můžeme říci, že převážná většina zpracovaných mezijazykových homonym a paronym se ukázala být částečnými mezijazykovými homonymy, přičemž poměrně velké procento z nich vstupuje i do vícenásobné mezijazykové homonymie, o které však bude řeč později.

U tohoto typu mezijazykové homonymie najdeme dva druhy homonym. Nejtypičtějšími zástupci částečné mezijazykové homonymie jsou polysémická slova – na jedné nebo i obou stranách – u kterých dochází ke shodě formy a u kterých si významově odpovídají pouze některé z významů daného lexému. Druhým případem jsou pak slova, u kterých se v jednom, nebo i v obou jazycích nacházejí vnitrojazyková homonyma.

Tím, že do mezijazykové homonymie vstupují pouze některé významy polysémantických či homonymních slov, je částečná mezijazyková homonymie mnohem složitější a zrádnější jev, především pro překladatele a tlumočníky, než je mezijazyková homonymie úplná. Stejně jako u úplných mezijazykových homonym, i zde musíme počítat jak s mezijazykovými homonymy, tak i s mezijazykovými paronymy.

3.3.1. Monosémantická a polysémantická slova v částečné mezijazykové homonymii

U těchto mezijazykových homonym se nejčastěji setkáme se dvěma možnostmi – první, kdy na jedné straně stojí monosémantické slovo a na druhé polysémantické, a druhou, kdy máme na obou stranách polysémantická slova lišící se v některém ze svých významů.

První případ, u nějž platí, že význam monosémantického slova se shoduje minimálně s jedním významem slova polysémantického, zatímco to se od něj minimálně v jednom významu odlišuje, lze demonstrovat na lexémech *cukor/cukr*:

<p>cukor, -<i>kru</i>, 6. j. -<i>kre</i> m.</p> <p>1. cukr $\diamond$ <i>je ako z c-u; byť k niekomu ako c., sladký ako c., samý c.; nie je z c-u</i> (není choulostivý)</p> <p>2. kraj. cukrátko</p>	<p>cukr -<i>u</i> m.</p> <p>1. cukor: chem. <i>cukry</i> cukry $\diamond$ <i>nejsem z c-u nie som z cukru</i> (háklivý); <i>děvče, šaty jako z c-u dievča ako z cukru</i> (pôvabné, čisté)</p>
---	--

Ve většině případů v tomto typu mezijazykové homonymie odpovídá význam monosémantického slova pouze jednomu z významů polysémantického slova druhého jazyka, stejně jako je tomu u lexému *cukor*, což je zapříčiněno především faktem, že polysémantická slova mají často právě dva významy. Nastávají však i situace, kdy monosémantickému slovu odpovídá více významů slova polysémantického. Tak tomu je například u lexému *dívať sa*, kterému odpovídají dva z významů českého slova, zatímco třetí se odlišuje. Podobná situace nastává i u lexému *hniest'*, kde slovenskému slovu odpovídají dva ze čtyř významů českého polysémantického slova.

V druhém případě, kdy do mezijazykové homonymie vstupují dvě polysémantická slova, si za takový příklad můžeme uvést lexém *bludička*, v němž se jeden význam slova na obou stranách liší a jeden význam shoduje:

<p>bludička, -<i>y</i>, 2. mn. -<i>čiek</i> ž.</p> <p>1. bludička (světélko na bažinách)</p> <p>2. zřid. tulačka</p>	<p>bludička -<i>y</i> ž.</p> <p>1. mytol. bludička, svetlonos; pren. (o slabom svetielku vôbec): <i>b. lucerny</i> svetielko lampáša; <i>b-y svítivého hmyzu</i> svetielka svietiaceho hmyzu</p> <p>2. prelud, klam, ošial', prízrak, fantóm: <i>b. štěstí, lásky</i> prelud št'astia, lásky</p>
---	---

Zde je znázorněna nejjednodušší varianta tohoto typu mezijazykové homonymie, kdy oba lexémy mají shodně po dvou významech, přičemž jeden se shoduje a jeden se liší. Setkáme se ovšem i se situacemi, kdy slova mají významů více a více si jich i odpovídá,

popřípadě jednomu významu na jedné straně odpovídá více významů na straně druhé. Například u lexému *hřešit/hřešit*, který má na obou stranách po třech významech, jeden z významů slovenského slova koresponduje se dvěma významy slova českého, zatímco zbývající se od sebe liší.

3.3.2. Částečná mezijazyková homonyma způsobená vnitrojazykovou homonymií

U částečných mezijazykových homonym, která vznikají v důsledku existence vnitrojazykových homonym v jednom nebo druhém jazyce, platí, že z každé strany musí minimálně jeden lexém vstupovat do mezijazykové homonymie a alespoň na jedné straně se musí nacházet lexém, který do mezijazykové homonymie nevstupuje vůbec, nebo vstupuje pouze některými svými významy, ne však všemi. Typickým zástupcem této skupiny pak jsou takové lexémy, při kterých vstupuje z jedné strany jedno slovo, polysémantické či monosémantické, zatímco z druhé strany vstupují vnitrojazyková homonyma, kde si s jedním z nich lexém z druhého jazyka zcela odpovídá, zatímco druhý se významově úplně liší. S jedním z vnitrojazykových homonym tak vytváří úplné mezijazykové homonymum, zatímco s druhým naopak mezijazykový ekvivalent. Takovým případem je výraz *žobrák*:

<p>žobrák¹, -a, 1.mn. -ci m.</p> <p>1. žebrák</p> <p>2. expr. žebrák, mrzák: <i>je ž. na nohy</i> $\diamond$ <i>ostat' ž-om na celý život</i></p> <p>žobrák², -a, obyč. v mn. -y m.</p> <p>1. hovor. (šmouha na zdi) kocour: <i>narobit' ž-y pri mazaní</i> nadělat kocoury při bílení</p>	<p>žebrák -a m.</p> <p>1. žobrák: <i>otrhaný ž. otrhaný žobrák</i>; expr. <i>hotový, učiněný ž. hotový žobrák</i>; hrub. (nadávka) <i>ty ž-u jeden ty žobrák akýsi</i>; ty žobrák jeden; kart. slang. <i>hrát ž-a hrát žobráka</i> (betlu)</p>
---	---

Proti českému lexému *žebrák* zde stojí slovenské vnitrojazykové homonymum *žobrák*, přičemž českému lexému odpovídá pouze *žobrák¹* všemi svými významy, zatímco *žobrák²* je významově zcela odlišným slovem. Podobných případů bychom zde našli velké množství, za další příklady můžeme uvést lexémy různých slovních druhů jako *opravit'*, *náčelník*, *klenotnica*, *omáčať*, *jednak*, *vidno*, *kancelársky* atd.

Jiným případem jsou slova, která mají na jedné straně jeden lexém a na druhé vnitrojazykové homonymum, přičemž minimálně jeden z členů vstupující do mezijazykové homonymie musí být polysémickým slovem. Ne všechny významy onoho samotného lexému pak odpovídají významům jednoho z mezijazykových homonym, popřípadě ne všechny významy tohoto homonyma odpovídají danému lexému z druhého jazyka. Mezi osamocným lexémem na jedné straně a jedním z vnitrojazykových homonym tak vznikne částečná mezijazyková homonymie, zatímco s druhým budou tvořit úplné mezijazykové homonymum. Zde můžeme za příklad uvést slovo *kanec*:

<p>kanec, <i>-nca</i>, 1. mn. <i>-nce</i> m. 1. kanec</p>	<p>kanec¹ <i>-nce</i> m. 1. kanec: <i>divoký k. diviak</i> 2. vulg. (o chlapcovi) <i>bujak, kocúr</i></p> <p>kanec² <i>-nce</i> m. 1. zastar. expr. <i>svinka, machuľa</i> (atramentová)</p>
--	--

Slovenský lexém *kanec* tak s českým lexémem *kanec¹*, které mu věcně odpovídá svým prvním významem, tvoří částečné mezijazykové homonymum, zatímco s lexémem *kanec²* vytváří úplné mezijazykové homonymum. Zařadit sem můžeme také lexémy *vaječník* a *chudý*.

Posledním případem jsou pak slova, u kterých vzniká vnitrojazyková homonymie na obou stranách. Také zde platí, že ne všechny významy slov si odpovídají, minimálně jeden se musí lišit. Tak je tomu i v případě slova *teplo*:

<p>teplo¹, <i>-a</i> s. 1. teplo: <i>slnečné t.</i>; přen. <i>t. domova</i></p> <p>teplo² přísl. 1. teplo: <i>je mi t.</i>; <i>je t.</i> 2. teple: <i>t. sa obliecť</i> ◇ <i>bolo mu t. okolo srdca</i></p>	<p>teplo¹ <i>-a</i> s. 1. teplo: <i>sluneční t. slnečné teplo</i>; odb. <i>vytápěcí t. vykurovacie teplo</i>; <i>spalné t. spaľovacie teplo</i>; <i>odpadní t. odpadové teplo</i> ◇ <i>sedět v t-e sedieť v teple, v suchu</i>; <i>posadit někoho (dceru) do t-a</i> <i>dobře zaopatřit niekoho (dcéru)</i></p>
---	---

	teplo² přísl. v přísudku 1. teplo: <i>v pokoji bylo t. v izbe bolo teplo</i>
--	---

Zde je vidět, že až na druhý význam slova *teplo²* jsou významy na jedné i druhé straně totožné a nebýt právě tohoto významu, lexémy *teplo* by tvořily přesné mezijazykové ekvivalenty. Vzájemnou ekvivalenci však narušuje existence českého lexému *teple*, odpovídajícího druhému významu lexému *teplo²*. Případů jako je toto můžeme nalézt více, přičemž se setkáme i se situacemi, ve kterých existuje více významů, někdy i celých lexémů, které se od svých protějšků z druhého jazyka odlišují.

Kromě výše uvedených situací existují také další případy částečné mezijazykové homonymie způsobené vnitrojazykovými homonymy a vnitrojazykovými paronymy, protože v těchto situacích už vniká navíc i vícenásobná mezijazyková homonymie, je tomuto jevu věnována pozornost v samostatné kapitole zabývající se částečnou vícenásobnou mezijazykovou homonymií (3.4.).

3.3.3. Částečná mezijazyková homonyma blížící se úplným mezijazykovým homonymům

Zajímavým typem částečných mezijazykových homonym v zrcadlovém slovníku je skupina lexémů, kde se slova od sebe liší jediným významem, který však nese silné stylistické označení – nejčastěji se jedná o slova zastaralá či nářečová. Jsou tedy velmi blízká úplným mezijazykovým homonymům, a pokud by autoři slovníků tyto ne zcela neutrální významy, z důvodu jejich neaktuálnosti či nespisovnosti, vynechali, byla by úplnými mezijazykovými homonymy (paronymy) zcela. Za příklad takových slov si můžeme uvést lexém *lúč*:

lúč , <i>-a</i> , obyč. v mn. lúče m. 1. paprsek: <i>kozmičné l-e</i> 2. nář. louč: <i>svietiť l-om</i>	louč <i>-e</i> ž. 1. smolenica, smolnica, fakľa: <i>svítit l-emi</i> svietiť smolenicami 2. trieska (na podpaľovanie) ◇ <i>hubený jako l.</i> chudý ako trieska
---	--

U slovenského slova *lúč* je vidět, že přestože je uváděno jako polysémantické, jeden z jeho významů nese kvalifikátor *nář.*, což ukazuje na skutečnost, že se nejedná o slovo

užívané napříč celým slovenským jazykem, ale pouze za hranicí spisovného jazyka. Oproti tomu české významy lexému *louč* jsou bez jakýchkoli kvalifikátorů, tedy bezpříznakové. Pokud však tato slova srovnáme v českých a slovenských výkladových slovnících, ukáže se nám poněkud modifikovaný vztah těchto dvou lexémů:

<p><u>KSSJ</u> lúč -a <i>m. fyz.</i> dráha, po kt. postupuje energia vlnenia (zo zdroja); prúd takého vlnenia: <i>svetelný, tepelný, laserový l.; slnečné l-e, ultrafialové, röntgenové l-e, gama l-e, l-e gama; pren. l. nádeje</i> náznak, prísl'ub</p>	<p><u>SSČ</u> louč -e ž <i>tříška dřeva na svícení n. podpalování</i></p>
<p><u>SSJ</u> lúč, -a, <i>obyč. v mn. č. lúče m.</i> 1. najmenšie častice al. elektromagnetické impulzy hmoty šíriace sa priamočiaro od zdroja: <i>svetelné, röntgenové, infračervené, katódové, slnečné, kozmické l-e; l-e X, gama l-e; pren. bás. l. nádeje, l. šťastia</i> záblesk; 2. <i>bot.</i> priestor medzi cievnyimi zväzkami: <i>dreňový l.;</i> 3. <i>zool.</i> bočný krátky výrastok pera vtákov; 4. <i>geom.</i> druh priamky; 5. <i>nár.</i> trieska na osvetľovanie izby, smolnica</p>	<p><u>SSJČ</u> louč -e ž. <i>tříška dřeva na svícení n. podpalování; dračka III: smolná l.; borové louče; svítili l-emi; hubený jako l. velmi</i></p>

V PSJČ pak nalezneme jediný význam slova *louč*, a to zcela totožný jako ve zbývajících výkladových slovnících. Nejnovější slovenský SSSJ pak má významů hned pět – **1.** ► súvislý, neprerušovaný rad svetelných al. tepelných častíc vysielaných priamym smerom z nejakého zdroja; **2.** *kniž.* ► možnosť, náznak niečoho pozitívneho, priaznivého (vývoja, zmeny), záblesk; **3.** ► prudký tenký prúd tekutiny, pary a pod.; **4.** ► jedna z čiar lúčovito sa rozbiehajúca zo stredu niečoho; **5.** *zool.* ► bočný krátky výrastok pera vtákov.

Jak můžeme vidět, pouze SSJ z 60. let uvádí význam, který je uvedený i v Slovensko-českém slovníku. Pozdější slovenské výkladové slovníky už tento význam vůbec neuvádějí a v současnosti tak lexém *lúč* opravdu funguje jako úplné mezijazykové homonymum.

Poněkud jiný případ nastává u lexému *sklep*. U tohoto slova dochází k situaci, kdy podle Slovensko-českého slovníku má slovenský výraz *sklep* dva významy, ovšem oba dva jsou zatíženy kvalifikátory:

<p>sklep, -u/-a m.</p> <p>1. hovor. trochu zastar. krám, obchod</p> <p>2. zastar. sklep</p>	<p>sklep -u m.</p> <p>1. pivnica, komora (podzemná): <i>uložit brambory ve s-ě uložit' zemiaky do pivnice; zámecký s. zámocká pivnica</i> (aj o miestnosti, kde sa čapuje víno a pivo)</p>
--	---

Podle zrcadlového slovníku se tedy jedná o částečná mezijazyková homonyma. Pokud bychom tato slova porovnali s výkladovými slovníky, podle starších vícesvazkových slovníků ze 60. let by stále šlo o částečná mezijazyková homonyma, protože SSJ má lexém *sklep* jako polysémantické slovo se čtyřmi výrazy, ovšem u jednosvazkových slovníků, kde je slovo *sklep* na obou stranách monosémantické, bychom už dospívali k obrazu úplné mezijazykové homonymie. Je tedy zřejmé, že v podobných případech záleží na tom, jak se daný lexém vyvíjí v čase a jaký obraz jeho významové struktury slovníky zachytávají. A zatímco tedy v češtině se stále jedná o živé a frekventované slovo, v Českém národním korpusu¹ se *sklep* vyskytuje 93 953 krát, v slovenštině jde o zřídka slovo, které se ve Slovenském národním korpusu² se vyskytuje pouze 601 krát. Korpusové údaje tak dokládají (i při srovnání velikostí národních korpusů), že postavení tohoto lexému v současné slovenštině a češtině se velmi liší.

3.3.4. Částečná mezijazyková homonyma blížící se mezijazykovým ekvivalentům

V opačné situaci jsou slova, která se také liší pouze jediným významem označeným některým z kvalifikátorů, naznačujícím jeho perifernost z hlediska spisovného jazyka, ale na rozdíl od předchozí situace by se vypuštěním tohoto významu nestala úplnými

¹ korpus syn: 2 685 127 310 pozic

² korpus prim-6.1-public-all: 829 771 945 pozic

mezijazykovými homonymy (paronymy), ale naopak by se jednalo o jazykové ekvivalenty. Za takový případ můžeme považovat lexémy *chmel'*/*chmel*:

chmel' , -u, 6. J. -i m. 1. chmel 2. nář. kroupy	chmel -e/-u m. 1. bot. chmel' (Humulus)
---	---

Vidíme zde, že podle Slovensko-českého slovníku jde o polysémické slovo, jehož druhý význam je však nářečový a neplatí pro celý slovenský jazyk. Okrajovost tohoto významu slova si můžeme potvrdit i ve slovenských výkladových slovnících. Z české strany se vždy dočkáme stejných významů pro lexém *chmel*.

<u>KSSJ</u> chmel' -u m. 1. vysoká popínavá rastlina so žltými šuškovitými plodmi, bot. <i>Humulus</i> 2. tieto plody použ. na výr. piva: zber <i>ch-u</i>	<u>SSČ</u> chmel -e, -u m (j. 3., 6. -u) 1. <i>Vysoká popínavá bylina pěstovaná pro žlutozelené hlávky (šišťice)</i> 2. <i>Tyto hlávky, obsahující hořkou látku (přidávanou do piva) česat chmel</i>
<u>SSJ</u> chmel' , -u m. 1. popínavá rastlina, ktorej plody sa používajú na výrobu piva; bot. <i>ch. obyčajný (Humulus lupulus)</i> ; 2. <i>zastar. opilosť, podnapitosť: Zdalo sa, akoby hnev bol zväčšil jeho chmel', počal sa tacať. (Vaj.)</i> 3. nář. řadovec: <i>padal ch.</i>	<u>SSJČ</u> chmel -e, -u m. (6. J. -i, -u) <i>otáčivá bylina pěstovaná pro šišťice porostlé hořkými žlázkami obsahujícími lupulin, důležitou přísadu při výrobě piva; bot. rod Humulus: ch. otáčivý</i>
<u>SSSJ</u> chmel' -lu m. 1. ► divo rastúca al. na vysokých stípkoch pestovaná popínavá rastlina z čeľade konopovitých so stopkatými listami	<u>PSJČ</u> chmel , -e, řidč. -u m. <i>popínavá rostlina z čeľedi konopovitých (Humulus lupulus), pěstovaná zvl. K účelům pivovarnickým. Nápoj, uvařený z nejlepšího</i>

<p>s pílkovitým okrajom, s tyčinkovitými kvetmi a so žltozelenými šištičkovitými súplodiami, ktoré sa používajú pri výrobe piva: <i>nové odrody chmeľu; liečivé účinky chmeľu; extrakt zo šištičiek chmeľu; pestovať ch.</i> □ bot. <i>chmeľ obyčajný</i> <i>Humulus lupulus</i></p> <p>2. ► šištičkovité súplodia tejto rastliny obsahujúce horkú látku a používané pri výrobe piva, chmeľovina: <i>lisovaný, granulovaný ch.; varenie sladu s chmeľom; ch. dodáva pivu charakteristickú horkú chuť a pôsobí konzervačne</i></p>	<p>žateckého chmele. Třeb.Loubí z planého chmele a vína. Kosm. [Nespokojenost] podobá se chmelu, jenž rostlinu otočí a sevře od zdola nahoru! Dluhů je jako chmele <i>mnoho</i>. Jir. Přen. pivo. Což o ta slova dbám, jen když chmel a zlato mám. Quis. Nikde se dlouho nezdrží, leda večer, a to jen tam, kde najde dobrý chmel. Paleč.</p>
--	---

Z novějších slovenských výkladových slovníků tak vychází najevo, že lexém *chmeľ* nyní existuje se dvěma významy, a to jako označení pro rostlinu a jako označení jejích plodů. Se zbylými významy uvedenými v SSJ s kvalifikátory *nár.* a *zastar.* KSSJ ani nejnovější SSSJ už vůbec nepočítá. Ze zpracování v těchto slovnících pak vychází, že se nejedná o mezijazyková homonyma, ale o naprosto rovnocenné ekvivalenty.

Podobně je tomu i lexému *chochol*, který má podle Slovensko-českého slovníku významy dva, z čehož jeden odpovídá českému monosémantickému slovu a druhý je pouze nářečový. V tomto případě však po srovnání s českými a slovenskými výkladovými slovníky vyplyne, že se opravdu jedná o částečné mezijazykové homonymum, protože současné slovenské výkladové slovníky udávají, že lexém *chochol* je polysémantické slovo, kde sice již není, kromě SSJ, uváděný význam *bublina*, jak je tomu v Slovensko-českém slovníku, ale zato jsou zde další dva jiné významy, které ho odlišují od českého monosémantického slova *chochol*.

Dalšími příklady takových slov jsou také lexémy *košťal'*, *makovica*, *výmlatok*, *okúsiť* či *omotať*.

3.4. Vícenásobná mezijazyková homonymie

Vícenásobná mezijazyková homonymie je jev, při kterém do mezijazykové homonymie vstupuje na jedné nebo druhé straně, v některých případech dokonce na obou,

více formálně stejných nebo podobných slov. V češtině a slovenštině se zakládá na různých typech mezijazykových vztahů, kromě vnitrojazykové homonymie se na ní může podílet také mezijazyková a mezijazyková paronymie. Vícenásobné mezijazykové homonymii nebylo dosud věnováno mnoho pozornosti, nalezneme ji však například v jedné z bakalářských prací, kde se uvádí, že vícenásobná mezijazyková homonymie: „může být tvořena na jedné straně dvěma vnitrojazykovými homonymy a na druhé jedním formálně stejným lexémem (*medovník¹, medovník² – medovník*) nebo formálně odlišným lexémem (*mačka – máčka¹, máčka²*), na jedné straně dvěma paronymy a na druhé jedním lexémem (*mléčnik, mlíčnik – mliečnik*), na jedné straně dvěma homonymy a na druhé straně dvěma paronymy (*plávka¹, plávka² – plávka, plavka; mach, mech – mech, měch*), na obou stranách dvěma (*máj¹, máj² – máj¹, máj²*), na obou stranách dvěma paronymy (*mach, mech – mech, měch*) aj“ (Márová, 2013: 22).

Stejně jako u mezijazykové homonymie jednoduché, do které z každého jazyku vstupoval pouze jediný lexém, vícenásobná mezijazyková homonymie může být jak úplná, tak i částečná.

3.4.1. Úplná vícenásobná mezijazyková homonymie

Za úplná vícenásobná mezijazyková homonyma jsou považována taková vícenásobná mezijazyková homonyma, u nichž se významy všech lexémů vstupujících z jedné jazykové strany zcela odlišují od těch z druhé strany. Takových slov není mnoho, jejich počet se pohybuje okolo 54. Stejně jako v případě jednoduchých úplných mezijazykových homonym, i zde vstupují do homonymních vztahů jak homonyma, tak i paronyma, stejně tak i různé slovní druhy, a tak i tady najdeme všechny čtyři kategorie – vícenásobnou mezijazykovou homonymii v rámci jednoho druhu a vícenásobnou mezijazykovou homonymii slovnědruhovou, kde se setkáváme s vnitrojazykovými homonymy, a vícenásobnou mezijazykovou paronymii v rámci jednoho druhu a vícenásobnou mezijazykovou paronymii slovnědruhovou, kde naopak do vztahů vstupují vnitrojazyková paronyma.

Zástupci první kategorie jsou pouze podstatná jména, typickým příkladem je lexém *okál*:

okál¹ , -a m. 1. expr. okáč	okál² -u m. 1. nápoj z otrúb
--	---

okálʔ , -a, obyč. v mn. okále , -OV m. 1. expr. okadlo, kukadlo	2. ryb. skalenie, zamútenie (vody)
--	------------------------------------

Zde můžeme jasně vidět, že zatímco na slovenské straně vystupují dvě vnitrojazyková homonyma, na české straně jde pouze o jediný lexém *okál*, který je však polysémantickým slovem. Všechny tři lexémy jsou stejného slovního druhu a stejného rodu v rámci substantiv a jejich významy se od sebe zcela odlišují. Naprosto tak splňují kritéria úplné mezijazykové homonymie. Ke stejnému jevu dochází u dalších slov, kdy ze slovenské strany vstupují vnitrojazyková homonyma a z české strany pouze jeden lexém a současně jsou všechna tři stejného rodu. Jedná se o slova *medovník*, *mech*, *nosál*, *páračka* a *pochop*. U vícenásobného mezijazykového homonyma *chudina* vstupuje ze slovenské strany lexém jeden a z české 2 vnitrojazyková homonyma, u lexému *vrchovec* pak ze slovenské strany 2 vnitrojazyková homonyma, na české straně však není uveden ekvivalent, což je dáno nezachycením slova v Česko-slovenském slovníku. Specifickým případem je pak slovo *káča*, kterému byla věnována pozornost již výše, kde vstupují do mezijazykové homonymie substantiva různých rodů.

V druhé kategorii, do které vstupují slova různých slovních druhů, najdeme příkladů o poznání méně, konkrétně pouze čtyři, a to lexémy *horký*, *horko*, *vedro* a *tata/tato*. Zatímco *horko* je naprosto typickým představitelem vícenásobné mezijazykové homonymie, kdy z jedné strany vstupují dvě vnitrojazyková homonyma a druhé jeden lexém, slovo *horký* je reprezentováno ze slovenské strany hned třemi vnitrojazykovými homonymy, přičemž dvě z nich jsou přídavná jména a jedno částice, zatímco na české straně se nachází pouze jedno adjektivum.

horký¹ , 2. st. <i>horkejší</i> příd. 1. hořký: (o chuti) <i>h-é mandle</i> ◇ <i>prehltnúť h-ú pilulku polknout...</i> ; (bolestný) <i>h. žiaľ</i> ◇ <i>roniť h-é slzy</i> horký² příd. 1. obyč. ve jmenných větách jakýpak: <i>Že vraj</i>	horký 2. st. <i>-rčejší</i> příd. 1. horúci: <i>h. čaj</i> horúci čaj; <i>h. letní den</i> horúci letný deň; geogr. <i>H-é pásmo</i> horúce pásmo expr. prchký, prudký, vášnivý: <i>h. boj</i> vášnivý boj ◇ <i>chodit okolo něčeho jako kočka kolem h-é kaše chodiť, obchádzať okolo</i>
--	--

<p><i>maľuje. Horká jeho maľba.</i></p> <p>horký³, horky, horkýže, zříd. i horkýtam, horkýžetam část. s významem odporovacím</p> <p>1. kdeže, kdepak: <i>prišiel už? – horkýže</i>; ve spojení <i>horký nie, horkýže nie</i> jakpak ne: <i>bolí? – h. nie</i></p>	<p>dačoho ako mačka okolo horúcej kaše; <i>žádná kaše se nejí tak h-á, jak se uvarí</i> kaša, polievka sa nikdy neje taká horúca, aká, ako sa uvarí; <i>mít h. den</i> mať horúci deň; (<i>způsobit někomu</i>) <i>h-é chvíle</i> (pripraviť dakomu) horúce chvíle; <i>připravít někomu h-ou lázeň</i> pripraviť dakomu horúcu sprchu; <i>šít něco hou jehlou</i> šít horúcou ihlou (o ledabolej robote); (<i>tady je</i>) <i>h-á půda</i> (tu je) horúca zem (pod nohami); expr.: <i>mít h-ou krev</i> mať horúcu krv; <i>on je h-á hlava</i> on je horúca hlava (unáhlený)</p>
--	--

Naprosto specifickým případem vícenásobné mezijazykové homonymie je pak slovenský lexém *tata/tato*, který se vyskytuje v obou podobách a vstupuje tak do vícenásobné mezijazykové homonymie hned se třemi jinými lexémy:

<p>tata i tato, -a, 1. nn. -ovia m.</p> <p>1. fam. <i>táta</i></p>	<p>ta ta, tata¹, tatata cit.</p> <p>1. <i>tatata, ratata</i> (označuje pravidelné zvuky, napr. Pri strelbe, trúbení ap.)</p> <p>tata² prisl.</p> <p>1. hovor. v spoj. <i>na to t. raz-dva</i>, v momente; <i>přiběhl na to t. pribehol raz-dva</i>, v momente, ako strela</p> <p>tento1 tato, toto zám.</p> <p>1. <i>tento: tyto boty jsou mi malé</i> tieto topánky sú mi malé; <i>zítra touto dobou</i> zajtra o tomto čase; <i>tuto zimu</i> tej zimy, tejto zimy, túto zimu; <i>tuto noc</i> tej noci, tejto noci, túto noc; <i>z těchto důvodů</i> preto, z tejto príčiny</p> <p>2. iba <i>toto toto: toto nemám rád</i> toto nemám rád, <i>toto sa mi nepáči</i></p>
---	---

Tím, že je slovenské slovo *tata* variantní a může mít i podobu *tato*, nejedná se tak o mezijazykovou, ani vnitrojazykovou paronymii, ale pouze o variantní mezijazykovou homonymii. Lexém *tata/tato* vstupuje do vztahu jak s českým vnitrojazykovým homonymem *tata*, tak i s lexémem *tato*. Nastává tak situace, kdy do interlingválního vztahu vstupují čtyři slovní druhy – slovenské substantivum a české citoslovce, příslovce a zájmeno.

Třetí kategorie, do níž vstupují mezijazyková paronyma stejných slovních druhů, je zcela nejpočetnější skupinou vícenásobné mezijazykové homonymie, spadá pod ni více než polovina všech případů. Najdeme zde zcela typické zástupce jako lexémy *burina* – *buřina*¹, *buřina*²; *dračka* – *dračka*¹, *dračka*², *dračka*³; *dokúrit*¹, *dokúrit*² – *dokouřit*; *kúrit*¹ – *kouřit*¹, *kouřit*²; *mačka* – *máčka*¹, *máčka*²; *mierič* – *měřič*¹, *měřič*²; *mierit*¹, *mierit*² – *měřit*; *nadrat' sa* – *nadrát se*¹, *nadrát se*²; *nazdat' sa*¹, *nazdat' sa*² – *nazdát se*; *plávka*¹, *plávka*² – *plavka*; *podat' sa*¹, *podat' sa*² – *podat se*; *rezný*¹, *rezný*² – *režný*; *riadiť*¹, *riadiť*² – *radit*; *schodiť*¹, *schodiť*² – *shodit*; *skudlit*¹, *skudlit*² – *škudlit*; *sťahovací*¹, *sťahovací*² – *stehovací*; *stavať sa*¹, *stavať sa*² – *stávat se*; *stopiť*¹ – *stopit*¹, *stopit*²; *strúžik* – *stoužek*¹, *stroužek*²; *štepit*¹, *štepit*² – *štěpit*; *zapovedať sa*¹, *zapovedať sa*² – *zapovídat se* a *žinka* – *žinka*¹, *žinka*², kdy do homonymního vztahu vstupuje jeden lexém z jedné strany a vnitrojazykové homonymum z druhé strany.

<p>dokúrit¹, -im, -ia dok. 1. přestat topit</p> <p>dokúrit², -ím, -ia dok. 1. expr. přihnát se</p>	<p>dokouřit -ím -í dok. 1. dofajčit': <i>d. cigaretu</i> dofajčit' cigaretu</p>
<p>rezný¹ příd. 1. řezný: <i>r-á rýchlosť</i></p> <p>rezný² příd. 1. řízný, ostrý: <i>r-é pivo</i></p>	<p>režný příd. 1. obl. mor. ražný: <i>r-á kořalka</i> ražná pálenka, 2. zrebný: <i>r-é plátno</i> zrebné plátno 3. stav. <i>r-é zdivo</i> neomietané murivo</p>
<p>žinka, -y, 2. mn. -niek ž. 1. šňůra (např. na prádlo), provaz ◊ <i>dat' si ž-u na krk</i> dát si provaz na krk</p>	<p>žinka¹ -y ž. 1. zdrob. expr. ženička, žienka, žieňa: <i>mladá ž.</i> mladé žieňa 2. rozprav. žienka: <i>vodní, lesní, divá ž.</i></p>

	<p>vodná, lesná, divá žienka</p> <p>žíňka² -y ž.</p> <p>1. frotirova rukavica, umyvačik</p>
--	---

Jiného charakteru je pak vztah lexémů *pojit'* – *pojit*, *pojít*; *kôstočka* – *kústečka*, *kostička*; *ľak* – *lak*, *lák*; *ľan* – *lán*, *laň* a *spravit'* – *spravit*, *zpravit* kde ze slovenské strany vstupuje jeden výraz, zatímco z české dvě vnitrojazyková paronyma. U slovenských lexémů *veternica* a *vypučit'* na české straně není zachycen ekvivalent, vstupují však do vícenásobné mezijazykové homonymie minimálně s jedním lexémem na české straně jako v případě slova *veternica* (*větrnice*), a se dvěma v případě slova *vypučit'* (*vypučit*, *vypůjčit*). Specifickým případem je pak situace slovenského lexému *prieprava*:

<p>prieprava, -y, 2. nn. -prav ž.</p> <p>1. přepážka, přehrada</p>	<p>přeprava -y ž.</p> <p>1. preprava: <i>p. osob</i>, <i>zboží</i> preprava osôb, tovaru</p> <p>příprava -y ž.</p> <p>1. příprava (v rozlič. Význ.): <i>pečlivá p. ke zkoušce</i> starostlivá příprava na skúšku; <i>válečné p-y</i> vojnové prípravy; <i>p-y k svatbě</i> prípravy na svadbu; poľnohosp. <i>P. pôdy</i> příprava pôdy; voj. <i>palebná p.</i> palebná příprava; <i>p. salátu, polévky</i> příprava šalátu, polievky; <i>krejčovské p-y</i> krajčírské prípravy; <i>sešit na p-y</i> zošit na prípravy</p> <p>průprava -y ž.</p> <p>1. příprava: <i>vědecká p.</i> vedecká príprava</p>
---	--

Jak je vidět, slovenský lexém *prieprava* vstupuje do vztahu úplné mezijazykové homonymie (paronymie) hned se třemi českými lexémy. Podobnost českých lexémů může

zapříčinit různá nedorozumění, která mohou vzniknout především u slov *příprava* a *přeprava*, která by se mohla jednoduše ztotožnit s lexémem *prieprava*, pokud bychom brali v potaz fakt, že slovenská dvojhláska *ie* koresponduje s českými samohláskami *í* a *e* (*ě*) a došli k závěru, že koresponduje právě s tímto slovem, a ne s jinými formálně podobnými slovenskými lexémy *příprava* a *preprava*.

Jiným případem je lexém *dievka*, kterému z tohoto hlediska „odpovídají“ dva české lexémy, a to *dívka* a *děvka*.

<p>dievka, -y, 2. mn. -vok ž.</p> <p>1. děvče: <i>stará d.</i> stará panna ◇ <i>za dievky</i> jako děvče (za svobodna)</p> <p>2. hovor. dcera: <i>d. moja</i> dcero moje</p> <p>3. děvečka (služebná) expr. hovor. (v oslovení) <i>d. moja</i> děvečko moje, děvečko zlatá</p>	<p>děvka -y ž.</p> <p>1. pejor. pobehlica, cundra: <i>utratiť všetno s dmi</i> premrhať všetko s pobehlicami; <i>prodejně děvky</i> predajně ženy</p> <p>dívka -y ž.</p> <p>1. dievča, dievčina, slang. deva: <i>ženy a dívky</i> ženy a dievčatá; <i>dívčin úsměv</i> úsmev dievčiny, dievčaťa; <i>šel se svou dívkou</i> šiel so svojim dievčaťom (milou)</p>
---	---

Zde je na první pohled patrné, že na české straně se jedná o dva významově diametrálně odlišné výrazy, jejichž záměna by byla velmi nežádoucí. Zatímco u předchozího lexému by se mohlo jednat o pouhé nedorozumění, v tomto případě by mohlo dojít k velmi nepříjemné situaci, pokud by byla zaměněna. Takováto mezijazyková homonymie se pak ukazuje opravdu jako nebezpečná, když formálně velmi blízké slovo má v jednom případě neutrální ráz, zatímco v druhém se jedná o slovo urážlivé a nevhodné. Vztahem lexémů *dievka* – *dívka*, *děvka* (přičemž do vzájemných vztahů na slovenské straně ještě vstupuje – jako ekvivalent českého *dívka* – slovo *dievča*, na české straně *děvče*) se podrobněji zabývala například Jana Čambalová (2014). Všeobecněji se výrazy, které mají v jednom jazyce emocionálně zatížený význam nebo vulgární stylový příznak, zatímco v druhém jsou bezpříznakové, zabývala Viera Budovičová (1990) ve studii zaměřené na jazyková tabu v mezijazykové komunikaci – jako příklady takových slov uvádí slovenské lexémy *sprostý*, *kadiť* a *mrdat'* a české lexémy *drbat'* a *kálet*. Z tohoto hlediska je zajímavé, že lexémy *mrdat'* a *drbat'*, které představují citlivá zrádná slova tím, že v jednom jazyce patří k tabuizované lexice, ze zpracování v překladových

slovních jako mezijazyková homonyma nevystupují – právě v těchto významech (drbat ve slovenštině, mrdat v češtině) je slovníky vůbec nezachycují. Oproti tomu lexémy *kálat'* a *kadit'* v překladových slovnících jako mezijazyková homonyma vystupují a zobrazuje je i zrcadlový slovník (*kadit'* viz str. 33):

<p>kálat', -am, -ajú nedok. 1. čo štípat ◇ <i>niekomu na chrbte drevo k. na někom dříví štípat</i></p>	<p>kálet -ím -ejí nedok. 1. špinit' (vypúšťat' z tela výkaly) 2. kniž. a expr. (na co) kašľat', fákat': <i>k. na pravdu kašľat' na pravdu; ty na všechno káliš ty na všetko fákaš</i></p>
---	--

V poslední kategorii úplných vícenásobných mezijazykových homonym bychom opět nenašli mnoho případů. U pouhých deseti zástupců, u nichž vzniká vždy vztah mezi jedním lexémem na jedné straně a dvěma lexémy na druhé straně, se setkáme se dvěma typy mezidruhových homonym. Prvním z nich je případ, kdy do mezijazykové homonymie vstupuje lexém, který tvoří s jedním z výrazů na druhé straně mezijazykové homonymum a s druhým mezijazykové paronymum. Tak je tomu u slova *drap*, které tvoří mezijazykové slovnědruhové paronymum se slovem *drap* a mezijazykové paronymum v rámci substantiv s lexémem *dráp*:

<p>drap, -u m. 1. nář. sráz</p>	<p>drap cit. 1. draps, chňap: <i>ja drap po chlapovi ja draps po chlapovi</i></p> <p>dráp -u m. 1. pazúr: <i>šelma zatína drápy do kořisti šelma zatína pazúry do koristi; expr. mít velké, dlouhé, neostříhané drápy mať veľké, dlhé, neostrihané pazúry, paznechty (nechty)</i> 2. expr. škrabanec: <i>krvavý d. na tvári krvavý škrabanec na tvári ◇ expr. držet, mít někoho v drápech držat', mať niekoho v pazúroch;</i></p>
--	---

	<i>padnout, dostat se někomu do drápů dostat sa dakomu do pazúrov; ukazovat drápy ceriť, ukazovať zuby, vystrkovať, vytíčať rohy, rožky, pazúry (prejavovať silu; dravosť, moc)</i>
--	---

Stejně je tomu i u lexémů *potkaní – potkaní, potkaná*. Druhým případem jsou pak lexémy, které vstupují do vztahu s vnitrojazykovými paronymy a vytvářejí tak pouze mezijazyková paronyma. Těmi jsou výrazy *celkom – celkem¹, celkem²; nerád – neřád¹, neřád², níže – níže¹, níže²; flak – flák¹, flák²; krk – krk¹, krk², rohové – rohový¹, rohový²; sčítaný¹, sčítaný² – sčítání; sprava¹, sprava² – správa*. Zatímco však u lexémů *nerád, níže, rohové* a *sčítaný* a jejich protějšků nastává ve všech případech mezijazyková slovnědruhá paronymie, u slov *celkom, flak, krk, potkaní* a *sprava* vzniká na jedné straně paronymie slovnědruhá a na druhé paronymie v rámci jednoho slovního druhu, kdy proti sobě stojí dvě příslovce:

celkom přísl. 1. docela, zcela ◊ hovor. expr. <i>celučičkom c. nadobro</i>	celkem¹ část. 1. vcelku; celkove: <i>c. vzalo keď sa to vezme vcelku; bylo mi to c. jedno bolo mi to vcelku (iné je celkom!) jedno; je to c. bezvýznamné je to vcelku bezvýznamné; je to c. pořádný člověk vcelku je to poriadny člověk</i> celkem² přísl. 1. dovedna, spolu, vcelku: <i>c. deset lidí spolu desat' ľudí; c. desetkrát dovedna desat'krát</i>
--	--

Je tak vidět, že i u úplné vícenásobné mezijazykové homonymie se setkáme s mnoha různými případy, které nastávají v důsledku rozdílných charakteristik slov vstupujících do mezijazykových homonymních vztahů.

3.4.2. Částečná vícenásobná mezijazyková homonymie

Do vícenásobné částečné mezijazykové homonymie vstupuje poměrně velké množství částečných mezijazykových homonym. Na jejím vzniku se podílí existence vnitrojazykových homonym a v značném rozsahu existence mezijazykových paronym, které vznikly z geneticky shodných lexémů rozdílným, především však fonologickým, vývojem slovenského a českého jazyka, ale také např. existence slovotvorných mezijazykových paronym a mezijazykových paronym různého jiného původu. V této kapitole se tak zaměříme na nejčastější typy zdrojů částečné vícenásobné mezijazykové homonymie, které se ukázaly po analýze zrcadlového slovníku.

a) Vnitrojazyková homonymie

Částečná vícenásobná mezijazyková homonymie často vzniká právě v důsledku existence vnitrojazykových homonym. U tohoto typu platí, že do mezijazykové homonymie vstupují všechny formálně shodné lexémy z obou jazyků, ne však všemi svými významy.

Případem, kdy do mezijazykové homonymie vstupují ze slovenské strany vnitrojazyková homonyma, jsou lexémy *červienka*¹ a *červienka*², které jsou zachyceny v zrcadlovém slovníku následovně:

<p>červienka¹, -y ž.</p> <p>1. úplavice</p> <p>2. červenka (onemocnění prasat)</p> <p>červienka², -y, 2. mn. -<i>nok</i> ž.</p> <p>1. zeměd. červenka (slepice islandka); zool.</p> <p>červenka, čermák; bot. lid. červenka, krvavka (hruška); geol. čevenka, červenice, červenozem (červená hlína)</p>	<p>červenka -y ž.</p> <p>1. červienka (zool. druh vtáka; kožná choroba ošipáných; poľnohosp. druh pšenice; plemeno sliepok)</p>
---	--

Ze zpracování v zrcadlovém slovníku se ukazuje, že do vztahu mezijazykové homonymie vstupuje v tomto případě český lexém *červenka* pouze s prvním významem lexému *červenka*¹ – bez této významové diference, na základě které vzniká částečná mezijazyková homonymie, by české a slovenské lexémy vystupovaly jako mezijazykové ekvivalenty.

Pokud však srovnávaná slova budeme brát na základě výkladových slovníků, dojdeme k poněkud jiným výsledkům:

<p><u>KSSJ</u> červienka -y -nok ž. 1. spevavý vták s červenou škvrnou na prsiach, <i>zool. Erithacus</i> 2. infekčná choroba ošípaných prejavujúca sa horúčkou a červeným sfarbením kože 3. druh hrušiek s okrúhlymi plodmi s červenkastou šupkou</p>	<p><u>SSČ</u> červenka -y ž 1. zpěvný ptáček příb. drozdu s červeným peřím na voleti 2. akutní infekční onemocnění prasat projevující se červenými skvrnami kůže</p>
<p><u>SSJ</u> červienka¹, -y ž. druh epidemickej choroby; kožná choroba ošípaných; choroba včiel; červienka², -y, -nok ž. 1. druh vtáka; <i>zool. č. obyčajná (Erithacus rubecula);</i> 2. poľnohosp. druh sliepky, islandka; 3. hovor. druh hrušiek; 4. geol. č. permská druh horniny</p>	<p><u>SSJČ</u> červenka -y ž. (2. mn. -nek) 1. malý zpěvný ptáček s rezavou náprsenkou; <i>zool. rod Erithacus: č. obecná</i> 2. kožní onemocnění prasat 3. zeměd. odrůda pšenice se zrny načervenalé barvy 4. zeměd. plemeno slepic s hnědočerveným peřím, islandka 5. nář. hlína červenice</p>
<p><u>SSSJ</u> červienka¹ -ky -nok ž. 1. veter. ► nákazlivá choroba ošípaných sprevádzaná škvrnami červenej farby, prepukajúca spravidla v lete: č. <i>ošípaných; zdroj, epidémia červienky; ochoriet' na červienku; Popľúval ho [prasa], aby dobre rástlo a nechtylo červienku.</i> [I. Gallo] 2. ► choroba prenášaná na ľudí pri ošetrovaní</p>	<p><u>PSJČ</u> červenka, -y f. zvěrolék. zvláštní kožní i celkové onemocnění prasat působené bacily (<i>erysipelas suis</i>). D Lék. úplavice, dysenterie D červená hlína. Po stráních všude samá červenka. Třeb. D kráva načervenalé barvy. Červenka se tu chvíli otelí. Hol. D Zool. pták z čeledi drozdovitých (<i>Erythraeus rubecula</i>). Červenka v hnízdečku pípá. Heyd. D Bot. odrůda hřibů</p>

<p>chorých zvierat a pri spracúvaní mäsa, prejavujúca sa svrbiacimi červenofialovými škvrnami na rukách: <i>liek proti červienke; Komárovi už padli traja synovia na bojisku. Štvrtý ležal chorý na červienku.</i> [M. Urban]</p> <p>3. včel. ► nenákazlivá choroba zimujúcich včiel spôsobená preplnením výkalového vaku za dlhotrvajúcej zimy</p> <p>4. ► choroba napádajúca oslabené rybky v akváriu, ktorej príznakmi sú červené škvrny</p> <p>červienka² -ky -nok ž.</p> <p>1. ► drozdovitý vták s hrdzavočerveným zafarbením na bokoch hlavy, na hrdle a na prsiach, obľúbený pre ľubozvučný spev pripomínajúci zvuk flauty; zool. č. <i>obyčajná, slávik</i> č. <i>Erithacus rubecula</i></p> <p>2. zootech. ► plemeno hovädzieho dobytku červenej až gaštanovočervenej farby: <i>poľská, česká</i> č.; <i>miestne červienky nahradili stepným dobytkom</i></p> <p>červienka³ -ky -nok ž.</p> <p>1. ► trváca vodná rastlina z čeľade červenavcovitých s úzkymi trávovitými listami; bot. č. <i>hreibenatá</i> <i>Coleogeton pectinatus</i></p> <p>2. ► odroda hrušky s okrúhlymi plodmi s červenkastou šupkou al. s červenkastou dužinou: <i>blízko domu stála stará</i> č.</p> <p>3. ► plod tejto hrušky: <i>košík červienok</i></p>	<p>(<i>Boletus colopus</i>). D <i>Hosp. druh slepic zvaný tiež islandka (Rhode Island).</i> D <i>Lid. odrúda hrušek; odrúda pšenice.</i></p>
---	--

Ze zpracování ve výkladových slovnících se ukazuje několik věcí – ve vícesvazkových slovenských výkladových slovnících jsou lexémy *červienka*¹ a *červienka*² vnitrojazyková homonyma, na rozdíl od jeho českého lexému *červenka*, který je zpracován jako polysémické slovo. Tím se však liší od jeho zobrazení v Česko-slovenském slovníku, kde se ve shodě s koncepcí lexikografického zpracování s využitím překladového ekvivalentu podrobnější významové členění neuvádí, jenom se naznačuje. Z výkladových slovníků je patrné, že lexémy mají jak na české, tak na slovenské straně více významů, než je explicitně zachyceno v zrcadlovém slovníku, přičemž vytváří částečnou mezijazykovou homonymii, a podle vícesvazkových slovníků, uvádějících vnitrojazyková homonyma, i mezijazykovou homonymii vícenásobnou. Celkově je v těchto šesti slovnících zachyceno dvanáct významů lexémů *červienka*, *červenka*, přičemž pouze dva z nich jsou zpracovány ve všech slovnících, a to významy (podle SSČ) zpěvný pták a onemocnění prasat. Ze zbývajících deseti významů zachycených ve slovnících některé významy vystupují pouze u lexému v češtině (druh pšenice zachycený v SSJČ a druh hříbu zachycený v PSJČ), další pak pouze ve slovenštině (nemoc ryb a vodní rostlina zachycené v SSSJ, a nemoc včel zachycená jak v SSSJ, tak i v SSJ).

Daný příklad demonstruje složitost hodnocení mezijazykových vztahů některých lexémů, v daném případě vyplývající z existence kosemie při využití shodného motivu barvy na pojmenování rozdílných jevů. Je zřejmé, že tyto lexémy vytvářejí složitější vztahy, než je patrné z překladových slovníků, avšak faktem zůstává, že (nepočítáme-li jednosvazkové slovníky, které mají zúžený záběr a nezachycují celou jazykovou skutečnost, jak ve srovnání dokazuje i nejnovější slovenský vykladový slovník SSSJ) tyto lexémy opravdu představují částečnou vícenásobnou mezijazykovou homonymii.

Částečnou vícenásobnou mezijazykovou homonymii najdeme i u lexémů jako *dvorný*, *dvorský* či *gaštan*.

b) Slovotvorné difference: asymetrie substantivních slovotvorných formantů -stvo – -stvo/-ství

Jak slovenština, tak i čeština disponují sufixem *-stvo*, avšak zatímco v češtině je užíván pouze u hromadných podstatných jmen, slovenština ho využívá též u abstrakt, zatímco v češtině je na tomto místě sufix *-ství*. Nacházíme zde tak částečnou korespondenci těchto přípon, ale právě existence paronymní české přípony *-ství* je v situaci, kdy v češtině existují jak abstrakta na *-ství*, tak kolektiva na *-stvo*, důvodem vzniku částečné vícenásobné

mezijazykové homonymie. Taková situace nastává například u lexému *jazdectvo*, na kterém si tuto situaci nastíníme. V zrcadlovém slovníku je zpracováno toto slovo následovně:

<p>jazdectvo, -a s.</p> <p>1. jezdeckví</p> <p>2. hromad. jezdeckvo</p>	<p>jezdeckví -í s.</p> <p>1. jazdectvo, jazda (jazdenie, jazdecký šport)</p> <p>jezdeckvo -a s. hromad.</p> <p>1. jazdectvo, jazda (jazdci)</p>
--	---

Na tomto příkladě je názorně vidět, jak se polysémický (kosémický) slovenský lexém *jazdectvo* „rozpadá“ do dvou českých lexémů *jezdeckví* a *jezdeckvo*. Z komunikačního hlediska nastává tak situace, kdy zatímco z české strany nebude mít případný překladatel či tlumočnick problém, ví-li, že v slovenštině sufix *-ství* neexistuje (na místě obou českých substantiv bude stát slovenské *jazdectvo*), u mluvčích slovenštiny naopak jisté problémy mohou nastat – je potřebné vybrat správný význam a přiřadit k němu jeden z českých lexémů. Na druhé straně však nástraha v situaci neznalosti druhého jazyka vzniká také pro mluvčí češtiny při vnímání slovenského textu – slovenský lexém *jazdectvo* může být interpretován jako kolektivum, i když má v konkrétní situaci význam abstrakta. Ve výkladových slovnících si můžeme ověřit, jak tato slova fungují dnes a fungovala v minulých letech:

<p><u>KSSJ</u></p> <p>jazdectvo -a s.</p> <p>1. individuálny šport za spoluúčasti človeka a koňa</p> <p>2. jazda (význ. 2)</p>	<p><u>SSČ</u></p> <p>jezdeckvo -a s hromad. oddíl jezdců, dř. druh vojska bojujícího na koni, <i>jízda (syno)</i>, 2</p> <p>jezdeckví -í s jízda na koni, jezdecký sport</p>
<p><u>SSJ</u></p> <p>jazdectvo, -a str.</p> <p>1. druh športu, jazdenie na koňoch;</p> <p>2. hromad. oddiely jazdcov, jazda</p>	<p><u>SSJČ</u></p> <p>jezdeckvo (+jízdeckvo, Jir.), -a s. <i>jezdci (jako celek), jízda</i>; voj. <i>druh pozemního vojska bojujícího koňmo</i></p> <p>jezdeckví -í s. <i>souhrn dovedností a vědomostí týkajících se jízdy (zprav.) na koni, jezdecké</i></p>

	<i>umění, jezdecký sport</i>
<p><u>SSSJ</u> jazdectvo -va s.</p> <p>1. ► jazdenie na koni; športová disciplína v jazde na koni, napr. prekážkové dostihy, parkúr, drezúrne jazdenie: <i>liečebné, rekreačné j.; kurz jazdectva; učiteľ jazdectva; venovať sa jazdectvu; hodnotiť úroveň slovenského skokového jazdectva</i></p> <p>2. hist., voj. ► pozemné vojsko bojujúce na koňoch, jazda: <i>rímske, mongolské j.; dôstojník jazdectva; oddiel jazdectva</i></p>	<p><u>PSJČ</u> jezdectvo, -a n. voj. <i>vojsko bojující koňmo, kavalerie</i>. Haná zaopatřovala jezdectvo rychlonohým koňstvem, nosícím bojovníky boží. Herb.</p> <p>jezdectví, -í n. <i>souhrn umění a vědění o jízdě na jezdeckém zvířeti, zvl. na koni</i>. [Jezdci okazují] svou a svých koní neohroženost a nabytou v jezdectví virtuositu. Havl.</p>

Po porovnání lexémů v českých a slovenských slovnících je zřejmé, že slovenskému lexému *jazdectvo* v češtině ve všech případech odpovídá podle významu buď český lexém *jezdectví*, nebo lexém *jezdectvo*. Výkladové slovníky tak v tomto případě podávají stejnou informaci jako slovníky překladové, které tak dané lexémy zachytily v celé jejich šíři.

Významové diference slovenských a českých lexémů vedoucí k částečné vícenásobné mezijazykové homonymii se podobně v zrcadlovém slovníku vyskytují u dalších slov v slovenštině zakončených na sufix *-stvo*, například u lexémů *božstvo, mužstvo, sokolstvo, tovaryšstvo, rytierstvo, roľníctvo, študentstvo* či *letectvo*, kterým ve všech případech odpovídají české lexémy zakončené jak na sufix *-stvo*, tak na sufix *-ství*. V těchto a podobných případech Česko-slovenský slovník prakticky vždy zachycuje obě substantiva s formantem *-stvo/-ství*, naopak Slovensko-český slovník jejich existenci v mnoha případech pouze naznačuje, což může být pro čtenáře nepřesné a matoucí. Najdeme to například u slov *príbuzenstvo, spisovateľstvo* či *spoločenstvo*.

c) Slovotvorné diference: asymetrie adjektivních slovotvorných formantů -ný – -ný/-ní

Častým případem vzniku vícenásobné mezijazykové homonymie mezi češtinou a slovenštinou je odlišný systém adjektiv v obou jazycích, především pak sufix *-ný* v jednotném čísle tvrdého vzoru adjektiv slovenštině, kterému na české straně může odpovídat jednak sufix *-ný*, jednak ale také sufix *-ní*. Zatímco slovenština má v tomto případě vždy příponu *-ný*,

popřípadě *-ny*, v závislosti na rytmickém krácení, v češtině bude záležet na tom, o jaký typ adjektiv se jedná. Půjde-li o jakostní adjektivum, bude zde tvrdý sufix *-ný*, pokud však půjde o vztahové přídavné jméno, bude na tomto místě mít čeština sufix *-ní*. Této problematice je věnována pozornost například i ve skriptech *Slovenčina a čeština* (2005). Česká přídavná jména s příponou *-ní* tak vyjadřují vztah a odpovídají na otázku „který“, zatímco adjektiva s příponou *-ný* pak odpovídají na otázku „jaký“ a označují nějakou vlastnost. Proti jednomu slovenskému přídavnému jménu tak velmi často stojí dvě přídavná jména česká, označující dvě rozdílné vlastnosti. Na rozdílnost formantů českých a slovenských adjektiv se ve své knize zaměřila také Mira Nábělková (2008). Za příklad můžeme uvést lexém *slnečný*:

<p>slnečný příd.</p> <p>1. sluneční: <i>s-é teplo</i></p> <p>2. (slunný) slunečný <i>s. deň</i></p>	<p>sluneční příd.</p> <p>1. slnečný: <i>s. paprsky slnečné lúče; astron. s. soustava slnečná sústava</i></p> <p>slunečný příd.</p> <p>1. slnečný: <i>s. den slnečný deň</i></p>
--	---

Podobnou situaci najdeme u mnoha dalších slov jako *obecný, prevozný, trestný, tržný, skladný, hutný, správný, berný* či *čelný*.

d) Diference v hláskoslovných systémech: slovenské vokály

Existence rozdílných hlásek, především pak dvojhlásek, v českém a slovenském jazyce je dalším ze zdrojů vzniku vícenásobné mezijazykové homonymie. Jak jsme již viděli u úplných vícenásobných homonym, v mezijazykových vztazích vystupují nezdědka slovenské lexémy s dvojhláskou *-ie* ve vztahu k více paronymům v češtině, jak bylo demonstrováno na slovech *priprava – příprava/přeprava/průprava* a *dievka – dívka/děvka*. Stejně tak i u částečné vícenásobné homonymie najdeme lexémy, které odrážejí tyto vztahy. Jedná se například o slovo *biedny*, jehož významy se v česko-slovenské konfrontaci rozdělují do českých slov *bědný* a *bídný*, nebo *cievka* rozpadající se do lexémů *cívka* a *cévka*. Podobná dichotomie se týká také několika slovenských slov s předponou *prie-*, které vstupují do vztahu s českými slovy s předponou *pře-* a také s předponou *prů-*. To nalezneme například u lexému *prielom*:

<p>prielom, -u m.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. průlom: <i>p. hradieb</i>; voj. <i>p. na fronte</i> 2. (přírodní) průrva, soutěska 3. zastar. (předěl) přelom: <i>na p-e storočia</i> 	<p>průlom -u m.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. prielom: <i>p. do zdi</i> prielom do múru 2. voj. prelom <p>přelom -u m.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. lom: <i>p. ocele</i> lom ocele 2. kniž. prelom: <i>na p-u století</i> na prelome storočia; <i>hospodářský p.</i> hospodářsky prelom
---	--

Jak můžeme vidět, slovenský lexém *prielom* se rozděluje mezi české lexémy *přelom* a *průlom*, opět tedy nastává situace, kdy pro českého mluvčího je poměrně jednoduché se naučit, že těmto dvěma slovům odpovídá jeden slovenský lexém, zatímco slovenský mluvčí musí v češtině rozlišovat mezi jednotlivými významy jediného slovenského slova. Situace zde je však o to komplikovanější, že tu stále zůstávají dva významy, jež stojí osamoceně a neodpovídají českým, respektive slovenským ekvivalentům. Výraz *přelom* z Česko-slovenského slovníku navíc vynechává jeden z jeho významů, který zobrazuje jak SSSJČ, tak i SSČ, a to význam náhlé změny, převratu, který vztah těchto slov ještě více komplikuje. Kromě slova *prielom* najdeme podobnou situaci také u slovenských lexémů *priechod* a *priehyb*, kdy se jejich významy zcela rozdělují mezi české výrazy *přechod* a *průchod*, respektive *přehyb* a *průhyb*.

Dalším příkladem v této skupině mezijazykových homonym mohou být vztahy českých lexémů a slovenských slov *mieriť*, *mierič*, *mierka* či *namieriť*.

Podobně jako slovenský diftong *-ie* funguje v mezijazykových vztazích také slovenský diftong *-ia*. Ten nejčastěji koresponduje s českým dlouhým *á*, může však korespondovat též s českým dlouhým *í*, a to uvnitř slov, v slovo tvorných příponách *-iar*, *-iareň* a v koncovech plurálu dativu a lokálu ženských vzorů *ulica* a *dlaň*, dále pak i v adjektivním vzoru *cudzí*. Stejně jako v případě dvojhlásky *-ie* je třeba české ekvivalenty slovenských lexémů důkladně odlišovat. V některých případech může jít o rozdělení významů slovenského slova do více slov českých, nezřídka však proti slovenskému slovu mohou stát dva formálně podobné lexémy, které ale mohou mít velmi odlišné významy a nemusí spolu nijak souviset. S tím se ve vícenásobné mezijazykové homonymii setkáme například u slova *desiatka*, proti kterému v češtině stojí lexémy *desítka* a *desátka*:

<p>desiatka, -y, 2. mn. -tok ž.</p> <p>1. desítka</p>	<p>desátka -y ž.</p> <p>1. hovor. <i>desiata</i>: <i>vzít si chleba na d-u</i> <i>vziať si chlieb na desiatu</i></p> <p>desítka -y ž.</p> <p>1. <i>desiatka</i>: <i>arabská d.</i> arabská desiatka; <i>jet d-ou ísť</i>, <i>viezt' sa desiatkou</i>; <i>čepovat d-u</i> <i>čapovat' desiatku</i> (desaťstupňové pivo); polit. <i>desiatka</i></p>
--	--

Zatímco tak slovenskému slovu *desiatka* odpovídá české slovo *desítka*, druhý český lexém *desátka* významově odpovídá jinému, přestože formálně podobnému, slovenskému slovu *desiata*.

Kromě diftongů se na tomto typu mezijazykové homonymie podílejí i další hlásky, často se jedná o slovenský grafém *ä*, který v češtině neexistuje, a český grafém *ě*, jež zase nenajdeme v jazyce slovenském. Tam, kde se ve slovenštině nachází *ä*, se v češtině může nalézat hláska *a* či právě již zmiňované *ě*. Oproti českému grafému *ě* se pak ve slovenštině může nacházet buď *ä*, nebo *e*. Tomuto problému se ve své práci poměrně obsáhle věnovala už Eva Fořtová (2014), která ho rozebrala na několika příkladech slov, konkrétně se zabývala vztahy lexémů *vážnica* – *věžnice*, *vaznice* a *vážnik* – *věžník*, *vazník* v případě grafému *ä*, u grafému *ě* pak věnovala pozornost vztahu slov *vedro* – *vědro*, *vedro* a *venčit'* – *venčit*, *venčit*.

e) Diference v předponách – slovenské předpony *pre-* oproti českým předponám *pře-*, *pro-*, předpony *s-* a *z-*

Významnou skupinou částečných vícenásobných mezijazykových homonym jsou slova tvořená předponami, především pak slovenským prefixem *pre*, jež velmi často vstupuje do mezijazykové homonymie tím, že na české straně mu může odpovídat jak český prefix *pře-*, tak i prefix *pro-*. V menší míře se s tímto setkáme také u předpony *pri-*, která se v češtině rozděluje do předpony *pře-* a *pro-*, či u již zmíněné předpony *prie-*, významy které se v češtině vyjadřují předpony *pře-* a *prů-*. Z jiných předpon se na vícenásobné mezijazykové homonymii významně podílejí *s-* a *z-*, které rozdílně formují zejména grafickou podobu souvztažných lexémů vzhledem k diferencím ve slovenské a české pravopisné konvenci.

Zdaleka nejvíce částečných vícenásobných mezijazykových homonym vzniká u slovenského prefixu *pre-*, který může mít dva české ekvivalenty – prefix *pro-* a prefix *pře-*. Této problematice se už dříve věnovali například Štefan Peciar (1985) a Katarína Gajdošová (2013) ve svých pracích. Vícenásobná mezijazyková homonymie tohoto typu se nachází především u sloves, v menší míře ji však najdeme také u substantiv a adjektiv. Příkladem takového slovesa je polysémický (kosémický) slovenský lexém *prečistiť*:

<p>prečistiť, <i>-im, -ia, -sti/st'!</i> dok.</p> <p>1. pročistiť (důkladně)</p> <p>2. přečistiť (znovu)</p>	<p>pročistiť <i>-ím -í</i> dok.</p> <p>1. prečistiť: <i>p. potrubí</i> prečistiť potrubie</p> <p>přečistiť <i>-ím -í</i> dok.</p> <p>1. prečistiť</p>
---	---

Podobné případy najdeme u mnoha dalších verb, jako jsou *prečesať, predať, preľúkať, prehrabať, prechodiť* či *prekrviť*, které všechny mají české ekvivalenty s předponami *pro-* a *pře-*. Celkově takových případů u sloves najdeme více než 180. U substantiv bychom našli lexémy *prehliadka, prepočet, prepracovanosť* a *pretlak*, u adjektiv pak lexémy *prehnaný, prehriavací* a *prešpekulovaný*.

Dalšími předponami zakládajícími vícenásobnou mezijazykovou homonymii jsou předpony *pri-* a *prie-*. S předponou *prie-* se v mezijazykové homonymii setkáme pouze u substantiv, a to konkrétně u lexémů *priehyb, priechod* a *prielom* (viz výše). S předponou *pri-* pak u sloves *privolať* a *privolávať*, kterým v češtině může odpovídat jednak předpona *při-* ve slovech *přivolat, přivolávat*, jednak ale také předpona *pro-* u lexémů *provolať, provolávat*.

V případě předpon *s-* a *z-* hraje poměrně velkou roli zjednodušení pravopisu ve slovenštině, kde v roce 1953 proběhla úprava psaní předložek *s, z, so, zo* a předpon *s-, z-*. Zatímco v češtině o pravopisu těchto předpon rozhoduje význam, v současné slovenštině je z hlediska grafické podoby lexémů důležitá naopak výslovnost. Podle Pravidel českého jazyka se v češtině předpona *s(e)-* píše tam, „kde sloveso s touto předponou má význam směřování dohromady (na jedno místo, k sobě) ... , kde sloveso s touto předponou má význam směřování shora dolů nebo z povrchu pryč ... dále v několika ustálených případech“ (Šaur, 2005: 155). Předpona *z(e)-* se pak píše tam, „kde vytváří k nedokonavým slovesům sloveso prostě dokonavé vyjadřující výsledek děje slovesa základového ... , kde se jí tvoří slovesa dokonavá ... přímo z podstatných a přídavných jmen ... , u sloves nedokonavých utvořených příponou ke

slovesům dokonavým“ (Šaur, 2005: 155) a v několika ustálených případech. Kromě toho zde existuje i skupina slov, u nichž předpony *s(e)-* a *z(e)-* význam jen nepatrně pozměňují – zatímco předpona *s(e)-* vyjadřuje „shora dolů, dohromady, trochu, poněkud“, předpona *z(e)-* pak „prostou dokonavost, velkou míru děje“. Ve slovenštině se pak podle Pravidel slovenského pravopisu píše před neznělou souhláskou předpona *s-* a před znělou souhláskou a samohláskou předpona *z-*.

Problematiky rozdílnosti pravopisné konvence u slovenských a českých předpon *s-*, *z-* ve vztahu k existenci mezijazykové homonymie se ve své práci dotkla též Věra Pasecká (2013). V rámci vícenásobné mezijazykové homonymie se s ní můžeme setkat například u slovesa *strhať*. Toto verbum se ve slovenštině v shodě s výslovností vyskytuje pouze v podobě s předponou *s-*, v češtině je však existuje jak lexém *strhat*, tak i lexém *ztrhat*. Mezi ně se také při ekvivalentaci lexie polysémického (kosémického) slovenského lexému rozdělují, jak ukazuje zrcadlový slovník:

<p>strhať, -ám, -ajú dok.</p> <p>1. strhat: s. <i>putá</i></p> <p>2. ztrhat: s. <i>koňa</i></p>	<p>strhat -ám -ají dok.</p> <p>1. postřhať, postrhávat, strhať: s. <i>plakáty</i> postřhať, strhať <i>plagáty</i>; s. <i>ze sebe šaty</i> strhať, postřhať <i>zo seba šaty</i>; <i>přivaly strhaly</i> <i>mosty</i> <i>přival</i> postřhal <i>mosty</i>; s. <i>šroub, závit</i> strhať <i>skrutku, závit</i> ◇ s. <i>za sebou všechny</i> <i>mosty</i> postřhať, spálit <i>za sebou všechny mosty</i> (rozlíš od ztrhat)</p> <p>ztrhat -ám -ají dok.</p> <p>1. zmorit, skvářit, skmásat, strhať: z. <i>koně</i> zmorit, strhať <i>kone</i>; <i>kritika ho ztrhala</i> <i>kritika</i> <i>ho strhala, znosila</i> (ostro <i>skritizovala</i>); expr. <i>projímadlo ho mohlo z. prehánadlo</i> <i>ho šlo</i> <i>roztrhat</i> (rozlíš od strhat)</p>
--	--

Korespondenci tohoto typu nacházíme v zrcadlovém slovníku také u dalších sloves jako *strhnúť* – *strhnout/ztrhnout*, *strnúť sa* – *strhnout se/ztrhnout se*, *skopať* – *skopat/zkopat*, *skosit* – *skosit/zkosit*, *skrútiť* – *skroutit/zkroutit*, ale také u substantiva *správa* – *správa/zpráva*,

a u slovnědruhového homonyma *stuha* – *stuha/ztuha*, kde ve slovenštině existují vnitrojazyková homonyma *stuha* jako substantivum a příslovce, v češtině pak máme podstatné jméno *stuha* a adverbium *ztuha*.

f) Slovotvorné difference u příslovcí – formanty -e (-ě) a -o

U adverbíí se ve slovensko-české mezijazykové homonymii můžeme setkat s případy, kdy ve slovenštině příslovce končí na formant *-o*, zatímco v češtině mu odpovídají dva lexémy – jeden zakončen stejně na *-o*, druhý pak zakončený na *-e*. Tuto situaci nalezneme například u slov *mdlo* či *hlboko*:

<p>hlboko, 2. st. hlbšie přísl.</p> <p>1. (do hloubky) hluboko: h. orať; h. pod zemou; predať niečo h. pod cenou ◇ siahnúť</p> <p>h. do vrecka sáhnout h. do kapsy</p> <p>2. (velmi) hluboce: h. si vážiť niekoho; h. na niekoho zapôsobit'</p>	<p>hluboko přísl.</p> <p>1. hlboko (v rozlič. význ.): h. pod zemí hlboko pod zemou; h. se uklánět hlboko sa ukláňať ◇ sáhnout h. do kapsy siahnúť hlboko do vrecka</p> <p>hluboce přísl.</p> <p>1. hlboko: h. lidská báseň hlboko ľudská báseň; být h. dojat byť hlboko dojatý</p>
--	---

g) Variantnost slova

Ve slovensko-české mezijazykové homonymii se setkáváme i s případy, kdy jedno slovo může mít více formálních variant. U úplné mezijazykové homonymie jsme se s tímto jevem setkali už u slovenského lexému *tato*, který existuje i v podobně *tata*, což způsobuje jeho souvztažnost s více lexémy na české straně. U částečných mezijazykových homonym tento úkaz také není ojedinělý, uvést ho můžeme u slovenského slova *blikat'*, které však může mít i formu *blinkat'*. V češtině tak proti němu budou stát dva rozdílné lexémy *blikat* a *blinkat*:

<p>blikat' i blinkat', -á, -ajú nedok. expr.</p> <p>1. blikat</p>	<p>blikat -á -ají nedok.</p> <p>1. blikat', blinkat', sliepňať, žmurkať: <i>plamenkahance b-á</i> plameň kahanca bliká, sliepňa</p>
--	--

	<p>2. zried. sliepňať (sa), klipkať, žmurkať: <i>očka blikajú</i> očka klipkajú</p> <p>blinkat -ám -ají nedok.</p> <p>1. det. vrackať, grckať</p>
--	--

Slovenský lexém *blikať/blinkať*, tak formálne odpovídá jak českému lexému *blikat*, který mu odpovídá pouze svým prvním významem, tak lexému *blinkat*, který se od něj po sémantické stránce zcela odlišuje. Ze slovenských výkladových slovníků tuto dichotomii uvádí pouze SSJ, novější slovníky KSSJ a SSSJ už uvádějí pouze formu *blikať*. České výkladové slovníky pak zachycují oba lexémy, u slova *blinkať* navíc SSJČ a PSJČ uvádějí i význam ve smyslu pohybu sem tam/mávání, PSJČ navíc i potloukání se a cinkání. Variantnost slovenského lexému je zde tak zapříčinou vícenásobné mezijazykové homonymie. Ta vzniká i u českého slova *hopsa(sa)*, u něhož je už z jeho grafického záznamu zřejmé, že může mít jak podobu *hopsa*, tak i podobu *hopsasa*. Proti němu pak stojí slovenské lexémy *hopsa* a *hopsasa*.

h) Zvratnost slovesa

V slovenštině a češtině se setkáváme se situacemi, kdy jako vzájemné ekvivalenty vystupují zvratné a nezvratné podoby sloves (*začínať sa, končiť sa – začínat, končit, šplhať sa – šplhat*) – daný jev představuje jednu z mezijazykových nástrah. Této zrádnosti se ve své bakalářské práci věnuje i Věra Pasecká (2013). V zrcadlovém slovníku však nacházíme i příklad toho, že nezvratné a zvratné podoby sloves zakládají částečnou mezijazykovou homonymii. Např. u slovenských lexémů *besnieť* a *besnieť sa* existuje významové překrývání (druhá z lexíí slovesa *besnieť sa* vystupuje jako synonymní s nezvratnou podobou *besnieť*):

<p>besnieť, -iem, -ejú nedok.</p> <p>1. běsnit, běsit</p> <p>besnieť sa</p> <p>1. stávat se vzteklým: <i>pes, mačka besnie</i> chytá se vzteklina psa, kočky</p>	<p>běsnit -ím, -í nedok.</p> <p>1. besnieť, besnieť sa, besniť, besniť sa, zúriť, vyčíňať: <i>zima běsní</i> zima (sa) besnie, vyčíňa; <i>válečné běsnění</i> vojnov</p>
--	---

2. běsnit, běsit se: <i>voda sa besnie</i> ◇ <i>čo sa besnieš?! co se vztekáš?! vari sa besnieš?!</i> copak jsi se pominul?!	
---	--

Jak můžeme vidět, slovenské verbum *besnieť* a jeho zvratná podoba odpovídají ěeskému lexému *běsnit*, u kterého zvratná forma neexistuje. Nastává tak situace, kdy jednomu monosémantickému ěeskému lexému odpovídají dva lexémy, jeden zcela, druhý pouze jedním svým významem.

Na uvedených případech je názorně vidět, že problematika mezijazykové homonymie je daleko složitější, než se na první pohled může zdát a než se běžně zmiňuje, a nemusí vždy obsahovat pouze vztah dvou lexémů ze dvou jazyků, ale může do ní vstupovat lexémů daleko více, ať již z jedné nebo z obou stran, a vytvářet tak spleť mezijazykových vztahů. Mezijazykovou homonymií tak ovlivňují také existující vnitrojazykové vztahy paronymické a homonymické, které pak vstupují i do mezijazykové konfrontace.

4. DRUHY MEZIJAZYKOVÉ HOMONYMIE NEZACHYCENÉ V ZRCADLOVÉM SLOVNÍKU

Přestože zrcadlový slovník obsahuje velké množství různých druhů mezijazykových homonym, vzhledem k jeho charakteru, kdy je zaměřen na mezijazyková homonyma na základě jejich významu, nemůže obsáhnout všechny typy mezijazykové homonymie, která se u tak příbuzných jazyků jako je čeština a slovenština mohou objevit. Těmi jsou například stylistická a gramatická mezijazyková homonyma, která mohou být stejně jako významová mezijazyková homonyma problematickou částí slovní zásoby při koexistenci obou jazyků.

4.1. Stylistická mezijazyková homonyma

Mezijazyková homonymie se kromě věcného významu slov týká také jejich stylistického zabarvení. Porovnávaná slova se tak mohou významově shodovat, ale lišit se po stylistické stránce, nebo se mohou odlišovat jak významově, tak i stylově. S oběma jevy se můžeme u slovensko-české mezijazykové homonymie setkat poměrně často. Vyskytuje se však i mezi jinými slovanskými jazyky, což dokazuje i to, že se tomuto jevu věnovali i někteří jazykovědci.

Stylistické mezijazykové homonymie se dotýká například Marta Pančíková při slovensko-polské mezijazykové homonymii, kde upozorňuje, že: „Zo synchronného hľadiska považujeme za zradné aj také slová, ktoré sa líšia iba stylistickým zafarbením. Tieto sú zvlášť nebezpečné pre začínajúcich prekladateľov a lexikografov. Ich nesprávne použitie často spôsobuje oslabenie alebo zosilnenie výrazovej stránky textu“ (Pančíková, 2005: 38). Na nebezpečí těchto slov upozorňuje též Edvard Lotko ve své knize o česko-polské mezijazykové homonymii, když říká, že: „Velkým nebezpečím pro překladatele a tlumočníky jsou slova, která jsou v jazyce výchozím i v jazyce cílovém formálně shodná nebo velmi podobná, ale stylisticky odlišná“ (Lotko, 1987: 5). Ve své další knize pak zmiňuje, že v případě stylistické mezijazykové homonymie porovnávaná slova: „jsou (nebo nejsou) nositeli nějakého příznaku, a to z hlediska příslušnosti k jednotlivým funkčním stylům (např. *kniž.*, *odb.*, *publ.*, *kol.*), dále v aspektu časovém (např. *zastar.*) nebo z hlediska expresivity (např. *expr.*, *hanl.*, *žert*)“ (Lotko, 1992: 16). Srovnávaná slova tak mohou být obě stylově zabarvena, nebo jedno z nich může být stylově zabarveno, zatímco druhé bude slovo po stylistické stránce neutrální. Při špatném užití slova tak může dojít k oslabení nebo naopak zesílení výrazové stránky textu.

Jak poznamenává Lotko, nositelem stylového příznaku může být slovo jako celek, nebo může být stylově zabarven pouze některý z jeho významů.

Ve slovensko-české mezijazykové homonymii můžeme narazit na poměrně velké množství slov, která se liší právě po stylistické stránce. Například slovo *máj* již bylo podrobně probráno v jiné práci (Márová 2013), stejně tak lexém *stávka* (Pasecká 2013), poměrně obsáhle se této problematice věnuje i Jana Čambalová (2014) ve své bakalářské práci, kde mimo probírá lexémy *kocúrkovovština/kocourkovština* a *hmotár/hmotař*, které jsou po významové stránce ekvivalenty, ale liší se stylisticky, dále se pak zabývá i úplnou a částečnou mezijazykovou homonymií, do které navíc vstupuje i mezijazyková homonymie stylistická, což demonstruje na několika případech. Zajímavou částí práce pak je úsek věnující se posunu slov z hlediska časové příznakovosti, kde si všímá a) vymizení jednoho z významů slova, b) úplného vymizení slova, c) případů, kdy je jeden z významů nově uváděn jako zastaralý a d) změny významu slova, což uvádí na vybraných případech slov.

4.1.1. Slova se stejným věcným významem, ale jiným stylistickým zabarvením

Se slovy, která mají stejný význam, ale jiné stylistické zabarvení, se ve slovensko-české konfrontaci můžeme setkat prakticky denně. Mnoho lexémů, které jsou běžně užívané v jednom jazyce, jsou v druhém jazyce lexémy z ne úplně běžné slovní zásoby, ať už se jedná o slova zastaralá, expresivní či knižní. Pokud nahlédneme do výkladových slovníků, je z nich patrné, že přiřazené kvalifikátory se odvíjejí od doby, kdy byl jaký slovník zpracován. Jiné stylistické zabarvení bude mít slovo ve slovníku z šedesátých let a jiné ve slovníku ze současné doby. Výrazy, které ještě v polovině minulého století byly běžné, jsou nyní již zastaralé nebo na okraji slovní zásoby, naopak slova ve své době expresivní mohou dnes být zcela neutrálními.

Příkladem slov, která se vyskytují v obou jazycích, ale mají jiné stylistické zabarvení, jsou některé z měsíců v roce – již zmíněný *máj* a *april*, jimiž se zabývá ve své práci Jana Čambalová (2014) a které jsou ve slovenštině slovy z běžné slovní zásoby, zatímco v češtině vystupují jako příznakové členy synonymických skupin – v tomto případě ke slovům *květen* a *duben*.

Že se však nejedná jen o kalendářní úkazy, dokazuje například lexém *tužka*, slovo v češtině zcela běžné, ve slovenštině však většinou nahrazováno ekvivalentem *ceruzka*. Jejich

vztah můžeme demonstrovat zpracování z výkladových slovníků českého a slovenského jazyka, kde jsou podány následovně:

<p><u>KSSJ</u> tužka -y -žiek ž. <i>hovor.</i> ceruzka</p>	<p><u>SSČ</u> tužka -y ž <i>nástroj (s tuhou ap.) k psaní, kreslení měkká, inkoustová, patentní, propisovací, kuličková tužka, ořezávat tužku</i></p>
<p><u>SSJ</u> tužka, -y, -žiek ž. nástroj na písanie vo forme tyčky (obyč. drevene) s grafitovou al. inou vložkou, ceruzka, ceruza: <i>atramentová t., farebná t.; zastrúhať t.; podčiarknuť niečo červenou t-ou; tvrdá, mäkká t.; tesárska t.; patentná t.; hovor. obyčajná t. drevená s grafitovou vložkou; nár. plajbasová t. (Min.) olovená; pren. Nejednen článok bol temperovaný rozvažitou cenzorskou tužkou (Vaj.) zmiernený cenzorskými zásahmi, úpravami</i></p>	<p><u>SSJČ</u> tužka -y ž. (2. mn. -žek) <i>nástroj k psaní, kreslení, zvl. tuhová tyčinka zapuštěná do dřevěného obalu n. vložená do zvl. násadky ap.: psát tužkou; kresba tužkou; poznámky tužkou na okraji; ořezávat tužku; měkká, tvrdá, inkoustová, barevná, kreslicí t.; šroubovací, patentní t.; propisovací, kuličková t.; plochá tesařská t.; hovor. věčná tužka; přen. ž. červená t. předbřeznová (Jir.) přísná cenzura</i></p>

Můžeme zde přehledně vidět, že zatímco v češtině je slovo *tužka* vedeno jako zcela běžný lexém bez jakéhokoli kvalifikátoru již velmi dlouho, ani v PSJČ není zatížen žádným kvalifikátorem, na slovenské straně se jeho stav vyvíjel. V SSJ z 60. let je slovo *tužka* ještě vedeno jako běžně užívané slovo, varianta lexému *ceruza/ceruzka*, v novějším KSSJ již nese kvalifikátor hovorovosti, což značí jeho posun do jiné a v tomto případě i méně užívané části slovní zásoby. O četnosti výskytu slova v českém a slovenském jazyce se můžeme přesvědčit v národních korpusech. V ČNK pak má slovo *tužka* 20 536 výskytů, kdežto v SNK má to samé výskytů pouze 292. I pokud vezmeme v potaz fakt, že ČNK (korpus syn) má třikrát více pozic než SNK (korpus prim-6.1-public-all), je očividné, že na slovenské straně se jedná o velmi málo užívaný výraz, který je ve většině případů nahrazován lexémem *ceruzka*, který má výskytů 4 710, v některých situacích i lexémem *ceruza*, který má výskytů 738. Při nahlédnutí do paralelního slovensko-českého korpusu SNK se nám tato skutečnost potvrdí. Zatímco ekvivalenty *tužka-tužka* najdeme pouze ve dvou případech, *ceruza-tužka* se objevuje 51krát a

ceruzka-tužka pak hned 231krát. Z uvedených zdrojů tak vyplývá, že dříve byl lexém *tužka* běžný jak na slovenské, tak i české straně, ale nyní, přestože ve slovenštině stále existuje, jde o velmi zřídka výraz, zatímco na české straně se naopak jedná o poměrně frekventované slovo, které se denně užívá a ve své podstatě k sobě nemá žádný odpovídající ekvivalent.

Jiné takové případy můžeme demonstrovat na slovech *bosorka* a *čižma*. Oba dva výrazy jsou slovy naprosto neutrálními ve slovenském jazyce, v českém jazyce pak také existují, ale pouze jako nářečová slova.

<p><u>KSSJ</u> bosorka -y -riek ž. čarodejnica, striga, ježibaba: <i>rozprávky o b-ách</i>; <i>pren. pejor.</i> nadávka zlej a. starej žene</p>	<p><u>SSJČ</u> bosorka -y, bosorkyně, -ě, bosořice, -e ž. (sloven. driv. maď.) nář. <i>čarodějnice</i>: tanec vil a b-ek; má oči jako b.</p>
<p><u>SSJ</u> bosorka, -y, -riek ž. v ľudových predstavách žena, ktorá vie robiť čary, často rovprávková bytosť, čarodejnica, striga, ježibaba: <i>Veril, že v noci mátoží a na rázcestiach bosorky chytajú ľudí.</i> (Zgur.); <i>pren.</i> nadávka zlej, prefikanej al. starej žene: <i>Počkaj, ty stará bosorka!</i> (Kuk.)</p>	<p><u>PSJČ</u> bosorka, -y f. <i>dial. lesní panna</i>, <i>čarodějnice</i>. Po lukách a hájích tancují v bílých plachtách víly a bosorky. Něm.</p>

Lexém *bosorka* dále najdeme i v nejnovějším slovenském výkladovém slovníku SSSJ, kde je uveden poněkud obsáhleji než v předchozích slovnících, stejně jako v nich však nenese žádný kvalifikátor, na rozdíl od výkladových slovníků českých, kde PSJČ i SSJČ mají výraz *bosorka* jako nářečový se stejným významem jako slovenské slovníky, novější jednosvazkový SSČ už lexém *bosorka* neobsahuje vůbec, což svědčí o tom, že nejde o slovo z běžné slovní zásoby, ale pouze o okrajový a méně užívaný lexém, v tomto případě užívané pouze v některých oblastech češtiny, který byl do češtiny převzat přes slovenštinu z maďarštiny.

V národních korpusech pak zjistíme, že zatímco v ČNK má lexém *bosorka* pouhých 358 výskytů, v SNK nalezneme výskytů o mnoho více – celkem jich je 3 197. I kdybychom nebrali v potaz rozdílné velikosti národních korpusů, je i tak zřejmé, že ve slovenštině se jedná o mnohem užívanější slovo než v češtině. Při srovnání v paralelním korpusu SNK se ukáže, že z 86 výskytů lexému *bosorka* na slovenské straně je z toho 65 v češtině jako

čarodějnice, pouhých 6 jako *bosorka* a další jsou rozloženy do slov jako *vědma*, *čarodějka*, *ježibaba* aj. Pokud budeme v tomto korpusu vyhledávat český výraz *čarodějnice*, zjistíme, že ze 161 výskytů stojí proti ní v 65 případech slovenský lexém *bosorka*, *čarodejnica* už pak jen 49krát a další z ekvivalentů *striga* pouze 29krát. Poněkud jiné výsledky získáme z InterCorpu ČNK, kde se česká *čarodějnice* vyskytuje 231krát, v 104 případech proti ní stojí slovenská *bosorka*, ve 145 *čarodejnica* a v pouhých 20 *striga*. Samotný lexém *čarodejnica* je ve slovenštině frekventovanější než již zmiňovaná *bosorka*, v SNK má o něco větší počet výskytů – celkem 4 952 – a podle slovníků jde též o neutrální slovo, stejně jako v případě *bosorky*. Přesto lze prohlásit, že zatímco na slovenské straně jsou výrazy *bosorka* a *čarodejnica* prakticky ekvivalenty, ke kterým lze přidat i další synonymní lexémy *striga* a *ježibaba*, které mají oba přes tisíc sto výskytů, na české straně je situace odlišná, lexém *čarodějnice* je několikanásobněkrát frekventovanější než jeho synonymní výrazy, v ČNK má celkem 31 325 výskytů, a i jeho nejfrekventovanější synonymum *čarodějka* má necelých pět tisíc výskytů, poměrně časté je ještě slovo *ježibaba*, které má necelé tři tisíce výskytů, zbylá jako *kouzelnice*, *striga* aj. již mají výskytů méně než tisíc. Je pak logické, proč *bosorka* tak často vstupuje do vztahu s českým lexémem *čarodějnice*, a naopak proč slovenský výraz *bosorka* je v češtině ve většině případů uveden jako *čarodějnice*.

4.1.2. Slova s rozdílným významem a stylistickým zabarvením

Se stylistickou mezijazykovou homonymií se můžeme setkat jak u úplných, tak i u částečných mezijazykových homonym. U úplných mezijazykových homonym jsme se už tohoto jevu dotkli při slovech *červenec* a *kosák*, která jsou v zrcadlovém slovníku vedena jako zastaralá, v případě druhého lexému rovněž i jako expresivní. Pokud bychom zůstali u těchto dvou slov a do jejich porovnání přidali i výkladové slovníky, dospěli bychom k poněkud jiným a rovněž obšírnějším výsledkům, než tomu bylo pouze u slovníků překladových.

Naprosto rozdílné stylistické zařazení najdeme právě u lexému *červenec*. Z jeho českého významu je zřejmé, že jde o opravdu frekventované slovo, jak ostatně dokládá i ČNK, který u něj udává přes více než 300 tisíc výskytů. Oproti tomu slovenský lexém *červenec* má daleko menší frekvenci výskytů, v SNK je uveden pouze 556krát, velkou část výskytů však tvoří jednak příjmení *Červenec*, jednak pak české významy tohoto lexému (nezřídka přímo v českých textech). Slovníky pak lexém *červenec* uvádějí následovně:

	<u>SSČ</u> červenec -nce m <i>sedmý měsíc roku</i>
<u>SSJ</u> červenec, -nca m. (obyč. v mn. č.) <i>zastar. starý medený peniaz: platit' daň:</i> <i>mericu červencov</i> (Botto); <i>mešec naplnený červencami</i> (Kuk.)	<u>SSJČ</u> červenec -nce m. 1. <i>sedmý měsíc kalendářního roku</i> + 2. <i>měděný peníz; červeňák</i> (Něm.)
	<u>PSJČ</u> červenec, -nce m. <i>jméno 7. měsíce</i> . Bývá léto, kdy je i červenec jako listopad. Ner. D <i>Dial. meděný peníz</i> . V jedné kádi [bylo] zlato, v druhé stříbro, v třetí července! Něm.

Z výkladových slovníků můžeme vyčíst – kromě toho, že na rozdíl od překladových slovníků zde tento lexém vychází pouze jako částečné mezijazykové homonymum, a ne úplné, SSJČ i PSJČ uvádějí kromě jeho prvního významu jako sedmého měsíce v roce i význam druhý, a to totožný se slovenským významem – že zatímco v českém jazyce se nachází ve všech třech výkladových slovnících, ve slovenském ho najdeme pouze v SSJ, ve kterém již měl kvalifikátor *zastar.* V pozdějších výkladových slovnících už uveden není vůbec, u KSSJ můžeme usoudit, že nebyl zařazen jednak z důvodu svého kvalifikátoru, jednak protože nyní už nepatří mezi běžně užívané slovo, v SSSJ pak zřejmě již nebyl důvod pro jeho uvedení vzhledem k jeho neuzívání.

Zajímavostí však je, že lexém červenec v slovenském jazyce existoval či existuje i s jinými významy, jak dokládá ve svém článku v Kultúre slova Ivana Valentová: „Názov *červen*, *červeň* pre mesiac jún sa v minulosti používal aj u nás ... podobne *červenec* pre júl: *dne dewateho mesyce čerwence* (Ružomberok, 1599), *iulius: čerwenece* (KS 1763), *očkowani stromow trwa as do pol čerwence – juliusa* (PR 18. st.), *zomreu r. 1674, dňa 17. červenca* (Slovenskje pohľadi, 1847)... *Červenec* je nielen názov mesiaca, ale aj historický názov niektorých druhov rastlín, napr.: *alcibiadon: cerwenece neb wolowy gazyk plany* (KS 1763) – hadinec červený (*Echium rubrum*), *calla: čerwenece* (KS 1763) – diablík močiarny (*Calla palustris*), *lycopsis: čerwenece* (KS 1763) – pľhlica roľna (*Lycopsis arvensis*). V nárečiach *červenec* volajú aj hubu kozák osikový (*Leccinum aurantiacum*): *zdejší ľudia z hribov*

najlepšie poznajú července (Hliník nad Hronom) a obyčajne v pluráli odrodu zemiakov červenej farby: *července* (Detva). Odrody zemiakov s červenastou kožou nazývajú aj *červené krumpľe* (Trakovice) alebo *komperi červene okruhle a červene dluhe* (Sokol)“ (Valentová, 2007: 34). Z historického hľadiska tak měl lexém *červenec* v slovenštině daleko více významů než má dnes, je však zřejmé, že se jedná o významy velmi staré, které se už dnes neuvžívají a nejsou tak ani uvedeny v žádném ze současných slovníků. Ze starých slovníků ho pak uvádí pouze Anton Bernolák ve svém díle *Slowár Slowenský Češko-Lat'insko-Nemecko-Uherský*, kde je však figuruje pouze jako název měsíce a ne jako cokoli dalšího.

Opačný vývoj pak probíhal u lexému *kosák*, který je v zrcadlovém slovníku na slovenské straně zpracován jako výraz neutrální, zatímco na české straně jde o výraz jak expresivní, tak i zastaralý. Ve výkladových slovnících je zachycen takto:

<p><u>KSSJ</u> kosák -a m. oblúkovite zahnutý nástroj na ručné žatie: <i>ostrý k., žať k-om; pren. hovor.</i> <i>k mesiaca</i> jedna z jeho štvrtí</p>	<p><u>SSJČ</u> kosák -a m. (6. mn. -cích) 1. expr. <i>kos</i> 2. (též <i>kosačka</i>, -y ž., Jir.) zast. ob. expr. <i>zdatný, odvážný, dovedný člověk; chlapík</i>: je k., nedá se; --> expr. zдроб. *kosáček, -čka m.</p>
<p><u>SSJ</u> kosák, -a m. 1. hospodárske náradie, mesiacovite zahnutý nôž na krátkej rúčke, používaný na vyžínanie tráv: <i>žať k-om; kosák a kladivo</i> symbol komunizmu, komunistickej strany; 2. vec podoby kosáka: <i>k. mesiaca</i></p>	<p><u>PSJČ</u> kosák, -a m. expr. <u>kos</u>. Usměješ se tuhle bez příčiny černému kosákovi <i>kosovi</i>. Stej. D <i>chlapík, zdarný jedinec</i>. Umí to! Kosák je. Jir. Dále v kraji, tam jsou teprva dva kosáci <i>bohatí sedláci</i>. Rais. Hájek není kosák, aby hrál z listu koncerty. Rón. My jsme kosáci, my z Dobřína a z Čepic, co? Klost.</p>
<p><u>SSSJ</u> kosák -ka pl. N -ky m. 1. ► nástroj s oblúkovito zahnutou čepeľou a krátkou rúčkou na ručné vyžínanie tráv, v minulosti i na žatie obilia: <i>k. s drevenou</i></p>	

<p><i>rúčkou; žať kosákom; liečivá rastlina sa kosí kosákom počas kvitnutia □ kosák a kladivo v symbolike komunizmu a komunistických strán jednota roľníkov a robotníkov</i></p> <p>2. obyč. v spojení <i>kosák mesiaca, mesačný kosák ▶ mesiac vo fáze novu al. v poslednej štvrti, keď má osvetlenú iba úzku oblúkovito zahnutú časť: bledý k. mesiaca; ned'aleko mesačného kosáka sa ligotala prvá hviezda</i></p>	
--	--

Na rozdíl od předchozího slova, lexém *kosák* zůstává i po porovnání výkladových slovníků úplným mezijazykovým homonymem. Oproti českému výrazu, slovenský zůstává po celou dobu neutrálním pojmem bez jakéhokoli kvalifikátoru, pouze u KSSJ nalezneme jeho přenesený význam – který ve srovnání s předchozím i následujícím slovníkem není vymezen jako samostatný, slovo zde figuruje jako monosémantické, zatímco v zbývajících dvou jako polysémantické – jež je označen jako hovorový, avšak jak u předchozího SSJ, tak u následujícího SSSJ je i tento význam bez jakéhokoli stylistického označení. Oproti tomu český lexém *kosák* je ve všech případech zatížen kvalifikátory, v PSJČ figuruje pouze jako slovo expresivní, v SSJČ již je uveden nejen jako expresivní, ale v jednom významu též jako zastaralý. Tomu, že se nejedná o užívané slovo, napovídá i fakt, že lexém již není uveden v SSČ, z čehož můžeme usoudit, že v češtině již nepatří do běžně užívané části slovní zásoby, jeho druhý význam z ní pomalu mizí a první označující zpěvného ptáka kosa zůstane i nadále expresivním výrazem.

V seznamu úplných mezijazykových homonym však kromě těchto dvou lexémů najdeme mnohem větší množství slov, která se vyznačují některým ze stylistických kvalifikátorů. Kvalifikátor *zastar.* najdeme například u slov *barbora*, *besenica* či *žnivo*, jako hovorové jsou vedeny lexémy *krtica*, *tuhé* i *páckať*, kvalifikátor *expr.* najdeme u výrazů jako *kapustička*, *dokúriť* a *lakotný*, dále zde je množství slov nářečových (*drap*, *nadrat' sa*, *veternica*), knižních (*tlačný*), krajových (*megero*, *mívat'*), lidových (*letnica*), zřídkačných, pejorativních a dalších jak na slovenské, tak na české straně. Daleko více jich pak je i mezi částečnými mezijazykovými homonymy, nehledě na to, že zrcadlový slovník čerpá z překladových slovníků z 80. let, takže část jejich slovní zásoby od té doby mohla změnit a

výrazy, které v té době byly neutrální, dnes mohou mít nést některý ze stylistických kvalifikátorů.

4.2. Gramatická mezijazyková homonyma

Pozornost mezijazykovým gramatickým homonymům byla, stejně jako v případě stylistických mezijazykových homonym, věnována již v bakalářských pracích zaměřených na téma slovensko-českých mezijazykových homonym (Čambalová 2014, Márová 2013, Pasecká 2013). Již tam je uváděno, že „kromě významové a stylové zrádnosti dochází při kontaktu dvou blízkých jazyků i ke zrádnosti mluvnické. Tento jev nastává jak u slov domácích, tak i u slov přejatých. Gramatická mezijazyková homonymie se týká především podstatných jmen, u kterých se poměrně často liší gramatický rod porovnávaných slov, v češtině a slovenštině se nachází dost slov, která mají v jednom jazyce rod mužský a v druhém ženský, popřípadě střední“ (Márová, 2013: 31). K tomuto jevu dochází také u jiných slovanských jazyků, u nichž se slova se společným základem často liší právě rodově. Gramatická mezijazyková homonymie se také často projevuje u převzatých slov, což je jev, kterého si všímá též Marta Pančíková ve své knize, když říká: „Nebezpečenstvom môže byť rod pri prevzatých slovách. V slovanských jazykoch je veľa takýchto slov s odlišným rodom, ktoré sú prevzaté z niektorého neslovanského jazyka“ (Pančíková, 2005: 42). Tato rozdílnost je zapříčiněna podřízením přejatého slova systémem přebírajícího jazyka, a tak stejné slovo může mít v různých jazycích různé gramatické rody.

Do gramatických mezijazykových homonym můžeme řadit jak slova, která se významově shodují, tak i ta, která se významově neshodují a vstupují tak do částečné či úplné mezijazykové homonymie na základě významu. Protože však u těchto slov je primární právě jejich význam a ne mluvnický rod, některým z nich, jako například lexému *káče*, už navíc byla věnována pozornost výše, nebudeme se jimi více zabývat a pozornost tak bude zaměřena pouze na ty lexémy, které se významově shodují, avšak jejich rod je odlišný.

Ve své podstatě zde můžeme najít dvě základní kategorie gramatických mezijazykových homonym. V první z nich jsou slova, která si po grafické stránce zcela odpovídají, popřípadě mírně odlišují, avšak jejich odlišnost není dána gramatickým rodem. Do druhé pak řadíme slova, jejichž odlišnost je způsobena právě mluvnickým rodem.

4.2.1. Formálně shodná gramatická mezijazyková homonyma

Formálně shodná gramatická mezijazyková homonyma jsou často tvořena převzatými slovy, která každý jazyk přijme v jiném mluvnickém rodě. Jednou takovou skupinou jsou převzaté lexémy zakončené na *-ma*, které se v jednom jazyce vyskytují v rodě ženském, zatímco v druhém v rodě středním. Jsou jimi například výrazy *astma*, *trauma*, *téma*, *kóma*, *drama*, *klima* či *sperma* nebo *charisma*:

astma -y -tiem ž.	astma , -atu <i>stř.</i>
dráma -y drám ž.	drama , -atu <i>stř.</i>
charizma -y ž.	charisma , -atu <i>stř.</i>
klíma -y ž.	klima , -atu <i>stř.</i>
kóma -y ž.	kóma , -atu <i>stř.</i>
séma -y ž.	séma , -tu <i>stř.</i>
sperma -y -riem ž.	sperma , -matu <i>stř.</i>
téma -y tém ž.	téma , -matu <i>stř.</i>
trauma -y tráum ž.	trauma , -matu <i>stř.</i>

Jedná se o poměrně rozsáhlou skupinu slov řeckého původu zakončených jak v češtině, tak i slovenštině na *-ma*, která v českém jazyce nabývají středního rodu, zatímco ve slovenštině ženského. V češtině pak ve všech pádech, kromě 1., 4. a 5. singuláru, kde je nulová koncovka, mají kmenotvornou příponu *-at-* a skloňují se podle vzoru město s výjimkou 2. pádu singuláru, kde mají koncovku *-u* podle mužského vzoru hrad. Kromě výše zmíněných sem patří též lexémy *aroma*, *dilema*, *dogma*, *paradigma*, *panoráma*, *plazma*, *réma*, *revma*, *schéma*, *schizma*, *syntama*, *zeugma* aj. Ve slovenštině se pak skloňují jako substantiva ženského rodu podle vzoru žena.

Rozdíly v rodě najdeme u českých a slovenských lexémů také u geografických pojmenování. Za takové příklady můžeme jmenovat města cizích států, která v češtině nabývají rodu ženského, zatímco ve slovenštině pak rodu mužského. Zde najdeme například *Paříž* a *Neapol*. Na podobnou situaci pak narazíme i českých měst, která jsou zakončena na konsonant a v češtině mají ženský rod, zatímco ve slovenštině jsou rodu mužského. O tomto problému se dočteme i v Morfologii slovenského jazyka, kde se píše, že: „České miestne mená ženského rodu na *-v* zachovávajú ženský rod aj v slovenčine; napr.: *Boleslav* — *z Boleslavi*, *Břeclav* — *v Břeclavi*, *Čáslav* — *o Čáslavi*. Rovnako zachovávajú ženský rod aj

české mená *Choceň, Plzeň*. Niektoré české mená zakončené spoluhláskou však menia v slovenčine gramatický rod. Napr. mená *Olomouc, Chrudim, Příbram, Kouřim, Vlašim, Litomyšl* sú v češtine ženského rodu, ale v slovenčine mužského rodu.“ (Morfologie slovenského jazyka, 1966: 125).

Z domácích slov zde mnoho příkladů nenajdeme, obvykle se mezi sebou liší právě kvůli rozličným koncovkám daným mluvnickým rodem. Za takové zástupce můžeme uvést české lexémy *máj, růž* a *salaš* ženského rodu oproti jejich slovenským ekvivalentům *máj, růž* a *salaš*, které jsou naopak rodu mužského. Opačný případ pak nastává ve vztahu slov *řetěz* a *reťaz*.

4.2.2. Formálně odlišná gramatická mezijazyková homonyma

Jak již bylo řečeno, v této kategorii najdeme taková gramatická mezijazyková homonyma, u kterých právě mluvnický rod hraje roli v grafickém zobrazení slova. Jednou skupinou takových lexémů, které sem mohou spadat, jsou například slova z lingvistické terminologie zakončená na *-ém* jako *foném, morfém, lexém, grafém* a *frazém*. Jedná se o slova přejatá z řeckého jazyka, a tak mohou v různých jazycích nabývat různých gramatických rodů. Tak je tomu i u českého a slovenského jazyka.

fonéma , -y -fém ž.	foném , -u m.
frazéma , -y -zém ž.	frazém , -u m.
graféma -y -fém ž.	grafém , -u m.
lexéma , -y -fém ž.	lexém , -u m.
morféma , -y -fém ž.	morfém , -u m.

Specifickým případem v rámci těchto slov je slovo *foném*, které bylo v češtině dříve neutrem, jak uvádí PSJČ:

fonéma, -atu n. *gram. jednotka fonologická, základ fonologického systému.*

Pozdější SSJČ již uvádí dvě varianty tohoto lexému, a to v mužském rodě jako *foném* a ve středním jako *fonéma*, v SSČ pak už je pouze varianta *foném*. Stejně je tomu u slova *teorém*, který v SSJČ existuje pod oběma rody jako *teorém/teoréma* a v slovenštině je

zachycen pouze v ženském rodě. Výše uvedené výrazy zdaleka nepokrývají celou slovní zásobu z této oblasti, například lexém *stylém* není zachycen ani v ČNK, ani ve výkladových slovnících, je však zřejmé, že ve slovenštině má podobu *štyléma*, která je zachycena v SNK, přestože výkladové slovníky ji zpracovanou nemají. Můžeme tak říci, že ostatní podobné termíny z jazykovědy mužského rodu zakončené na *-ém* v češtině budou mít ve slovenštině podobu zakončenou na *-éma* ženského rodu – například *morfoném*. Zajímavostí je, že další česká slova mužského rodu zakončená na *-ém* již mají v slovenštině naprosto stejné ekvivalenty ve stejném rodě. To jsou například slova všeobecně známá a často užívaná jako *system*, *problém*, *parfém*, *krém* či *extrém*, ale také méně známé výrazy jako *emblém*, *šém*, *diadém*, *emfyzém* atd.

Kromě slov cizího původu však mohou různé mluvnické rody mít i slova domácího původu. Některé z takových příkladů byly uvedeny i v bakalářských pracích na toto téma, Věra Pasecká, která jim věnovala největší pozornost, například uvádí slova, která jsou v jednom jazyce maskulina a v druhém feminina:

požiadavka , -y, 2. mn. - <i>viek</i> ž.	požadavek , -u m.
priehyba , -y, 2. mn. - <i>hyb</i> ž.	prohyb -u m.
priekopa , -y, 2. mn. - <i>kop</i> ž.	příkop -u m.

Kromě těchto k nim pak řadí i slova *sála/sál*, *saláma/salám*, *sirota/sirotek*, *snímka/snímek*, *šálka/šálek* a mnoho dalších, která ve slovenštině mají rod ženský, zatímco v češtině pak rod mužský. Že ovšem nastávají i zcela opačné situace, kdy má lexém ve slovenštině rod mužský a v češtině rod ženský, demonstruje na slovech jako *rad/rada* či *šál/šála*. Zabývá se ale také slovy, u nichž nastává vztah femininum a neutrum, kam spadají například lexémy *pozlátka/pozlátko* a *príslovka/príslovce*, dále maskulina a neutra, kde za příklad uvádí *štamperlík/štamprle* a *tylo/týl*, a feminina a neutra, kde zmiňuje lexém *tvrdé/tvrdá*.

4.2.3. Dublety a slova s více mluvnickými rody vstupující do gramatické mezijazykové homonymie

V probíraných jazycích se setkáváme i s případy, kdy jeden lexém má více forem. Týká se to především podstatných jmen, u nichž může v češtině docházet k dvěma různým situacím, které pak ovlivňují i vztah těchto slov s jejich slovenskými protějšky.

Prvním případem jsou slova, která mají v jednom, popřípadě v obou jazycích více gramatických rodů, ale jejich forma je naprosto totožná. To se děje například u lexému *esej*. Ten je v rozsáhlejších výkladových slovnících SSJ a SSJČ zobrazen takto:

<p><u>SSJ</u> esej, -e ž. <i>lit.</i> druh literárního útvaru, populární článek o literárních, umeleckých al. filozofických problémech</p>	<p><u>SSJČ</u> esej, essay [esej], -e m. (z angl. driv. fr.) <i>liter. menší literární útvar pojednávající duchaplným způsobem o zajímavých otázkách filozofie n. umění: kniha Šaldových e-ů; forma e-e</i></p>
---	---

Podle těchto slovníků bychom mohli usoudit, že se opravdu jedná o klasická gramatická homonyma, protože zatímco ve slovenštině je *esej* ženského rodu, v češtině je pak rodu mužského. Pokud však k těmto slovníkům přidáme i jednosvazkové výkladové slovníky z pozdějších let, dojdeme k poněkud jinému výsledku:

<p><u>KSSJ</u> esej -e ž. umelecky podaná úvaha o filoz., umel. al. ved. otázkách</p>	<p><u>SSČ</u> esej -e m i ž <a < f> <i>liter. útvar duchaplně pojednávající o otázkách filozofie n. umění</i></p>
--	---

Zde vidíme, že zatímco ve slovenském jazyce je lexém *esej* stále stejného, ženského, rodu, v jazyce českém došlo k posunu a *esej* je v něm nyní jak původního mužského, tak i nově ženského. Ke stejnému výsledku dojdeme i v Pravidlech českého pravopisu. Právě slovo *esej*, jak se dočteme v Internetové jazykové příručce ÚPJ AV ČR, spolu s několika dalšími, patří do skupiny slov, která končí na souhlásku, mají v prvním pádu singuláru pouze jeden tvar a v češtině je můžeme skloňovat buď jako neživotné mužské, nebo jako ženské. Významově se jedná o rovnocenné, zaměnitelné varianty, u některých podstatných jmen se však rodové varianty liší frekvenčně, u jiných se jedná o rozlišení regionální, vývojové či významové. Do této skupiny slov patří i české lexémy jako *hřidel*,

kyčel, píštěl, prestiž, příčel, rez, smeč, svízel a trnož. Některé z nich najdeme i v slovenském jazyce a ty poté tvoří se svými českými ekvivalenty částečně mezijazyková gramatická homonyma:

esej -e -í D -am L -ach ž.	esej , -je <i>m. i ž.</i>
hriadel' -a m	hříděl , -e <i>m. i ž. ...</i>
prestíž [-t-] -e ž.	prestíž [-ty-], -e <i>m. i ž.</i>
rez -u m.	rez , rzi ž. ... i rez , -u <i>m.</i>
smeč -a/-u m.	smeč , -e <i>m. i ž.</i>

V případě slov přejatých z cizích jazyků do češtiny dochází ke kolísání mezi rody poměrně často, lexémy jsou obvykle přejaty ve více rodech a teprve postupem času se přikloní k některému z nich, nebo zůstanou vícerodová, jak je vidět právě u slov *esej* a *prestíž*. Dalším takovým případem jsou i další přejaté lexémy *image* a *displej*, kdy v češtině opět jsou jak ženského, tak i mužského rodu, zatímco ve slovenštině existují pouze jako maskulina. V případě lexému *bufet* pak v češtině existují dva mluvnické rody, a to sklonný mužský a nesklonný střední, zatímco v slovenštině má slovo pouze mužský rod. Výjimkou je potom lexém *show*, které se v obou jazycích vyskytuje jak v nesklonném rodě ženském, tak v nesklonném rodě středním.

Kromě slov končících na souhlásku mohou mít dvojí rod v češtině také slova domácího původu zakončená na samohlásku, která též mají v prvním pádu singuláru jeden tvar, ale mohou jak mužského, tak ženského rodu. Jde například o slova *nešika*, *průvodčí*, *popleta*, *padavka* či *choť*, dále také o zdrobněliny některých jmen jako *Míša* aj. Z těchto slov v slovenštině najdeme jen jedno, a to *nešika*, které může být stejně jako jeho český ekvivalent obou rodů.

Druhým případem jsou pak česká slova, která mají v prvním pádu singuláru dvě různé podoby, ale významově se neliší, tzv. dublety. Jak je psáno v Internetové jazykové příručce, jejich význam může být zcela totožný a oba výrazy mohou být spisovné, nebo jeden z nich může být spisovný a druhý pouze regionální. Za typické příklady této kategorie jsou uváděna slova jako *brambor/brambora*, *kedluben/kedlubna* či *okurek/okurka*, která však nemají po grafické stránce totožné ekvivalenty ve slovenštině. Ovšem nalezneme zde i takové lexémy,

kteře do gramaticke mezijazykové homonymie vstupují. Takovým je například lexém *fazol*, který je v českých a slovenských pravidlech pravopisu zachycen jako:

fazuľa -e -zúľ ž.	fazol , -u m., mn. 1., 4., 7. -y fazole ž., mn. 2 -lí
--------------------------	--

Zatímco tedy na české straně máme tvary dva, a to v ženském a mužském rodě, na slovenské pak pouze jeden. Podle jednosvazkového českého výkladového slovníku vychází najevo, že varianty tohoto slova jsou naprosto zaměnitelné, avšak z SSJČ vyčteme poněkud jinou informaci:

fazole -e ž., **fazol**, -u (6. j. -u) m. (nář. a zast. fazule, fizole, fizule, -e ž.) (z něm. driv. lat.)

1. (část. fazole) *jednoletá bylina pěstovaná pro lusky požívané jako zelenina n. pro semena ledvinovitého tvaru, která se požívají jako luštěnina; fazol obecný* (bot.): sázet f-e; pěstovat f-e; veranda opletená fizolemi (Hol.)
2. (jen fazol) bot. *rod Phaseolus*: f. obecný; f. měsíční
3. (část. fazole) *semeno fazolu*: vylupovat f-e; děti cvrnkaly f-e do důlků; vařit, jíst rád f-e; f-e na kyselo *pokrm z nich upravený*; fizole hodně maštěné (Vrchl.)

Jak vidíme, druhý z významů lexému *fazol/fazole* se užívá pouze ve variantě *fazol*, zatímco pro zbývající významy je typičtější užívat spíše ženskou podobu tohoto slova. Pro cizí mluvčí tak mohou být takováto slova poněkud zrádná, mohou se naučit pouze jednu z nabízených forem, avšak pokud to bude ta, která není běžně užívaná, mohou svou neznalostí působit poněkud nepřirozeně a v některých případech mohou být i špatně pochopeni.

Že se nejedná o jediný takovýto případ, dokládá například i slovo *hyacint*, které v češtině můžeme také nalézt v obou podobách. Zatímco v Pravidlech českého pravopisu je uvedena pouze jeho mužská varianta, výkladové slovníky již uvádějí verze dvě. Stejně jako v předešlém případě SSČ mezi nimi nedělá žádný rozdíl a bere je jako rovnocenné ekvivalenty, ale SSJČ je znovu rozlišuje:

hyacint (+jacint, Zey. aj.), -u m. (6. j. -u) (z řec.)

1. též *hyacinta* (+jacinta, Svět.), -y ž. *zahradní n. pokojová květina se silným stvolem a s hroznem malých vonných květů různých barev, pěstovaná z cibule*

2. bot. rod *Hyacinthus*: h. východní

3. miner. zlatožlutá průhledná odrůda zirkonu (*drahokam*)

Jako základní verze je zde uváděn *hyacint*, avšak hned první význam tohoto polysémického slova uvádí i jeho ženský ekvivalent *hyacinta*. Je tak zřejmé, že v tomto významu lze užít obě dvě varianty, ačkoli mužský rod je častější, u zbývajících dvou je již užívána pouze verze mužská, ženská už by zde byla nesprávná. Na rozdíl od případu lexému *fazole*, kde se k některým významům řadila jedna verze lexému, zatímco k jiným jeho druhá verze, lze zde používat pouze mužskou variantu tohoto slova, aniž bychom se dopustili jakékoli chyby.

K dvojím tvarům slov dochází často také u slov přejímaných, kde zpočátku obvykle figuruje nesklonná varianta a teprve později se slovo začne začleňovat do českého tvaroslovného systému a postupně začne přebírat české koncovky – dvojí mluvnický rod se tak vyskytuje například u lexému *apartmá/apartmán*, kdy první verze je nesklonné neutrum, zatímco druhá sklonné maskulinum, zatímco ve slovenštině funguje pouze tvar *apartmán* mužského rodu. Podobně je tomu i u slova *tangens/tangenta*, které je v českém jazyce stále variantní a může se užívat buď nesklonná mužská verze, nebo sklonná ženská. Podobně tomu je i ve slovenském jazyce, kde SSJ uvádí stejně jako oba české výkladové slovníky tvojí tvar slova, avšak KSSJ už ho vede pouze jako lexém v jediné podobě, nikoli jako dublet, a to ve tvaru *tangens*. Je tedy zřejmé, že v tomto případě nastal posun k nesklonné variantě tohoto slova, zatímco v češtině stále zůstávají obě verze rovnocenné.

5. ZÁVĚR

Podnětem k vypracování diplomové práce na téma slovensko-české lexikální mezijazykové homonymie byla skutečnost, že dané problematice ze slovensko-českého, respektive česko-slovenského pohledu dosud nebylo v české a slovenské lingvistice věnováno mnoho pozornosti, přestože kromě odborných důvodů konfrontace lexikálních systémů dvou blízkých příbuzných jazyků existují také praktické důvody dotýkající se mezijazykové komunikace – jedná se o jazyky, které se velmi často dostávají do vzájemného kontaktu, obzvláště v posledních letech, kdy se obnovuje tradice česko-slovenských kontaktů na různých polích, v neposlední řadě také v oblasti kultury a v médiích. Ve vzájemné komunikaci představuje lexikální mezijazyková homonymie komunikační nástrahy hrozící případným nepochopením a nedorozuměním. Do současné doby nebyla publikována žádná lexikologická ani lexikografická práce zaměřená výlučně na toto téma, vyšly pouze dílčí studie, popřípadě se otázka mezijazykové homonymie vynořila v pracích na jiná témata. Tato absence zřetelně vystupuje zejména ve srovnání se situací v jiných dvojicích slovanských jazyků, u kterých již existují studie zaměřené na lexikální mezijazykovou homonymii, a také slovensko/česko-jinojazyčné slovníky mezijazykových homonym. Cílem práce tak bylo podrobně zpracovat problematiku slovensko-české lexikální mezijazykové homonymie s přihlédnutím i k dalším doposud vzniklým pracím.

V úvodní kapitole je pozornost věnována obecné problematice lexikální mezijazykové homonymie, jejímu pojmenování a klasifikování. Zatímco na definici se jazykovědci víceméně shodují, její terminologie je rozkolísaná. V českém a slovenském prostředí se kromě termínu *mezijazyková homonymie (paronymie)* užívá poměrně velké množství jiných, v mnoha případech i obrazných pojmenování. Velmi časté jsou lexikální spojení *zrádná slova* či *falešní přátelé překladatele*, která jsou běžně užívána při výzkumu tohoto jevu mezi slovanskými jazyky. V oblasti klasifikace lexikální mezijazykové homonymie se pohledy také rozrůžňují, většinou panuje shoda ohledně rozdělení mezijazykových homonym podle významu na *úplná* a *částečná*, vymezují se však i jiné typy mezijazykové homonymie v závislosti na různých kritériích a přístupech autorů.

Jádrem práce, které představuje druhá kapitola, je klasifikace slovensko-českých lexikálních mezijazykových homonym na bázi *Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym* (vypracovaného na FF UK v Praze v letech 2013–2014 v rámci čtyř bakalářských prací jako obraz zastoupení mezijazykové homonymie ve Slovensko-českém

slovníku a Česko-slovenském slovníku). Na základě analýzy zrcadlového slovníku se ukázalo, že mezi slovensko-českými, respektive česko-slovenskými lexémy jsou zastoupena jednak úplná mezijazyková homonyma, jednak částečná mezijazyková homonyma, přičemž částečných mezijazykových homonym je daleko více než úplných mezijazykových homonym – z celkového počtu přes 3 400 lexikálních mezijazykových homonym, získaného analýzou zrcadlového slovníku, je pouze 306 úplných, odlišujících se svou sémantikou bez významového překrývání. Úplná mezijazyková homonyma, zastoupena například lexémy *kázeň, kapusta, osa, perný, rezavý, kancelár, špatne* či *křkat'*, se pak dělí do dvou velkých skupin podle míry formální shody lexémů – na mezijazyková homonyma a mezijazyková paronyma a v jejich rámci pak dále podle příslušnosti k jednomu či více slovním druhům. Zmíněny jsou i problémové situace související se zpracováním konkrétních lexémů v překladových slovnících. Při analýze mezijazykové homonymie vycházející z jejího obrazu v existujících dvojjazyčných slovnících (souhrnně představeného v zrcadlovém slovníku) se ukázaly také situace, kdy zpracování ve Slovensko-českém slovníku dokládá existenci úplných mezijazykových homonym, ale v Česko-slovenském slovníku se dané lexémy nenacházejí – demonstrováno je to například na slově *zápona*. Vybrané lexémy ze zrcadlového slovníku byly též porovnávány s výkladovými slovníky a národními korpusy, což v některých případech ukázalo, že Slovensko-český slovník a Česko-slovenský slovník ne vždy zachycují slova v jejich celé významové šíři a vztah českých a slovenských lexémů může být ve skutečnosti jiný, než jak ho zobrazují tyto překladové slovníky. U částečné mezijazykové homonymie se ukázalo, že některá z částečných homonym se liší pouze významy z nespisovné vrstvy jazyka, bez kterých by lexémy představovaly buď úplná mezijazyková homonyma, nebo naopak mezijazykové ekvivalenty. Celkově však částečná mezijazyková homonyma, zastoupena například lexémy *cukor, dívať sa, hrešit', bludička, žobrák* a *sklep*, představují nejrozsáhlejší oblast slovensko-české mezijazykové homonymie. Specifickou kategorií pak tvoří vícenásobná mezijazyková homonymie, která je ovlivňována vnitrojazykovými paradigmatickými vztahy v obou jazycích, existencí vnitrojazykových paronym a homonym, což způsobuje vstup více lexémů do konkrétní mezijazykové konfrontace. Na existenci vícenásobné mezijazykové homonymie se také podílejí osobitosti hláskoslovného, morfologického a pravopisného systému obou jazyků. Stejně jako jednoduchá mezijazyková homonyma, i vícenásobná se rozdělují na částečná a úplná. Vícenásobná mezijazyková homonymie představuje téma, kterému v dosavadních pracích nebylo věnováno mnoho pozornosti, přestože se jedná o zajímavou oblast mezijazykových

diferenci, která představuje komplikovanou problematiku lexikální mezijazykové homonymie. Za příklady vícenásobných mezijazykových homonym lze uvést lexémy *mech, horko, vedro, dievka, slnečný, priprava, biedny, hlboko* a *mužstvo*.

Třetí a poslední kapitola se zabývala typy mezijazykové homonymie, které se v zrcadlovém slovníku primárně neobjevují, nejsou-li spojené i se sémantickou mezijazykovou homonymií, ale které jsou zároveň důležitou a nepřehlédnutelnou částí lexikální mezijazykové homonymie mezi českým a slovenským jazykem. V první řadě se jedná o mezijazyková homonyma stylistická, která zahrnují lexémy napříč všemi stylistickými kategoriemi, a dále o gramatická mezijazyková homonyma, u nichž se projevuje jak rozdílný vývoj původních staroslovanských slov, tak i rozdílný systém přejímání slov z jiných jazyků. Do této oblasti by mohla být zahrnuta též mezijazyková homonyma výslovnostní, o jejichž existenci se zmiňuje například Edvard Lotko (1992) a Otomar Radina (1996), a která se objevují také při konfrontaci slovenštiny a češtiny – například v důsledku rozdílů ve změkčování hláskových skupin *de, te, ne* (které se v psané podobě v češtině řeší pomocí grafému *ě*, jež slovenština nemá, a které diferencuje jinak po grafické stránce totožná slova).

Důležitou součástí práce je příloha obsahující seznam úplných mezijazykových homonym (mezijazykových homonym i paronym) zpracovaný na základě Zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym, souvztažný s klasifikací mezijazykové homonymie v analytické části práce. Seznam představuje doposud největší souhrn úplných slovensko-českých lexikálních mezijazykových homonym, který kromě soupisu úplných mezijazykových homonym přináší také obraz vztahů mezi jednotlivými lexémy a případné vztahy s dalšími slovy vstupujícími do úplné mezijazykové homonymie.

Lexikální mezijazyková homonymie se ve slovensko-českém pohledu ukazuje jako široká a složitá problematika srovnávací lexikologie, která v průmětu do jazykové praxe v mezijazykové interakci představuje potenciální komunikační úskalí jak v běžné komunikaci, tak i v překladu. Vzhledem k dosahu na vzájemné dorozumění v konkrétních komunikačních situacích se jedná o nezanedbatelnou složku slovensko-českých/česko-slovenských (nejen jazykových) vztahů, předkládaná práce nabízí hlubší pohled na systémové pozadí tohoto typu nástrah blízké příbuznosti. Klasifikace a analýza slovensko-českých lexikálních mezijazykových homonym přispívá k lepšímu poznání vztahů v české a slovenské lexikální zásobě a rozšiřuje a prohlubuje znalosti získané již dříve v dílčích pracích nebo jen zmínkách orientovaných na toto téma.

6. SEZNAM LITERATURY

- BARTÁKOVÁ, Jarmila: *K zradnostiam v blízkopribuzných jazykoch*. In: D. Šlosar (ed.): Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná A 46. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1997, s. 151 – 159.
- BĚLIČ, Jaromír; JEDLIČKA, Alois a kol.: *Slovenština, vysokoškolská učebnice pro studující českého jazyka*. Praha: SPN, 1964. 212 s.
- BERNOLÁK, ANTON: *Slowár Slowenský Česko-Latinsko-Ňemecko-Uherský = seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum*. Budae: Reg. Univ. Hungaricae, [mezi 1825 a1827]. 4446 s.
- BILOVÁ, Lucie. Slovensko-česká mezijazyková homonymie. 2010, 23 s., příl. slovník s. 24 – 37. Vedoucí práce Mira Nábělková.
- BUDOVIČOVÁ, Viera: *Semikomunikácia ako lingvistický problém*. In: Studia Academica Slovaca 16. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. J. Mistrík (ed.). Bratislava: Alfa, 1987, s. 49 – 66.
- BUDOVIČOVÁ, Viera: *Jazykové tabu v medzijazykovej komunikácii*. In: Studia Academica Slovaca. 19. Prednášky XXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa, 1990, s. 25 – 46.
- ČAMBALOVÁ, Jana. *Slovensko-česká mezijazyková homonymie – lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku (A-L)*. 2014, 81 s., příl. slovník s. 82 – 209. Vedoucí práce Mira Nábělková.
- Česko-slovenský slovník*. Bratislava: VEDA, 1981. 790 s.
- ČIŽMÁROVÁ, Mária; JAŠKOVÁ, Anna: *Ukrajinsko-slovenská homonymia. Slovník ukrajinsko-slovenských medzijazykových homoným*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2013. 273 s.
- DVONČ, Ladislav. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, 895 s.
- FILIPEC, Josef a kol.: *Slovník spisovné češtiny*. Praha: Academia, 1995. Dostupný z [www: https://deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php](https://deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php)
- FOŘTOVÁ, Eva. *Slovensko-česká mezijazyková homonymie – lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku (U-Ž)*. 2014, 63 s., s příl. s. 63 – 178. Vedoucí práce Mira Nábělková.
- FURYCH, Josef: *Diferenční slovník polsko-český*. Praha: J. Fuhrich, 1925. 183 s.

- GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Prienik českých kontaktných javov medzi slovenské slovesá s predponou pre-*. In: L. Krumova-Cvetkova – D. Kolkovska (eds.), 70 godini bałgarska akademična leksikografija. Sofia: Akademično izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", 2013, s. 428 – 437.
- GAJDOŠOVÁ, Katarína: *Slovensko-česká a česko-slovenská dvojjazyčná lexikografia. Vývinový prehľad od 19. storočia po súčasnosť II*. In: Slovenská reč, 2015, roč. 80, č. 1 – 2, s. 37 – 72.
- GAŠPARÍKOVÁ, Želmíra, KAMIŠ, Adolf: *Slovensko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 816 s.
- HÁDKOVÁ, Marie: *Mezijazyková homonyma a čeština jakožto cizí jazyk*. In: Profesor Hauser jubilující – Sborník příspěvků ze semináře konaného 10. 4. 2001 při příležitosti 80. narozenin prof. PhDr. Přemysla Hausera, CSc. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2001, s. 52 – 56.
- HAVRÁNEK, Bohuslav a kol.: *Příruční slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1935 – 1957. Dostupný z [www: https://deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php](http://www.deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php)
- HAVRÁNEK, Bohuslav a kol.: *Slovník spisovného jazyka českého.*, Praha: Academia, 1960 – 1971. Dostupný z [www: https://deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php](http://www.deb.fi.muni.cz/debdict/index-cs.php)
- HLADKÝ, Josef: *Zrádná slova v angličtině*. Praha: SPN, 1990. 187 s.
- HÖPPNEROVÁ, Věra: *Zrádná slova v němčině*. Praha: Ekopress, 2006. 255 s.
- HORECKÝ, Ján: *Vztahy medzi slovenčinou a češtinou*. In: V. Budovičová (ed.), Slavica Pragensia. 30. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 49 – 53.
- HORECKÝ, Ján: *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956. 145 s.
- HORÁKOVÁ, Radmila: *Interlingválne homonymá ako lexikografický problém*. In: Slavica Slovaca, 2003, roč. 38, s. 13 – 21.
- HORÁKOVÁ, Radmila: *Mezijazyková homonymia pri geneticky príbuzných jazykoch*. In: Filologická revue, roč. 2, č. 4., Banská Bystrica 1999, s. 52 – 56.
- IVAŠINA, Natal'ja; RUDENKA, Alena; JANOVEC, Ladislav: *Falešní přátelé překladatele v češtině a běloruštině*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. 63 s.
- KÁLAL, Karel; KÁLAL, Miroslav. *Slovenský slovník z literatury aj nářečí: (slovensko-český diferenciálny)*. Banská Bystrica: K. Kálal a M. Kálal, 1923. 1012 s.

- KOESSLER, Maxime; DEROCQUIGNY, Jules: *Les faux amis: ou Les trahisons du vocabulaire anglais (conseils aux traducteurs)*. Paris: Vuibert, 1928. 387 s.
- KOLLÁR, Dezider: *Medzijazyková homonymia*. In: *Studia Academica Slovaca*, 1987, roč. 11, s. 229 – 233.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 2003. 985 s. Dostupný z www: <http://slovník.juls.savba.sk/>
- LOTKO, Edvard: *Zrádná slova v polštině a češtině: (lexikologický pohled a slovník)*. Olomouc: Votobia, 1992. 183 s.
- LOTKO, Edvard: *Zrádná slova v polštině a češtině: Určeno pro stud. polonistiky a bohemistiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1987. 53 s.
- MÁROVÁ, Sabina. *Slovensko-česká mezijazyková homonymie – lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku (M-Po)*. 2013, 65 s., s příl. slovník s. 66 – 343. Vedoucí práce Mira Nábělková.
- MATULOVÁ, Luciena; FILKUSOVÁ, Mária; MALÍKOVÁ, Mária Olga.: *Konverzačná príručka ruštiny*. Martin: Osveta, 1958. 313 s.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira: *Slovenčina a čeština v kontakte: pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha: Veda, 2008. 364 s.
- NEČAS, Jaroslav; KOPECKÝ, Miloslav. *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*. Praha: SPN, 1989. 332 s.
- NOVOSADOVÁ, Jana. *Mezijazyková homonyma v češtině a ve slovenštině*. Praha, 1991. 102 s. Vedoucí práce Viera Budovičová.
- ONDRUŠ, Šimon: *Zo slovensko-českej lexikálnej konfrontácie*. In: *Studia Academica Slovaca*, 1984, roč. 13, s. 435 – 452.
- ONDRUŠ, Šimon; SABOL, Ján. *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987. 339 s.
- PANČÍKOVÁ, Marta: *Zrádné slová v polštině a slovenčine. (Lexikológia poľského jazyka)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1993. 104 s.
- PANČÍKOVÁ, Marta: *Zradnosti pol'skej a slovenskej lexiky*. Opole: Wydawnictwo PRO, 2005. 167 s.
- PASECKÁ, Věra. *Slovensko-česká mezijazyková homonymie – lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku (Po-T)*. 2013, 62 s., s příl. slovník 63 – 315. Vedoucí práce Mira Nábělková.

- Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Veda, 2013. 592 s. Dostupný z www: <http://slovník.juls.savba.sk/>
- PECIAR, Štefan (1985): *Slovenská slovesná predpona pre- a české predpony pře-, pro-*. In: V. Budovičová (ed.), *Slavica Pragensia*. 25. Praha: Univerzita Karlova, s. 87 – 100.
- PRZYBYLSKI, Michal: *Teoretická a terminologická východiska pro přípravu česko-slovenského slovníku mezijazykových homonym a paronym*. In: *Opera Slavica*, 2013, roč. 23, č. 4, s. 318 – 325.
- RADINA, Otomar: *Zrádná slova ve francouzštině*. Praha: SPN, 1996. 214 s.
- RIPKA, Ivor; NEČAS, J. – KOPECKÝ M.: *Slovensko-český a česko-slovenský slovník rozdílných výrazu*. In: *Slovenská reč*, 1990, roč. 55, č. 6, s. 365 – 368.
- RIPKA, Ivor; SKLADANÁ, Jana: *Česko-slovenský slovník*. In: *Slovenská reč*, 1980, roč. 45, č. 6, s. 364 – 372.
- ŘÍHA, Josef; KULČICKÝ, A.: *Kapesní slovník česko-ruský: se stručným přehledem tvarosloví českého i ruského a s označením změn ruského přízvuku = Karmannyj slovar' češko-russkij : s'' ukazanijem'' grammatičeskich'' form'' oboich'' jazykov''*. Praha: B. Kočí, 1924-1926. 1068 s.
- SLIVKOVÁ, Viera: *Ekvivalent v chystanom Česko-slovenskom slovníku*. In: *Kultúra slova*, 1970, roč. 4, č. 1, s. 11 – 13.
- Slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959 – 1968. Dostupný z www: <http://slovník.juls.savba.sk/>
- Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 2006 – 2015. Dostupný z www: <http://slovník.juls.savba.sk/>
- SOCHOVÁ, Zdeňka: *Blízké jazyky a konfrontační lexikografie*. In: *Naše řeč*, 1991, roč. 74, č. 3, s. 124 – 131.
- SOKOLOVÁ, M.: *Český jazyk (Diferenčné javy a cvičenia)*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 1991. 126 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava; MUSILOVÁ, Květoslava; SLANČOVÁ, Daniela: *Slovenčina a čeština (Synchronne porovnanie s cvičeniami)*. Bratislava: Studia Academica Slovaca, 2005. 179 s.
- STRAKOVÁ, Vlasta: *Poznámky ke konfrontační analýze lexikálního systému slovenštiny a češtiny*. In: *Slavica Pragensia*, 1985, roč. 15, s. 25 – 38.
- ŠAUR, Vladimír. *Pravidla českého pravopisu: s výkladem mluvnice*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, 456 s.

- ŠIKRA, Juraj: *Lexikálna homonymia*. In: Jazykovedný časopis, 1992, roč. 43, s. 13 – 25.
- SZALEK, Marek; NEČAS, Jiří: *Czesko-polska homonimia: Czesko-polski słownik wyrazów o identycznym lub podobnym brzmieniu oraz wyrazów o identycznym lub podobnym zapisie, lecz o odmiennym znaczeniu: = Česko-polský slovník slov se stejným, nebo podobným zněním, se stejným, nebo podobným grafickým zápisem, ale s odlišným významem*. Poznaň : Wydawn. Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1993. 302 s.
- ŠTÚR, Ľudovít. Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí. Zlatý fond denníka SME 2006, [cit. 21. 7. 2015]. Dostupné z www: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/30/Stur_Narecie-slovenske-alebo-potreba-pisania-v-tomto-nareci
- TRUP, Ladislav: *Problematika zrádných slov“ v slovenčine a spanielčine*. In: Slovenská reč, 1981, roč. 46, s. 212 – 221.
- UHER, F.: *Slovenština pro posluchače učitelství v 1. – 4. ročníku ZŠ*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1990.
- VALENTOVÁ, Iveta: *Označovanie červenej farby (1)*. In: Kultúra slova, 2007, roč. 41, č. 1., s. 29 – 38.
- VAŇKO, Juraj: *Slovaško-slovenska homonimija*. Ljubljana: Filozofska fakulta Univerze v Ljubljani, 2003. 239 s.
- VLČEK, Josef: *Úskalí ruské slovní zásoby*. Praha: Svět sovětů, 1966. 229 s.
- БУНЧИЧ, Даниель: Псевдо-аналогонимия: "Ложные друзья" как единица сопоставительной лексикологии. // Материалы XXIX межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Vol. 11: Секция лексикологии и лексикографии (русско-славянский цикл). Ed. Людмила Александровна Ивашко, Ирина Сергеевна Лутовинова. Санкт-Петербург 2000, 14 – 18.
- БУНЧИЧ, Даниель: Критерии для определения степени "опасности" псевдо-аналогонимов ("ложных друзей"). // Научни трудове на Пловдивския университет "Паисий Хилендарски": Филологии. Пловдив 2002, 39 – 46.
- РУДЕНКО, Елена Николаевна: *Типы семантических различий межъязыковых омонимов*. Русский язык: система и функционирование (к 80-летию профессора П. П. Шубы) : материалы III Междунар. науч. конф., Минск, 6–7 апр. 2006 г. : в 2 ч. / редкол.: И. С. Ровдо (отв. ред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2006. – Ч. 2. – С. 277 – 281.

Český národní korpus. Dostupný z www: <http://www.korpus.cz>

Slovenský národní korpus. Dostupný z www: <https://bonito.korpus.sk/>

UJC.CAS.CZ: Internetová jazyková příručka. Dostupný z www: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

